

Når straffen straffer

- Om tidligere indsattes oplevelser med
uformel stigmatisering

Udarbejdet af Joan Kirkebak

Ved vejleder Lars Skov Henriksen

Sociologiuddannelsen ved Aalborg Universitet

10. semester, speciale

Antal ord: 34.932

Summary

The topic of this paper is to study the reactions and expectations, which ex-prisoners experience in different social aspects of their lives, and how they deal with these reactions.

Three themes have been studied. Firstly, I have studied the mechanisms that come into play when the ex-prisoners are exposed to informal stigmatization in different social situations. Secondly, I have studied how the ex-prisoners' biographical work have been influenced by the stigmatized reactions, and thirdly which strategies of identity the ex-prisoners use in their biographical work.

These themes are theoretically founded and are based primarily upon Erving Goffman's theories about stigma and identity, Howard S. Becker's theory about delinquency, Georg Herbert Mead's theory about the self and identity and Gresham M. Sykes and David Matza's theories about techniques of neutralizations. These theories have been linked with the empirical sample, which consists of seven interviews with eight former male inmates. In these interviews a biographical approach was used where the imprisonments were seen as epiphanal events in the biographical account.

The ex-prisoners emphasize different events and conditions in their narratives from which the crime(s) seem(s) to originate. Firstly, criminal actions can seem to originate from socialization and secondly criminal actions can originate from specific situations. Furthermore the ex-prisoners can be divided into two groups based upon how they felt about their lives at the time the interview took place. The first group felt that they were locked in their situation, because they had difficulties getting a job, problems in there families, problems with the communal system and finally and most importantly, financial problems. The second group felt that they were integrated in the conventional society, because they had a conventional job, an income and they had a family. Furthermore they did not have the same problems with the communal system as the first group, but still their past popped up once in a while. No matter which of the two groups the ex-prisoners seem to belong to, they express that they sometimes experience stigmatization and stereotyped reactions in different social contexts.

This leads me to the main conclusions of this paper. Firstly, the ex-prisoners are in some social contexts met with stigmatization. These especially occur when the ex-prisoners are applying for jobs where their criminal records seem to get in the way of obtain employment. Furthermore in their encounters with the police the ex-prisoners are labelled in the sense of 'the usual suspect', because the police sees the ex-prisoners as people who are likely to commit crimes again. At the same time the ex-prisoners see the police and the system they represent as the enemy, they mistrust the police and their working methods. Because of the mutual distrust between the two sides they end up in a social trap, which lacks in cooperation.

Secondly, it appears that it primarily is the ex-prisoners own beliefs and internalized attitudes that bring about the question of stigmatization. Even though the ex-prisoners in most social situations express that they do not experience any stereotyped ideas or stigmatization, they are affected by a form of selfstigmatization, which can be explained by the fact they themselves realise that they are discreditable. Therefore they seem to be aware of how they interact with others and express themselves in different social situations and surroundings, so they will not be discredited.

Thirdly, the representatives of the 'normal' society, to which the ex-prisoners' social distance is short, relates to the ex-prisoners' pasts with the use of humour and thereby show the ex-prisoners, that they are accepted despite of these criminal pasts. At the same time this use of humour reminds the ex-prisoners, that they are not like everybody else. This limited acceptance results in an identity dilemma, where the ex-prisoners are neither accepted as truly 'normal' nor truly delinquent. They therefore try to solve the dilemma either by obtaining as many normal identifications as possible and wait for time to weaken the potential stigma or pursuing a delinquent carrier, which will make their identity clearer.

Finally the ex-prisoners try to legalise their actions by using different techniques of neutralisation when they negotiates their identities, because they intend to show that their virtual social identity are not the same as their actual social identity.

It can therefore be stated that when the formal punishment ends, the informal stigmatization and the problems it brings about takes over and continues years after the release.

Forord

Dette specialeprojekt, som omhandler de reaktioner og reaktionsmønstre tidligere indsatte mødes med i forskellige sociale sammenhænge, og hvordan disse opleves og håndteres af de tidligere indsatte, er resultatet af seks måneders projektarbejde på sociologiuddannelsen ved Aalborg Universitet. Projektet er udarbejdet i samarbejde med landsforeningen KRIM, der blandt andet udøver gratis juridisk hjælp.

Projektet bygger på interviews med otte tidligere indsatte mænd, der alle har fortalt deres historie omhandlende deres erfaringer og oplevelser i forskellige sociale situationer i tiden efter løsladelsen. Jeg vil derfor gerne benytte lejligheden til at sende en stor tak til de otte informanter, fordi de har villet deltage i denne undersøgelse. Desuden vil jeg gerne takke de forskellige personer, organisationer og foreninger, der har hjulpet mig med at skabe kontakt til informanterne.

Endelig vil jeg takke min vejleder Lars Skov Henriksen for gode råd og vejledning.

Joan Kirkebak

Indholdsfortegnelse

DEL I: INTRODUKTION	6
KAPITEL 1: INDLEDNING – KRIMINALITET OG UFORMEL STIGMATISERING	7
1.1 ALTERNATIVE HYPOTESER TIL STIGMATISERINGSTEORIEN	8
1.2 UFORMEL STIGMATISERING AF TIDLIGERE INDSATTE – EN PROBLEMSTILLING	10
1.3 AFGRÆNSNING	11
1.4 PROJEKTETS OPBYGNING	13
DEL II: TEORETISKE OVERVEJELSER	15
KAPITEL 2: STIGMATISERING OG IDENTITET	16
2.1 KONSTRUKTIONEN AF DEN SAMFUNDSSKABTE AFVIGELSE	16
2.2 MEAD OM IDENTITET	17
2.3 GOFFMAN - IDENTITET OG STIGMA	18
2.4 BECKER OG AFVIGELSE	23
2.5 OPSAMLING	28
DEL III: METODISKE OVERVEJELSER	30
KAPITEL 3: KVALITATIV METODE	31
3.1 BIOGRAFISKE INTERVIEWS	31
3.2 UDVÆLGELSE AF INFORMANTER	34
3.3 INTERVIEWGUIDE OG INTERVIEWSITUATIONEN	39
3.4 ÆTISKE OVERVEJELSER	40
3.5 OPSAMLING	43
DEL IV: ANALYSE	44
KAPITEL 5: ANALYSESTRATEGI OG OPBYGNING	45
5.1 ANALYSESTRATEGI	45
5.1.1 <i>Opbygningen af analysen</i>	46
KAPITEL 6: UDVIKLINGEN I BIOGRAFIEN	47
6.1 DE BIOGRAFISKE FORTÆLLINGER – LIGHEDER OG FORSKELLE	47
6.1.1 <i>Opvækstbetingede hændelser</i>	47
6.1.2 <i>Situationsbestemte hændelser</i>	51
6.2 FÆNGSELSOPHOLDET SOM BIOGRAFISK VENDEPUNKT	52
6.3 TO TYPER AF TIDLIGERE INDSATTE	55
6.4 OPSAMLING	61

KAPITEL 7: UFORMEL STIGMATISERING OG SOCIALE PROBLEMER	63
7.1 KATEGORISERINGEN DEN TIDLIGERE INDSATTE	64
7.2 STIGMATISERING PÅ ARBEJDSMARKEDET	66
7.2.1 <i>Behovet for succes</i>	70
7.3 FAKTISKE OG FORVENTEDE REAKTIONER	71
7.3.1 <i>Mistede kontakter</i>	74
7.4 'THE USUAL SUSPECT'	76
7.4.1 <i>Politiet som fjenden</i>	78
7.5 STEREOTYPE FORESTILLINGER OG SELVSTIGMATISERING	79
7.6 BETINGET ACCEPT	83
7.7 OPSAMLING	87
KAPITEL 8: STRATEGIER	89
8.1 NEUTRALISERINGSTEKNIKKER	89
8.2 NORMALITETSSTRATEGIEN	94
8.3 AFVIGERSTRATEGIEN	96
8.4 OPSAMLING	98
KONKLUSION	100
<hr/>	
NÅR STRAFFEN STRAFFER – EN AFSLUTTENDE KONKLUSION	101
LITTERATURLISTE	104
BILAG 1: INTERVIEWGUIDE TIL BIOGRAFISKE INTERVIEWS	109
BILAG 2: STATISTIK FRA DANMARKS STATISTIK	115

DEL I: Introduktion

Kapitel 1: Indledning – kriminalitet og uformel stigmatisering

"(...) Jeg bruger det nogle gange ikke som argument men som forklaring overfor dem, der synes, at behandlingen af kriminelle er for let, så vil jeg stadigvæk sige, at det der er let for mange af os, det der er let, det er sgu da at sidde i fængsel (...) så kommer den virkelige straf for alvor fra løsladelsesdatoen og måske resten af dit liv i større eller mindre grad, fordi det er jo klart, at jo mere tid der går, des nemmere bliver det forhåbentligt. Det er det blevet for mig, men jeg er sikker på, at der også er mange, for hvem det ikke bliver nemmere. De sidder bare i moradset resten af deres liv ikke, fordi de kan ikke komme ud. De kan ikke løfte sig selv ud ved egen kraft, og der er ikke nogen, der kan gøre det vel - igennem uddannelse, arbejde, boligsituation og økonomi vel. Hvis ikke du har en bolig og bare en rimelig fungerende økonomi, jeg siger ikke, at du skal have en 10, 20, 30 tusinde udbetalt om måneden, men hvis ikke du er i stand til at svare hver sit, og have mulighed for, nu er det måske for meget at forlange en bil, men en god lejlighed, muligheden for at overleve og gå ud og drikke en øl, og det er der mange, der ikke har. Hvis ikke den der base, og du har måske nogle nære omkring dig, du kan hygge dig med, hvis ikke det er i orden, så falder resten af korthuset ligesom en domino rundt omkring dig, og du bliver bare ved med at stå på stedet her og bliver mere og mere frustreret måske og negativ, og hvad ved jeg (...)" (IP7:44f)¹.

Sådan siger en tidligere indsat om sine oplevelser med fængselsystemet, og de eftervirkninger fængselsopholdet har haft. Denne erfaring har han opnået både gennem egne oplevelser som tidligere indsat og via sit arbejde, hvor han i dag hjælper indsatte og tidligere indsatte med at finde fodfæste i tilværelsen igen efter løsladelsen. Den tidligere indsatte giver altså udtryk for, at selve fængselsopholdet er det mindste problem, hvorimod løsladelsen, får betydelige konsekvenser for den enkelte, idet det er her eftervirkninger af deres fængselsdom for alvor mærkes. Det er netop disse eftervirkninger af fængselsdommen, jeg ønsker at undersøge nærmere med dette projekt, da det er et felt indenfor kriminalitetsområdet, der er forholdsvist ubearbejdet i den danske forskning, hvor der har været en tendens til at fokusere på tiden før og under løsladelsen. Fokus har i disse undersøgelser primært været på fire områder nemlig kriminalitetsudviklingen i Danmark, kriminalitetens årsager, danskernes holdninger til og moral i forhold til kriminalitet, straf og lov-

¹ I opgaven vil jeg benytte betegnelsen IP for interviewperson og tallet henviser til, hvilken interviewperson, der er tale om. På cd'en bagerst i projektet findes de transskriberede udskrifter af interviewene.

givning samt forholdene under og udbyttet af et fængselsophold. En af de få eksisterende danske undersøgelser, hvor der fokuseres på tiden efter endt fængsling er undersøgelsen *Forbryderen og Samfundet – Livsvilkår og uformel straf*. I undersøgelsen, som er en registerbaseret undersøgelse, fremkommer det, at der er en sammenhæng mellem det at udstå en fængselsstraf og vedkommendes arbejdsmarkedssituation og indkomstniveau efter løsladelsen samt ophør i parforhold. Undersøgelsen viser, at personer, der har en fængselsdom bag sig (kort eller lang), i langt højere grad end den øvrige befolkning har problemer med at indtræde og forblive på arbejdsmarkedet, ligesom der kan spores en nedgang i indkomstniveauet efter endt strafudmåling. Desuden er ophør i partnerskabet langt mere almindeligt for personer, der modtager en fængselsdom end for den øvrige befolkning (Tranæs 2008:113-138; Svarer 2008:139-163).

En forklaring på denne uformelle straf, som de kalder det i bogen *Forbryderen og samfundet* kan være, at de tidligere indsatte i kraft af deres fængselsdom bliver stigmatiseret på specielt arbejdsmarkedet, en stigmatisering som, man kan forestille sig, også rækker ud over arbejdsmarkedet og gør sig gældende i andre sociale relationer. Det er netop denne stigmatisering, jeg ønsker at udforske med nærliggende opgave, hvilket jeg nærmere vil præsentere nedenfor, men først vil jeg i det følgende afsnit beskrive et par alternative hypoteser til stigmatiseringsteorien, som man kunne forestille sig kan spille ind i forhold til den uformelle straf.

1.1 Alternative hypoteser til stigmatiseringsteorien

Det kan overvejes, hvorvidt det er selve fængselsdommen, der er årsagen til den uformelle straf på eksempelvis arbejdsmarkedet, der findes i den ovenfor beskrevne undersøgelse, eller om der kan være andre faktorer, der spiller ind. Eksempelvis kan man forestille sig, at fængselsdommen medfører et tab i kompetencer, hvorfor det ikke er selve straffen, der har betydning for problemerne med at komme i arbejde men derimod det mulige kompetencefald, der følger med. Men da der i undersøgelsen *Forbryderen og samfundet* både findes en effekt hos de korttidsfængslede (under seks måneders fængsel) og de langtidsfængslede (over seks måneders fængsel), må man gå ud fra, at det i mindre grad er kompetencetab, der har betydning for de tidligere indsattes problemer med at indtræde på arbejdsmarkedet, da faldet i de korttidsfængslede kompetencer grundet den korte frihedsberøvelse må være minimal. På den anden side kan det dog ikke fuldt afvises, at de langtidsfængslede oplever et kompetencetab, hvilket måske kan være en forklaren-

de årsag til, at de langtidsfængslede har sværere ved at komme ind på arbejdsmarkedet end de korttidsfængslede. Omvendt kan denne forskel også skyldes, at det netop er stigmatiseringen, der har betydning for de problemer, de tidligere indsatte oplever med at indtræde på arbejdsmarkedet, da en længere fængselsdom måske netop betyder mindre accept fra arbejdsgivernes side. Jeg vil altså ikke fuldt afvise, at tab af kompetencer, kan have en betydning for de tidligere indsattes muligheder for at indtræde på arbejdsmarkedet, men da sandsynlighed for, at de tidligere indsatte, der har udstået en kort fængselsstraf, vil opleve andet end et minimalt fald i kompetencer, er lille, og da de samtidig synes at have vanskeligheder ved at komme i job, mener jeg, at det er værd at undersøge stigmatiseringens betydning for blandt andet indtrædelse på arbejdsmarkedet.

En anden alternativ hypotese til stigmatiseringsteorien kan være, at de tidligere indsatte har en manglende interesse i at optræde på arbejdsmarkedet, fordi de efter løsladelsen står med en regning for sagsomkostningerne, som skal afdrages. Sådanne afdragsordninger fastsættes efter en bestemt procentdel af den årlige indkomst. Da det danske system er sådan indrettet, at personer på kontanthjælp, starthjælp eller en lang række andre ydelser ikke omfattes af sådanne afdragsordninger (Retsplejeloven; Inddrivelsesbekendtgørelsen; KRIM 2009), kan man forestille sig, at flere tidligere indsatte ikke kan se nogen økonomisk fordel i at indtræde på arbejdsmarkedet, da store dele af lønnen vil gå til tilbagebetaling af sagsomkostninger. Dette projekt omhandler imidlertid tidligere indsatte, der enten fører en forholdsvis 'normal' tilværelse eller har et ønske om at komme videre i deres liv og få en 'normal' hverdag med uddannelse, arbejde, familieliv og lignende, og derfor forestiller jeg mig, at denne alternative hypotese vil blive overskygget af interessen for og ønsket om at få en normal tilværelse igen, hvorfor jeg i opgaven udelukkende vil fokusere på denne hypotese, hvis informanterne antyder problemstillinger, der refererer hertil.

Desuden kan man forestille sig, at disse alternative hypoteser eller andre faktorer end selve fængselsdommen kan have betydning for stigmatiseringshypotesen.

Hovedfokus i undersøgelsen vil derfor være på den uformelle stigmatisering tidligere indsatte udsættes for efter endt fængselsophold samtidig med, at jeg vil være åben for, at alternative faktorer kan spille en rolle i forhold til stigmatiseringsperspektivet, hvilket jeg vil beskrive nærmere nedenfor.

1.2 Uformel stigmatisering af tidligere indsatte – en problemstilling

Det indledende citat og resultaterne fra den præsenterede undersøgelse antyder således, at den formelle straf et individ udsættes for, når vedkommende dømmes til fængsel, kan have konsekvenser for individets senere liv. Med inspiration i den registerbaserede undersøgelse vil jeg med henblik på at uddybe og nuancere den uformelle straf tage udgangspunkt i de tidligere indsattes livsforløb og ved dybdegående biografiske interviews undersøge, hvordan stigmatiseringsprocesserne udfoldes og eventuelt samspiller med andre faktorer, eksempelvis dem jeg har beskrevet ovenfor. Perspektivet for denne undersøgelse bliver derfor et andet end den, der findes i den registerbaseret undersøgelse, hvilket skal give et indblik i, hvordan uformel stigmatisering opleves og håndteres af de individer, der har modtaget og udstået en formel straf.

Da en ubetinget straf i form af frihedsberøvelse er den strengeste straf, der tildeles af de danske domstole, vil jeg i undersøgelsen udelukkende fokusere på tidligere fængselsstraffedes oplevelser med uformel stigmatisering. Jeg ønsker derfor med projektet at undersøge, hvordan den formelle straf i form af fængselsstraf og den uformelle stigmatisering, der må antages at følge i kølvandet herpå, påvirker og opleves af de tidligere indsatte. Hensigten med denne opgave er derfor at undersøge hvilke mekanismer, der er i spil, når tidligere indsatte udsættes for uformel stigmatisering i de forskellige sociale møder og situationer, de er en del af, og hvordan de enkelte faktorer spiller sammen. Jeg vil derfor have fokus på de reaktioner og reaktionsmønstre, de tidligere indsatte bliver mødt med fra omverdenen i de forskellige sociale sammenhænge, de indgår i. Jeg vil specielt have fokus på de sociale møder og situationer, der har betydning for en persons identitetsudvikling som eksempelvis et individs beskæftigelsessituation, sociale tilhørsforhold og nære relationer, da stigmatisering og stempling ofte får identitetsmæssige konsekvenser for de personer, der udsættes herfor, ligesom livsplanlægningen kan påvirkes heraf.

Dette leder mig frem til følgende problemstilling:

Hvilke reaktioner og forventninger mødes man som tidligere indsat med i forskellige sociale situationer, og hvordan opleves og håndteres disse reaktioner og forventninger af de tidligere indsatte?

Problemformuleringen, som egentlig er tredelt, idet der spørges til, hvilke reaktioner og forventninger man mødes med som tidligere indsat, hvordan disse opleves, og hvordan de håndteres, kredser sig om følgende tre tematikker, som jeg ønsker at belyse med nærliggende opgave:

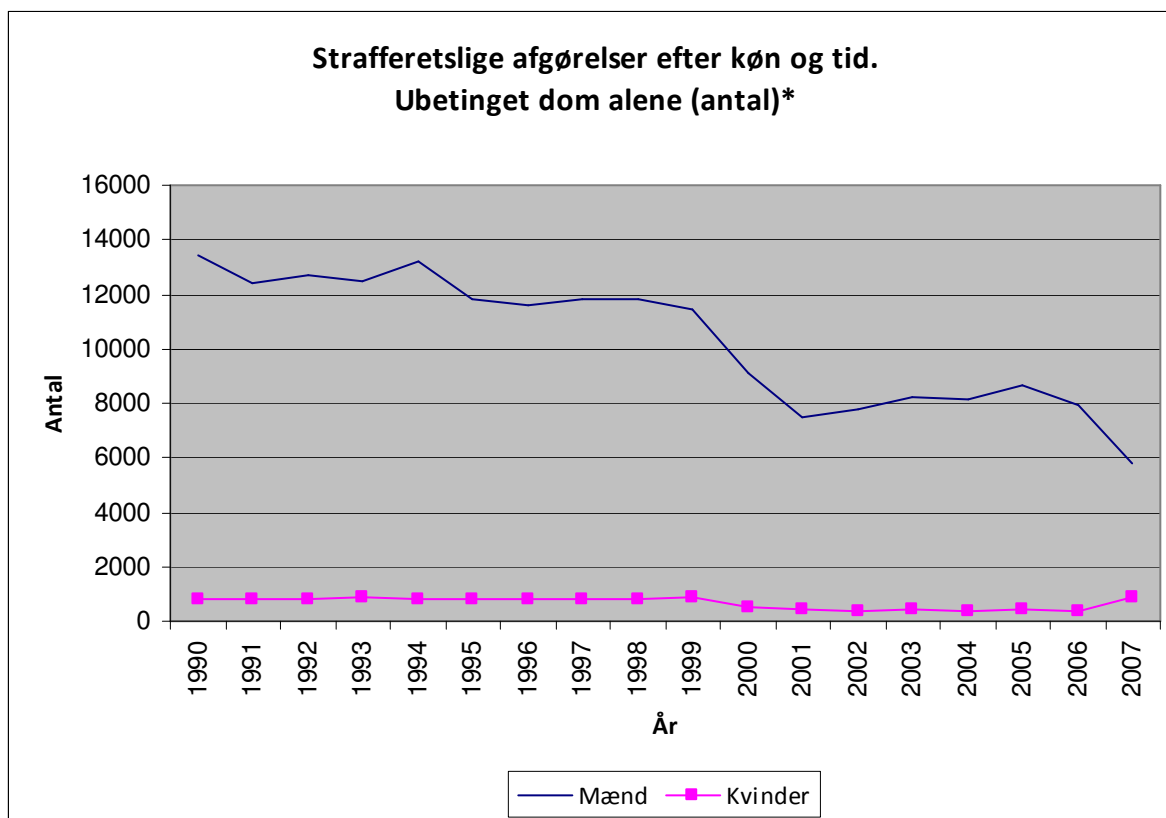
- 1) **Stempling og stigmatisering** – *De stereotype forestillinger og negative forventninger man i forskellige sociale situationer mødes med som tidligere indsat.*
- 2) **Det biografiske arbejde** – *Hvordan individets biografiske arbejde påvirkes af de reaktioner og forventninger vedkommende oplever.*
- 3) **Identitetsstrategier** – *De identitetsstrategier individet gør brug af i sit biografiske arbejde.*

1.3 Afgrænsning

Da denne undersøgelse omhandler tidligere indsatte erfaringer og oplevelser efter deres løsladelse, har det været væsentligt, at der ikke er gået for lang tid fra løsladelsesdatoen til undersøgelsestidspunktet, således de erfaringer, de tidligere indsatte har skullet trække på ikke har lagt fjernt i hukommelsen. Derfor har alle de tidligere indsatte, som jeg har talt med i forbindelse med denne undersøgelse maksimalt været løsladt i fem år. Omvendt har det også for opgavens problemstilling været væsentlig, at undersøgelsespersonerne har haft nogle erfaringer at drage af, og derfor er der ingen af de tidligere indsatte, der på interviewtidspunktet havde været løsladt i mindre end tre måneder.

Desuden vil jeg udelukkende have fokus på mænd, der har en fængselsdom bag sig, da der, som det ses i figur 1.3.1 er langt flere mænd end kvinder, der idømmes en ubetinget dom, som en fængselsstraf jo er.

Figur 1.3.1

* Kilde: Danmarks Statistik

På trods af, at personer med anden etnisk baggrund end dansk er særdeles overrepræsenteret i det danske kriminalitetsregister (jævnfør figur 1 i bilag 2) har jeg valgt udelukkende at fokusere på etniske danskere i denne undersøgelse, da jeg mener, der kan være nogle anderledes problemstillinger forbundet med det at være af anden etnisk oprindelse end dansk og samtidig være tidligere indsat end for en tidligere indsat, der er etnisk danskere. Ofte vil personer med anden etnisk oprindelse end dansk føle sig stigmatiseret blot på grund af deres herkomst, hvorfor der er sandsynlighed for, at de vil opleve en dobbeltstigmatisering², hvor det kan være vanskeligt at adskille mekanismerne fra hinanden.

² En sådan dobbeltstigmatisering hentydes der eksempelvis til i Sune Qvortrup Jensens interaktion med marginaliserede unge mænd med indvandrebaggrund, hvor han til dels oplevede, at de marginaliserede unge udviste en modstand mod kulturelle fordomme og til dels en modstand mod at blive opfattet som kriminel, hvor begge dele dog relaterede sig til etniciteten, da etniske minoriteter ofte fremstilles som mere kriminelle, end de rent faktisk er (Jensen 2009). Men hvis en person med anden etnisk baggrund end dansk er tidligere indsat, vil det måske være vanskeligt at adskille de reaktioner, han møder i kraft af sin etnicitet, og dem han møder i kraft af, at han er tidligere indsat.

Endelig er målgruppen for undersøgelsen, som skrevet, tidligere indsatte, der enten har et ønske om at blive eller som føler sig forholdsvis integrerede i det konventionelle samfund, da jeg finder det interessant at undersøge, hvad en eventuel stigmatisering kan få af konsekvenser for netop denne målgruppe af tidligere indsatte.

På den baggrund omfatter denne undersøgelse etniske danske mænd, der tidligere har siddet i fængsel og som enten er eller har et ønske om at leve en forholdsvis 'normal' tilværelsen uden kriminalitet.

1.4 Projektets opbygning

Jeg vil i dette afsnit redegøre for indholdet af projektets øvrige dele.

Som det fremgår af problemstillingen, lægges der i projektet til dels op til en deskriptiv og til dels til en årsagsforklarende tilgang. Jeg ønsker nemlig at undersøge, *hvilke* reaktioner og forventninger man som tidligere indsat mødes med i forskellige sociale sammenhænge, og *hvordan* disse opleves og håndteres af de tidligere indsatte. Med andre ord ønsker jeg at beskrive, hvordan den uformelle stigmatisering kommer til udtryk, opleves og håndteres og samtidig undersøge, hvorfor den opleves og håndteres, som den gør. I analysen vil problemstillingen blive belyst ved brug af relevant empiri og teori.

I projektets anden del præsenteres projektets teoretiske dimension, som primært omhandler forskellige teorier omkring stigmatisering, stempling og afvigelse, som er det helt centrale tema i projektets problemfelt. Da jeg samtidig har en forestilling om, at et individs identitet, og måden hvorpå vedkommende udspiller forskellige roller, kan være påvirket af, hvordan andre mennesker ser pågældende, og af de erfaringer vedkommende har, anser jeg desuden teori omhandlende identitet som særdeles relevant for projektets problemstilling. Derfor vil teorier omkring identitet og roller også blive præsenteret i projektets anden del.

I projektets tredje del vil de metodiske overvejelser og valg blive præsenteret. Her vil jeg beskrive det biografiske udgangspunkt, jeg har valgt at gøre brug af i undersøgelsen både i forhold til indhentning af empirien og i forhold til selve analysen, da det biografiske arbejde spiller godt sammen med det teoretiske udgangspunkt. Desuden er det biografiske interview et væsentligt redskab, når man ligesom jeg ikke bare ønsker at undersøge, hvordan tidligere indsatte har oplevet forskellige

sociale møder efter løsladelsen, men også hvordan de forholdt sig til og fremstod i disse situationer, inden de begik den kriminelle handling og blev idømt deres straf.

På trods af, at forskellige teorier anvendes til belysning af projektets problemstilling, vil der i analysen, som præsenteres i del IV, være mulighed for begrebs- og teoriudvikling, da jeg samtidig lader empirien danne grundlag for en videregående undersøgelse af interesseområdet. Jeg anser derfor hverken teori eller empiri som værende styrende for forskningsprocessen, hvilket jeg vil vende tilbage til i del IV.

Del II: Teoretiske overvejelser

Kapitel 2: Stigmatisering og identitet

I dette kapitel vil jeg beskrive de forskellige teorier, jeg på baggrund af projektets problemstilling anser som relevante og forventer at kunne gøre brug af i analysen. Da projektets fokus er på de mekanismer, der er i spil, når tidligere indsatte udsættes for uformel stigmatisering, vil jeg i dette afsnit beskrive forskellige teorier omkring stigmatisering, afvigelse og stempning. Desuden vil jeg præsentere forskellige teorier om identitetsdannelse, da de tidligere indsattes identitet sandsynligvis påvirkes af den stigmatisering, jeg forestiller mig, de udsættes for. Fælles for afvigelsesteoriene, som jeg vil præsentere, er, at afvigelse anses som værende samfundsskabt, hvorfor jeg indledningsvis vil have fokus på dette.

2.1 Konstruktionen af den samfundsskabte afvigelse

Emilie Durkheim har haft stor betydning for kriminologien og afvigelsessociologien (Hauge 1990:61), og i flere af sine værker beskrev han, hvordan kriminalitet og afvigelse, er en nødvendighed for samfundets overlevelse. I bogen *Om den sociale arbejdsdeling* beskrev Durkheim, hvordan samfundet er sammenholdt af enten mekanisk eller organisk solidaritet. Solidariteten og arbejdsdelingen er i begge typer af samfund helt centrale for samfundets overlevelse, og derfor må der også tages afstand fra de individer og de handlinger, der krænker solidariteten. Da den afstand, der ifølge Durkheim tages til forbryderen, er med til at forstærke sammenholdet og solidariteten i samfundet, har forbrydelser en gavnende effekt på samfundet (Durkheim 2000; Durkheim 1972:71; Hauge 1990:61-64). Forbrydelser modvirker, at samfundet stivner, hvorfor kriminalitet og dermed også forbryderen ifølge Durkheim er en nødvendighed for, at samfundet kan overleve. Da en handling ifølge Durkheim ikke i sig selv er kriminel, men at det derimod er noget den defineres som, anså han afvigelse som værende samfundsskabt. (Durkheim 2000:101):

"(...) man kan ikke sige, at en handling krænker den fælles bevidsthed, fordi den er kriminel, men at den er kriminel, fordi den krænker den fælles bevidsthed. Vi misbilliger den ikke, fordi det er en forbrydelse, men det er en forbrydelse, fordi vi misbilliger den." (Durkheim 2000:101).

Handlinger kan derfor ifølge Durkheim først siges at være afvigende, når de bliver konstrueret som sådan, hvilket er en tankegang flere andre afvigelsesteoretikere har arbejdet videre med, og jeg vil nedenfor præsentere et par af de væsentligste nemlig Erving Goffman og Howard S. Becker, som begge anser afvigelse som værende samfundsskabt. Det gør sig altså for dem begge gældende, at de i lighed med Durkheim anså afvigelse som en social konstruktion, og dermed skal den samfundsskabte afvigelse i forhold til denne opgave forstås som sådan og ikke som et samfund, der på grund af måden, hvorpå denne er indrettet, skaber ulighed og afvigelse. Blandt andet mente Becker, at afvigelse er en konsekvens af andres anvendelse af regler og sanktioner i forhold til de, som bryder reglerne, mere end det er en egenskab ved den enkelte handling. Ifølge Becker er afvigende handlinger adfærd, der betegnes som værende afvigende, og derfor er måden, hvorpå andre individer reagerer på en given handling, afgørende for, om denne handling er afvigende. Selvom en regel er blevet overtrådt, er det ikke ensbetydende med, at andre vil reagere, som om regelbryderens handling har fundet sted og omvendt – selvom ingen regler er blevet overtrådt, kan individer under nogle omstændigheder blive behandlet, som om de har overtrådt en regel. Om en handling vil blive anset som værende afvigende, afhænger ifølge Becker desuden af, hvem der begår handlingen, og hvem der føler sig påvirket af den (Becker 2005:29-35). I lighed med Becker mente Goffman, at afvigelse og stigmatisering er situationsbestemt, idet det er det sociale møde, der ifølge Goffman er helt afgørende for, om et individ betragtes som værende afvigende eller ej, og dermed stigmatiseres (Goffman 1975). I det følgende vil jeg nærmere beskrive de to teoretikeres teorier om den samfundsskabte afvigelse og stigmatisering, men først vil jeg præsentere Meads teori om identitet, som begge teoretikere tydeligvis er inspireret af.

2.2 Mead om identitet

Ifølge Mead er selvet opdelt i et '*jeg*' og et '*mig*'. Hvor *mig*'et er det enkelte individs samvittighed og indeholder internaliserede normer, er *jeg*'et den mere spontane del af selvet. *Jeg*'et er det, mennesker handler med, og denne styres og bremses af *mig*'et. Så snart *jeg*'et har udført en handling forsvinder aktiviteten og oplagres symbolsk i *mig*'et.

Selvet skal ifølge Mead ikke ses som et isoleret fænomen, men som noget, der fremkommer i social samhandling. Også når vi befinder os alene, påvirkes vi af andre mennesker. Ifølge Mead ser individet sig selv i lyset af andre og handler og agerer herefter, og da menneskers handling og age-

ren oplagres i mig'et og styres af jeg'et, er selv et under konstant forandring og afhængig af de sociale sammenhænge, personen befinder sig i. Med andre ord er mig'et det organiserede sæt af andres holdninger, som individet selv internaliserer, mens jeg'et er reaktionen på disse holdninger. En person overtager således andres holdninger i social samhandling og dermed ved individet, hvad der forventes og ønskes af ham i de pågældende situationer, ligesom han er bekendt med, hvad konsekvenserne af enhver handling vil være. Med dette kendskab må individet beslutte, hvordan vedkommende vil handle og agere. Det er netop disse enkelthandlinger, der udgør jeg'et. Jeg'et fremkalder mig'et, da det er personens handlinger, der giver indblik i, hvordan det forventes vedkommende handler og agere og dermed opbygger den bevidste ansvarlighed samtidig med, at jeg'et reagerer på mig'et. Individets selv og dermed dets identitet er altså ifølge Mead socialt funderet, hvorfor et individ kan ændre sig alt afhængig af de sociale relationer, vedkommende indgår i (Mead 1959:173-178; Levin & Trost 2005). Hvis et individ således stemples som kriminel, kan vedkommendes selvbillede ændres i lyset heraf, hvilket endvidere kan påvirke måden, hvorpå det pågældende individ handler og agerer³. I de følgende afsnit vil jeg beskrive Goffman teorier om identitet og stigma og Beckers teori om afvigelse, som begge er præget af det interaktionistiske perspektiv, som Mead repræsenterer.

2.3 Goffman - identitet og stigma

I lighed med Mead anser Goffman identitet som afhængig af de sociale sammenhænge et individ er en del af, idet han i forbindelse med identitetsdannelse fokuserer på de menneskelige ansigt til ansigt samhandlinger, et individ indgår i. Goffman definerer det sociale liv som den gensidige påvirkning, der finder sted mellem mennesker, der befinder sig i hinandens umiddelbare fysiske nærhed. I den sammenhæng fokuserer han på det dramaturiske perspektiv – den såkaldte teatermetafor – som viser, hvordan mennesker forsøger at styre og kontrollere de indtryk, andre danner af dem. Han har således fokus på individers selvpræsentation og skelner i den sammenhæng mellem to former for information, nemlig den som mennesker *giver*, og den de *afgiver*. Mens den før-

³ Edwin M. Lemert var den første til at introducere Meads synspunkter om identitet som forklaring på kriminalitet (Hauge 1990:100). Dette gjorde han i bogen *Social Pathology* fra 1951, hvor han ikke bare har fokus på kriminalitet som afvigende handling, men han satte også fokus på andre afvigelser som eksempelvis blindhed, prostitution, alkoholisme og psykiske lidelser (Lemert 1951).

ste er den verbale og nonverbale kommunikation, mennesker åbent og bevidst giver, er den anden de tegn og udtryk personer frivilligt og ubevidst afgiver, og som kan opfattes som den pågældendes karakteristika. Ifølge Goffman spiller alle individer forskellige roller afhængig af de sociale situationer, de befinder sig i, og til disse roller hører forskellige forventninger og forpligtelser, som det enkelte individ må leve op til. Desuden skelner Goffman mellem, hvad han kalder frontstage og backstage. *Frontstage* er det offentlige rum, hvor individet spiller og tilpasser sin rolle, mens *backstage* er det sted individet kan trække sig tilbage, slappe af og samle energi. Desuden er det backstage, at det enkelte individ overvejer og ændrer de strategier, vedkommende benytter på frontstage. Individets selvpræsentation og dermed deres identitetsarbejde tilpasses derfor ifølge Goffman de sociale situationer, et individ befinder sig i, og må derfor tilpasses det til enhver tid nærværende publikums forventninger. Dermed spiller individer ifølge Goffman hele tiden forskellige roller (Goffman 1959: 11-24,92-118; Kristiansen 2005:197-204). I modsætning til Mead som betragter dannelsen af selvet som en internaliseringsproces, hvor et individ gør andres forventninger til sine egne, fokuserer Goffman også på en eksternaliseringsproces, hvor personen forsøger at kontrollere det billede andre får af vedkommende (Jacobsen & Kristiansen 2002:41-44).

I forhold til dette projekt forestiller jeg mig, at de tidligere indsatte i forskellige sociale møder vil føle sig nødsaget til at udfylde deres roller på bestemte måder alt afhængig af, hvordan de bliver modtaget af de øvrige deltagere i de forskellige sociale sammenhænge. Det er netop dette den danske forsker Torsten Kolind fandt frem til i sin undersøgelse af tidligere indsattes identitetsstrategier i relation til det normale samfund⁴. Ifølge Kolind oplever de tidligere indsatte på mange måder, at interaktionen med det normale samfund er problematisk, men samtidig har de svært ved at sætte ord på, hvad der egentlig er problematisk. Dette skyldes, at den tidligere indsatte ofte befinder sig i situationer præget af ambivalens, som kan relateres til det Kolind har valgt at kalde *betinget accept*. Den tidligere indsatte oplever både at blive accepteret som normal, men samtidig er der klare restriktioner i normaliteten forstået på den måde, at de tidligere indsatte helst skal være så normale som mulige samtidig med, at de ikke må overspille normaliteten. Den tidligere

⁴ Kolinds undersøgelse er en kvalitativ interviewundersøgelse, der er udført fra december 1996 til juni 1997. Han har i den periode interviewet 16 norske mænd bosat i Oslo, og som alle er tidligere indsatte. Undersøgelsen havde en vis skævhed, idet informanterne primært 1) gav udtryk for, at de ønskede at leve et normalt og kriminalitetsfrit liv; 2) må betragtes som ressourcestærke og i de fleste tilfælde uden større misbrugsproblemer; 3) i en vis grad følte sig integrerede i det norske samfund; og 4) havde afsonet domme på mere en et halvt år, hvilket var et kriterium Kolind selv havde sat inden undersøgelsen blev påbegyndt (Kolind 1999:45).

indsattes grundlæggende dilemma er, at han søges behandlet som alle andre samtidig med, at alle andre ved, at han ikke er ligesom dem, og derfor må han ofte underspille sin normalitet og samtidig tage afstand fra sin afvigende fortid og ikke referere eller omtale den eller forhold, der kan minde for meget om den. Da den tidligere indsatte hverken pointerer sit afvig eller sin normalitet, mangler han ifølge Kolind en identitet. Derimod har han en ex-identitet, idet han refereres til det, han var tidligere, når han bliver benævnt som løsladt, tidligere indsat eller lignende. Der opstår altså en form for uorden som kan føre til udstødelse, hvor den tidligere indsatte på baggrund af den kriminalitet, han har begået, bliver indskrevet i en kriminel orden med alle de stereotyper, der følger med, eller det kan forsøges at indordne den tidligere indsatte i det 'normale' samfund, hvilket jo netop er det den betingede accept søger, men også her vil muligheden for udstødelse hele tiden ligge og true den tidligere indsatte. Dette fører til, at den tidligere indsatte bliver mere bevidst om de signaler vedkommende udsender, og måden vedkommende udtrykker sig på. Desuden er mulighederne for at leve op til moderne identitetskrav om sammenhæng, autenticitet, prestige, selvansvarlighed og selvrealisering grundet frihedsberøvelsen i fængslet stærkt reduceret. Disse moderne identitetskrav kolliderer med den betingede accept, og der er derfor tale om, at de tidligere indsatte ender i et identitetsdilemma. Kolind afslutter artiklen med ifølge ham selv lidt firkanteret at finde to løsninger på identitetsdilemmaet – nemlig at individet enten vælger en kriminel løbebane og dermed rollen som afviger, hvormed hans identitet bliver klarere, eller individet stræber efter så mange normale identifikationer som muligt og afventer at tiden svækker styrken i det potentielle stigma (Kolind 1999:44-61).

På baggrund af Kolinds undersøgelse forestiller jeg mig, at jeg vil finde lignende resultater i denne undersøgelse.

I bogen *Stigma* fra 1963⁵ beskrev Goffman sin teori om stigmatisering, og hvordan dette er sammenkædet med den kategorisering af individer, der konstant finder sted. Han skelner i bogen mellem tre identitetsformer, hvoraf den første er *jeg-identitet*, som er et individs subjektive oplevelse af egen personlighed og livssituation. Den næste identitetsform er *personlig identitet*, der er det helt unikke ved det enkelte individ, og som adskiller vedkommende fra andre individer, som eksempelvis navn, udseende, fingeraftryk og oprindelse (Goffman 1975:76f, 136; Jacobsen & Kristi-

⁵ Oversat til dansk i 1975

ansen 2002:138). Den sidste identitetsform er et individs *sociale identitet*, hvilket er de sociale tilhørsforhold en person har til forskellige sociale kategorier på baggrund af den enkeltes bestemte egenskaber og karakteristika. Denne identitetsform afhænger af måden, hvorpå det enkelte individ fremtræder, og Goffman skelner i den sammenhæng mellem to typer af social identitet – nemlig *tilsyneladende social identitet* og *faktisk social identitet*. Mens tilsyneladende social identitet altså ifølge Goffman er den sociale kategori en person i mødet med andre umiddelbart placeres i, er den faktiske sociale identitet den kategori, en person rent faktisk kan henvises til.

Det er netop denne skelnen mellem de to former for social identitet, der ifølge Goffman danner baggrund for hans stigmabegreb, da uoverensstemmelser mellem de to identitetsopfattelser i det sociale møde kan medføre, at den fremmede i vores bevidsthed overføres fra at være en person med positive karaktertræk til at være et individ med negative træk. Den fremmede stigmatiseres hermed, især hvis der er tale om, at vedkommende bringes i meget stærk miskredit. I det sociale møde er individers identitet derfor i fare, da selvpræsentationen kan krakelere, og dermed kan de stigmatiseres (Goffman 1975:13ff; Jacobsen & Kristiansen 2002: 134f).

Goffman skelner i mellem tre typer af stigma⁶:

Kropsligt stigma: Fysiske træk der afviger fra 'normalen'

Karaktermæssigt stigma: Henviser til hvordan det enkelte individs karakter og optræden overfor omverdenen afviger fra det 'normale'

Stammemæssigt stigma: Hvor skavanken overføres i lige høj grad fra generation til generation og fra slægtsled til slægtsled til samtlige 'medlemmer' i eksempelvis en bestemt race eller nation

(Goffman 1975:16f; Jacobsen & Kristiansen 2002:135)

Da, kriminelle handlinger er overtrædelser af samfundets gældende love og regler og dermed udtryk for en afvigende handling, er det det karaktermæssige stigma, der er relevant i forbindelse med denne opgave, Desuden kan det kropslige stigma vise sig relevant, da der, som blandt andet

⁶ Lemert beskrev en lignende differentiering af afvigelse, som han betegnede som biografisk differentiering, adfærdsbetinget differentiering og demografisk differentiering (Lemert 1951:28-32).

Flemming Balvig har beskrevet det i bogen *Kriminalitet og social kontrol*, er noget, der tyder på, at der eksisterer nogle herskende stereotype forestillinger omkring kriminelle eller tidligere kriminelle udseende (Balvig 1995:12ff). Det kan derfor forestilles, at de tidligere indsatte kan være påvirket af disse forestillinger, hvorfor de måske er særlig opmærksomme på deres udseende, eller de kan måske endda føle sig stigmatiseret eller behandlet på en bestemt måde i kraft af dette.

Ifølge Goffman har stigmabegrebet et dobbeltperspektiv nemlig hvorvidt et individs stigma allerede er offentligt kendt eller ej. Derfor skelner Goffman i denne sammenhæng mellem *Miskrediterede* som er individer, der er stigmatiserede og *Potentielt miskrediterede*, hvilket er individer, der endnu ikke er stigmatiserede, men hvor risikoen for at blive det foreligger (Goffman 1975:16).

Et helt centralt aspekt ved Goffmans stigmatiseringsbegreb er hans fokus på, hvad han kalder *blandede kontakter*, som er tilfældige eller planlagte situationer, hvor 'normale' og stigmatiserede personer interagerer med hinanden. Når 'normale' og stigmatiserede individer mødes, kan der opstå en spænding imellem dem, da det 'normale' individ er usikker på i hvilken grad, vedkommende skal bemærke stigmaet samtidig med, at den stigmatiserede må handle og agere efter denne usikkerhed. Da den miskrediterede samtidig har sin egen subjektive oplevelse af stigmaet og måden, hvorpå dette stigma skal håndteres, (hvilket relaterer til individets jeg-identitet), kan der opstå et yderligt problem ved blandede kontakter. For at løse denne situation bedst muligt lærer den miskrediterede at leve sig ind i måden, hvorpå de 'normale' individer betragter stigmaet. Dette sker ved, at det miskrediterede individ for det første accepterer de 'normale' individers synspunkt om, at vedkommende er i besiddelse af et stigma, og for det andet må den miskrediterede lære at håndtere måden, hvorpå vedkommende behandles af 'normale' mennesker. På trods af, at den stigmatiserede erfarer, at de øvrige individer i samfundet ikke anser den stigmatiserede som værende på lige fod med dem, søger vedkommende for det tredje at opnå accept fra eller søge optagelse i det fællesskab vedkommende afviger fra, hvilket Goffman betegner som det at *passere*. Dette forekommer ved, at den miskrediterede eller potentielt miskrediterede kontrollerer bestemte oplysninger om sig selv med henblik på at opnå anerkendelse fra det omgivende samfund, som vedkommende afviger fra. Ifølge Goffman vil stort set alle, der har mulighed for det forsøge at passere, og mange af de som sjældent forsøger at passere vil forsøge at *tilsløre*, som han kalder det, at individer forsøger at forhindre, at der rettes unødigt opmærksomhed mod stigmaet. Tilsløringen er en anden måde at opnå accept på, og midlerne der anvendes i forbindelse med tilsløring

gen ligner ofte de, som anvendes i forbindelse med passing, nogle gange er de endda identiske (Goffman 1975:21-33,97-119,135; Jacobsen & Kristiansen 2002:136-141).⁷

I modsætning til den miskrediterede må den potentielt miskrediterede søge at skjule de mindre gode egenskaber, der kan føre til, at vedkommende i stedet bliver miskrediteret (Goffman 1975:61; Jacobsen & Kristiansen 2002:137).

Netop denne skelnen mellem miskrediterede og potentielt miskrediterede anser jeg for relevant i forbindelse med denne opgave, da jeg forestiller mig, at flere af de tidligere indsatte forsøger at leve i en balancegang mellem på den ene side at være formelt miskrediteret samtidig med, at de på den anden side i forskellige sociale møder søger at skjule, at de har begået kriminalitet – af frygt for at opleve en uformel miskreditering. Omvendt kunne man også forestille sig, at der i de situationer, hvor stigmaet er offentligt kendt, kan opstå nogle komplikationer i relationerne mellem den tidligere indsatte og de øvrige individer, vedkommende er i kontakt med, hvorfor måden de enkelte roller udspilles på, er præget heraf i forbindelse med de blandede kontakter, hvilket jo netop er det Kolind beskriver i den førnævnte undersøgelse

Goffmans pointe er, at vi alle er potentielt miskrediterede (hvilket især gælder mine informanter), da vi alle har karaktertræk eller egenskaber, der i en eller anden sammenhæng kan anses som værende afvigende, hvilket han kalder for stigmaets situationsbestemthed. Derfor kan måden, hvorpå et møde mellem individer forløber være afgørende for, hvorvidt det enkelte individ stigmatiseres eller ej, og hvilke konsekvenser stigmaet får. Stigmatisering kendetegnes derfor ifølge Goffman ved, at det ikke er noget individer *er*, men det er noget, de *bliver* i mødet med andre individer (Jacobsen & Kristiansen 2002:141).

2.4 Becker og afvigelse

I bogen *Outsidere – studier i afvigelsessociologi* forsøger Howard S. Becker at klarlægge den situation og proces, han mente, den dobbelttydige term outsider sigter til, nemlig: "*De situationer, hvor der forekommer regelbrud og regelhåndhævelse, og de processer, der fører til, at nogle mennesker bryder reglerne og andre håndhæver dem.*" (Becker 2005:23). Desuden mente han, at outsiders enten kan være de individer, der på baggrund af deres adfærd af andre bedømmes som afvigende

⁷ Der ses her en klar sammenhæng mellem Goffmans dramaturiske perspektiv og hans stigmabegreb, idet nye strategier for, hvordan forskellige roller spilles, må tages i brug i mødet mellem blandede kontakter.

og dermed stående udenfor gruppen af 'normale' individer, eller de personer, der ud fra det afvigende individs synspunkt, opstiller de regler, der er blevet overtrådt. Regler, der skabes og håndhæves ved en stemping af adfærd som afvigende adfærd, er der desuden ikke universelt enighed om (Becker 2005:35-38).

Becker skelnede mellem fire typer af adfærd, som er skitseret i figur 2.4.1. Den første - *konform adfærd* - er den adfærd, der udvises af personer, der lever efter reglerne, og som andre opfatter som en regelefterlevelse. Den næste er *uforskyldt anklaget*, som omhandler personer, hvis handlinger betragtes som afvigende, men som rent faktisk er en regelefterlevelse. De to sidste typer af afvigende adfærd er *åbent afvigende* og *hemmelig afvigende*. Mens den første omhandler de individer, hvis adfærd både er en regelovertrædelse og som opfattes som sådan, omhandler den sidstnævnte de individer, der overtræder lovene, men ingen reagerer på eller bemærker denne lovovertrædelse (Becker 2005:39ff).

Figur 2.4.1: Typer af adfærd

	<i>Regelefterlevende adfærd</i>	<i>Regelbrydende adfærd</i>
<i>Opfattet som afvigende</i>	<i>Uforskyldt anklaget</i>	<i>Åbent afvigende</i>
<i>Ikke opfattet som afvigende</i>	<i>Konform</i>	<i>hemmelig afvigende</i>

Becker 2005:39

I dette projekt vil jeg beskæftige mig med åbent afvigende, da alle interviewede har udvist regelbrydende adfærd som samtidig er blevet opfattet og offentlig dømt som afvigende. Enkelte af informanterne giver dog udtryk for, at de er blevet dømt for lovovertrædelser, de ikke har begået, hvorfor de ifølge dem selv, er uforskyldt anklaget. Om dette er tilfældet eller ej er for så vidt irrelevant for projektets problemstilling, da det væsentlige er, at informanterne har udstået en fængselsstraf. Det kan ydermere forestilles, at nogle af informanterne i vise situationer er eller har været hemmelig afvigende.

Becker beskrev desuden, hvad han kaldte for den afvigende karriere, som er skitseret i figur 2.4.2. En sådan afvigende karrierer indledes med udførelsen af en ikke-konform handling, der overtræder et bestemt regelsæt.

Figur 2.4.2 Den afvigende karriere

Denne handling kan være mere eller mindre bevidst og tilsigtet eller utilsigtet. Utilsigtet ikke-konforme handlinger udføres ofte af personer, der ikke er bekendt med eksistensen af den regel vedkommende overtræder, mens tilsigtet ikke-konforme handlinger begås af personer, der undgår presset fra forpligtelser overfor konventionelle normer og institutioner i samfundet. Dette sker ved, at personen igennem sin opvækst ikke er blevet integreret i det konventionelle samfund. Hvis personen således ikke har noget konventionelt job eller et omdømme at varetage, vil vedkommende have lettere ved at udføre tilsigtede ikke konforme handlinger end individer, der er integreret i det konventionelle samfund. Disse individer vil for at styre deres afvigende impulser i højere grad veje dem mod de negative konsekvenser, en ikke-konform handling vil medføre. De fleste mennesker påvirkes af de konventionelle adfædsregler, og må derfor overvinde denne påvirkning, før de for første gang begår en afvigende handling. I andre tilfælde kan tilsigtede ikke-konforme handlinger forekomme nødvendige, specielt hvis handlingerne udføres med henblik på legitime interesser (Becker 2005:44-59).

I denne sammenhæng vil det være væsentligt at præsentere Gresham M. Sykes og David Matzas beskrivelser af, hvordan de mente, at det afvigende individ forsøger at legaliserer sine handlinger ved brug af forskellige neutraliseringsteknikker. Disse legaliseringsrationaler bliver brugt af afvigeren til at skubbe ansvaret for de afvigende handlinger væk fra sig selv, således vedkommende hverken bebrejder sig selv eller bebrejdes af andre for de afvigende handlinger. Sykes og Matza

beskrev fem forskellige neutraliseringsteknikker, de mente, tjener til dette formål, hvoraf den første er *benægtelse af ansvar*. Den afvigende benægter sit ansvar for den afvigende handling ved eksempelvis at angive, at den afvigende handling skete ved et uheld, eller at den skyldtes udefra kommende kræfter, som afvigeren ikke har kunnet påvirke og kontrollere som eksempelvis en dårlig barndom eller. De næste to neutraliseringsteknikker, Sykes og Matza beskrev, er *benægtelse af skader* og *benægtelse af ofret*. Den første omhandler, at afvigeren ikke mener, at hans handlinger har påført nogen personlige skader, mens den næste omhandler, at afvigeren forsøger at neutralisere sine handlinger ved at argumentere for, at de skader, hans handlinger har medført ofret, kan legaliseres i lyset af omstændighederne. Dette sker eksempelvis ved, at afvigeren forsøger at gøre ofret til en person, der har fortjent at blive skadet. De sidste to neutraliseringsformer omhandler ifølge Sykes og Matza *fordømmelse af dommerne* og, at vedkommende *henviser til højere loyaliteter*. Den første af de to omhandler de afvigere, der forsøger at neutralisere deres handlinger ved at flytte fokus fra deres egne afvigelser og over på de som fordømmer vedkommendes adfærd ved i stedet at fordømme dommernes adfærd og motiver. Den anden omfatter, at afvigeren henviser til, at han/hun grundet sit tilhørsforhold til en mindre social gruppe som eksempelvis familien, kliquen eller banden følte, at det var nødvendigt at udføre den afvigende handling, fordi der var således en højere loyalitet på spil.

Disse fem neutraliseringsteknikker er ifølge Sykes og Matza ikke nødvendigvis stærke nok til at kunne modstå egen skyldfølelse eller andres bebrejdelser, men ikke desto mindre anså de teknikkerne som centrale i forhold til at mindske effekten af den sociale kontrol, ligesom de mente, at der ved udveksling af erfaringer omkring afvigende handlinger i høj grad gøres brug af disse teknikker (Sykes og Matza 1957:128-131).⁸ I forbindelse med dette projekt, kan det være interessant at undersøge, om informanterne forsøger at legalisere deres handlinger ved at gøre brug af de forskellige neutraliseringsteknikker i deres fortællinger.

Når enkelte afvigende handlinger fører til flere og dermed bliver til en afvigende karriere skyldes det ifølge Becker ofte, at den pågældende ved interaktion med andre mere erfarne afvigere lærer nye typer af nydelser (Becker 2005:49).

⁸ Også Marvin Scott og Standford Lyman har beskæftiget sig med, hvordan individer forsøger at neutralisere deres handlinger via det, de har valgt at kalde 'accounts', som omfatter retfærdiggørelse af eller undskyldning for afvigende handlinger (Scott & Lyman 1968).

Et betydningsfyldt skridt i den afvigende karriere er ifølge Becker sandsynligheden for at blive opfattet som afvigende og offentligt stemplet som sådan, hvilket har stor betydning for individets selvbillede og specielt vil en ændring af vedkommendes offentlige identitet finde sted. Becker mener derfor i lighed med Goffman, at det er i det sociale møde, at personers identitet er i fare, og det er når den afvigende person afsløres som værende anderledes, end han/hun burde være, at det får en ny status og dermed tildeles en afvigende identitet.⁹ Becker mener derfor, at en formel stempeling (eksempelvis fra en domstol, der på baggrund af en given lovovertrædelse stempler et individ som kriminel) kan have konsekvenser langt ud over selve den formelle stempeling. I denne forbindelse er Becker inspireret af Everett C. Hughes skelnen mellem primære og sekundære statusstræk. Det primære statusstræk er et individs hovedtræk, der adskiller folk med det pågældende træk fra andre individer. Det forventes, at personer på baggrund af deres primære statusstræk har bestemte sekundære statusstræk. Det vil med andre ord sige, at hvis et individ stemples som kriminel, bliver dette vedkommendes primære statusstræk og samtidig forventes det, at den kriminelle er utilregnelig, generelt afvigende og tilbøjelig til at begå noget kriminelt igen. Disse negative forventninger udgør den kriminelles sekundære statusstræk og er karakteristisk for alle, der er stemplet som kriminel (Becker 2005:50ff). Også Goffman var af denne opfattelse, idet han skrev: *"Vi er tilbøjelige til at tillægge folk en hel række defekter på basis af den oprindelige"* (Goffman 1975:18). Det at blive arresteret eller dømt for en afvigende kriminel handling vil derfor for det pågældende individ få konsekvenser ud over den formelle straf. Pointen er ifølge Becker, at afvigeren på baggrund af sin afvigelse kan blive udelukket fra almindelige måder at klare hverdagen på, eksempelvis ved, at den kriminelle på baggrund af den begåede kriminalitet bliver udelukket fra at bestride et almindeligt arbejde, hvilket kan føre til, at det enkelte individ af ren og skær nødvendighed begår yderligere afvigende og illegitime handlinger (Becker 2005:51ff).

Denne måde at anskue primære og sekundære statusstræk på, kan ses i lighed med Harold Garfinkels teori om status degradering, hvor han beskriver, hvordan et individs offentlige identitet via degraderingsceremonier kan blive transformeret til en ny identitet, hvortil en lavere samfundsmæssig status er tilknyttet. Hvis et individs handlinger af det øvrige samfund opfattes som moralsk forkastelige og dermed fordømmes, kan det føre til, at individets sociale identitet nedbrydes, mens en ny bliver dannet. Der er altså ikke bare tale om, at nye egenskaber tillægges den gamle

⁹ I lighed med Mead mener Becker altså, at det er måden, hvorpå andre ser et individ, der har indflydelse på, hvordan individet ser sig selv og dermed optræder overfor omverdenen.

identitet, men derimod, at individet i øjnene af sine dommere får en helt ny identitet hvortil en lavere status er tilknyttet (Garfinkel 1956).

I forhold til dette projekt forestiller jeg mig, at denne måde at anskue primære og sekundære statusræk vil være særdeles anvendelig, idet den formelle stempling som tidligere indsatte har været udsat for, kan have konsekvenser, der rækker udover den formelle straf. Derfor kan det være interessant at undersøge, hvordan de tidligere indsatte selv opfatter stemplingen og de sekundære statusræk, der følger med, og i hvilke sammenhænge de har oplevet en uformel stigmatisering.

Det sidste skridt i den afvigende karriere er ifølge Becker, at den pågældende bliver en del af en organiseret afvigergruppe, hvilket understøtter den afvigende identitet. Også Lemert havde fokus på afvigelsens betydning for ændringer i identiteten. Han mente, at der først kan være tale om en afvigende karriere i det øjeblik gentagne afvigelser, forekommer så ofte og er så synlige, at de medfører en kraftig negativ social reaktion, som individets identitet påvirkes af. Dette kaldte han sekundær afvigelse. (Lemert 1951:75ff).

Endelig er en vigtig pointe hos Becker, at den der begår ikke-konforme handlinger kan stemple sig selv som afviger og straffe sig selv på grund af disse handlinger, selvom ingen andre bemærker og håndhæver de afvigende handlinger (Becker 2005:50). Dette er et interessant perspektiv i forhold til dette projekt, idet jeg forestiller mig, at nogle tidligere straffede på grund af deres lovovertrædelser måske har negative forventninger til sig selv, når de efter endt fængselsophold igen bevæger sig ud på de forskellige normalitetsområder.

Beckers teori er således et interaktionistisk perspektiv om afvigelse, hvor han i lighed med Goffman, der beskrev blandede kontakter som værende det helt central i forbindelse med stigmatiseringsprocesserne, anså interaktionen mellem de, der defineres som afvigere, og de, som definerer afvigelsen, for værende det centrale analyseobjekt (Mik-Meyer & Järvinen 2005:12).

2.5 Opsamling

Fælles for de ovenfor beskrevne afvigelsesteoretikere er, at de mener, at afvigelse og dermed også kriminalitet er samfundsskabt. Hvorvidt en bestemt adfærd defineres som værende afvigende afhænger af, om det er i samfundets interesse at definere handlingen som afvigende og dermed vedkommende, som udfører handlingen, som afviger (Hauge 1990). Når et individ dømmes for en kriminel handling, dømmes vedkommende altså på baggrund af nogle samfundsbestemte og sam-

fundsdefinerede love og regler for, hvad der er rigtig og forkert adfærd. Den dømte må derfor tage imod og udstå den straf, der af lovgivningen er blevet besluttet, at vedkommende skal idømmes. Det interessante i denne sammenhæng er at undersøge om straffen ender her, eller om der følger en yderlig uformel stigmatisering med den formelle straf.

Desuden har teoretikerne fokus på, hvordan interaktionen har indflydelse ikke bare på stigmatiserings- og stemplingsprocesserne men også på, hvordan individers sociale identiteter udvikles og forhandles. Derfor er der ifølge teorierne sandsynlighed for, at stigmatisering af tidligere indsatte kan medføre, at de på grund af måden, hvorpå de bliver set og behandlet af det omgivende samfund, ændrer deres identitet og spiller deres roller på en ny måde. På den baggrund kan de stigmatiserede have grund til at opbygge nogle identitetsstrategier gennem hvilke, de udlægger og forhandler deres identitet i det sociale møde. Dette kan eventuelt forekomme ved, at de tidligere indsatte gør brug af legaliseringsrationaler i det sociale møde eller ved, at de enten vælger at påtage sig den afvigende rolle fuldt ud, eller forsøger at opnå optagelse i det normale fællesskab ved at passere og tilsløre, som Kolinds undersøgelse har vist.

Del III: Metodiske overvejelser

Kapitel 3: Kvalitativ metode

Da jeg med undersøgelsen ønsker at spore mig ind på de mekanismer, der er i spil, når tidligere indsatte udsættes for uformel stigmatisering, har jeg gjort brug af kvalitativ metode i forbindelse med empiriindsamlingen. Ved at benytte kvalitativ metode i form af biografiske interviews har jeg haft mulighed for at gå i dybden med de enkelte fortællinger om og erfaringer med de sociale møder, informanterne er en del af, og de reaktioner, de mødes med i disse sammenhænge før, under og efter løsladelsen.

I dette kapitel vil jeg redegøre for valg af metode og de overvejelser, jeg har gjort mig i den forbindelse, ligesom jeg vil beskrive de problemer, jeg er stødt på undervejs i dataindsamlingen.

3.1 Biografiske interviews

Jeg vil her redegøre for, hvad biografiske interviews er, hvordan de i praksis udføres, og hvorfor jeg har gjort brug af sådanne interviews i forbindelse med dette projekt.

Biografiske interviews eller biografisk forskning som helhed omhandler studier af individuelle livshistorier. Det vil med andre ord sige, at det er det enkelte individs selvbiografi, der er i fokus. Da biografisk fortælling er indlejret i sociale strukturer eksempelvis i forhold til signifikante andre og de forskellige sociale processer og netværks et individ er en del af, vil de individuelle biografier have et socialt aspekt (Goodey 2000:474f). Om dette skriver eksempelvis Liz Stanley:

"...there is no need to individualise, to desocialise, 'the individual', because from one person we can recover social processes and social structure, networks, social change and so forth, for people are located in a social and cultural environment which constructs and shapes not only what we see but also how we see it." (Goodey 2000:474f).

Individer er altså placeret i et samfund, hvor den sociale interaktion er med til at give tingene mening, en mening vi handler og agerer efter, og dermed kan den individuelle biografi også ses som en social biografi (Goodey 2000:474f).

Et væsentligt aspekt ved biografiske interviews er fokus på centrale vendepunkter i den enkeltes liv i form af epiphanies (åbenbaring), som i hovedtræk angives som væsentlige afsløringer i et individs biografi eller begivenheder og oplevelser i sociale sammenhænge, som har haft stor betydning for den enkeltes liv (Goodey 2000:480). Jo Goodey beskriver, hvordan epiphanies relateres til følgende fire forhold:

- 1) **major**, touching every fabric of a person's life;
- 2) **cumulative**, eruptions or reactions to experiences which have been going on for some time;
- 3) **minor** (or illuminative), symbolically representing a major problematic moment in a relationship or person's life; and
- 4) **relived**, meanings are given in reliving the experience in question.

(Goodey 2000:480)

I denne sammenhæng havde jeg forud for undersøgelsen en forestilling om, at frihedsberøvelsen og de konsekvenser denne måtte medføre, af de fleste ville blive anset som et centralt vendepunkt i deres liv og dermed medføre en vigtig ændring i den enkeltes biografiske arbejde, men samtidig var jeg også opmærksom på, at informanten også kunne anse andre forhold i fortællingen som centrale vendepunkter.

Når biografiske interviews i praksis bliver udført er det forskerens opgave via semistrukturerede spørgsmål at lede den interviewede forholdsvis kronologisk gennem specifikke temaer, stadier, og epiphanies i den interviewedes liv. Da meningen findes i helheden og ikke i delene, må forskeren guide den interviewede frem og tilbage mellem delene og helheden for dermed bedre at kunne identificere nøglebegivenheder. Det er desuden vigtigt, at forskeren lader den interviewede fortælle om de begivenheder, vedkommende finder vigtige for historien og anser som centrale vendepunkter, mens forskerens opgave er at tolke på disse og placere begivenhederne og vendepunkterne i en social biografisk kontekst. Det er betydningsfuldt, at forskeren ikke prioriterer egne forståelser og fortolkninger over den mening, den interviewede tillægger de enkelte begivenheder men derimod forsøger at skabe en god balance mellem de to. Det er dog samtidig vigtigt at have

sig for øje, at biografiske interviews ikke kan fortælle os alt om en person, da samme begivenhed kan opleves og fortolkes forskelligt af forskellige individer, hvorfor der ikke bare findes én men flere sandheder. Derfor er fravær og undgåelser i et individs fortælling vigtige midler til at opnå indblik i sammenhænge og mangel på samme i den interviewedes fortælling og afsløringer af epiphanies.

Målet med de biografiske interviews er at bevæge sig bagved redegørelsen af epiphanies og afslører den sociale biografi ved at krydse det personlige med det sociale. Også ved at relatere sociale strukturer og forhold til de enkelte biografier kan disse forklares af de sociale strukturer og omvendt. Desuden kan der forekomme sammenfald i forskellige individers biografier, hvilket endvidere kan være med til at beskrive den sociale kontekst (Goodey 2000:481-494). Da fokus i dette projekt netop er på de mekanismer, der er i spil, når tidligere indsatte oplever uformel stigmatisering efter løsladelsen, har det været særdeles centralt for projektet at fokusere på denne sociale biografi, og hvordan det enkelte individ optræder i forskellige sociale sammenhænge. Fokus i forbindelse med interviewene har derfor været på forskellige sociale situationer og møder, samt de reaktioner og reaktionsmønstre det enkelte individ mødes med i disse sammenhænge, og som har været centrale i forhold til den enkeltes biografi. Jeg havde desuden en forestilling om, at det kunne være tilfældet at informanterne havde kendskab til andre med en lignende biografi, hvilket ydermere kan have haft en væsentlig betydning for den måde, hvorpå biografierne har taget form og videre har udviklet sig. På denne måde har det sociale aspekt været helt central i interviewene, og vil desuden være det i den videre analyse.

En anden væsentlig årsag til, at jeg har valgt at gøre brug af biografisk metode er, at det ikke bare har været vigtigt at have fokus på tidspunktet efter løsladelsen men også på informanternes sociale relationer gennem hele deres liv, når jeg har studeret de specifikke mekanismer, der er i spil, når tidligere indsatte udsættes for uformel stigmatisering i forskellige sociale sammenhænge. På denne måde har jeg opnået indblik i, hvordan informanterne oplevede, forholdt sig til og spillede deres sociale rolle på forskellige områder inden anholdelsen. Jeg har dermed i analysen opnået et sammenligningsgrundlag fra tiden før, den kriminelle handling blev begået frem til dommen og til tiden efter, at fængselsstraffen er udstået. Konkret i denne opgave har jeg forsøgt at guide informanterne igennem de forskellige perioder i deres biografi og undersøgt, hvordan og hvorfor deres sociale rolle har udviklet sig og taget form i disse perioder. Interviewguiden, som findes i bilag 1,

bærer præg af denne tredeling – 1)før den kriminelle handling, 2)selve handlingen, dommen og domsafsoningen og 3)efter løsladelsen.

Dette leder mig videre til nok den væsentligste årsag til, at jeg har valgt at gøre brug af biografiske interviews, nemlig at interviewformen skaber en god sammenhæng mellem projektets problemstilling, den præsenterede teori, den indsamlede empiri og analysen. Biografiske interviews har netop fokus på det biografiske arbejde, som omfatter, hvordan personers identiteten udvikles i lyset af de sociale relationer, vedkommende indgår i. Derfor vil jeg også i analysen bevare fokus på det biografiske arbejde og på baggrund af den indsamlede empiri og den præsenterede teori undersøge, hvordan de reaktioner og forventninger, man mødes med, har betydning for den enkeltes identitetsudvikling og livsplanlægning, som projektets problemstilling lægger op til en undersøgelse af. (Antoft & Thomsen 2005:160f; Kupferberg 1995). Det bliver således muligt at undersøge, hvordan mødet med fængslet har haft konsekvenser for det enkelte individ, og hvordan den enkeltes identitetsudvikling og livsplanlægning påvirkes heraf.

Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at selvom metodevalget har givet mig gode muligheder for at få indblik i hele processen omkring forskningsfeltet, så vil der på grund af den retrospektive tilgang ved interviewformen muligvis være en vis hukommelsesbias forbundet hermed. Dette er et perspektiv man specielt er opmærksomt på i forbindelse med kvantitativ metode (jævnfør eksempelvis de Vaus 2002:34f).

3.2 Udvalgelse af informanter

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan jeg har indhentet mine informanter og de vanskeligheder, der har været forbundet hermed.

Det stod fra starten klart, at det ville blive besværligt at opnå kontakt til min målgruppe, da tidligere indsatte kan være vanskelige at lokalisere i samfundet, så snart de har udstået deres afsoning og ikke længere har kontakt til systemet. Derfor blev udgangspunktet for indhentningen af informanter at skabe kontakt til forskellige initiativer, projekter og foreninger, der enten selv har kontakt til målgruppen, eller som måske ville kunne henvise mig til andre, der har (Adler & Adler 2003).

Nedenfor har jeg opstillet de initiativer, projekter og foreninger, jeg via mail og telefon har haft kontakt med og gennem hvilke, jeg opnåede seks informanter.

Kriminalforsorgen i Danmark

*Projekt **High-five** som hjælper tidligere kriminelle eller marginaliserede unge med at finde arbejde eller påbegynde en uddannelse*

***Væksthuset** der gennem flere initiativer har kontakt til målgruppen*

*Værestedet **Café Exit***

*Pårørendeforeninger **Savn og Balance i Frihed***

***LifeDesign** som blandt andet udfører kriminalpræventivt arbejde med udsatte grupper*

Desuden har jeg forhørt mig blandt venner og bekendte både mundtlig, via mail og via facebook om, hvorvidt der var nogen, der havde kendskab til personer, der var tidligere indsatte, som ville være interesseret i at stille op til interview. Ad denne vej har jeg fået yderligere 2 informanter.

Der kan selvfølgelig være nogle problemer forbundet med måden, hvorpå jeg har skaffet kontakt til mine informanter, da det for det første primært er personer, jeg har fået kontakt med gennem foreningsregi, og derfor er det sandsynligt, at det er en bestemt type af tidligere indsatte mænd, jeg har opnået kontakt med. Eksempelvis kan man forestille sig, at de mennesker, der optræder i foreningerne, ikke udelukkende er personer, der selv er opsøgende og dermed udtrykker overskud og vilje til at komme videre, men det kan samtidig også være personer, der netop har behov for hjælp og støtte, hvilket de selv kan have erfaret, eller de kan være blevet opfordret af andre til at opsøge foreningen på baggrund heraf. Enkle af informanterne er personer, der på baggrund af egne erfaringer udfører et hjælpearbejde i foreningsregi, som i høj grad må siges være en helt bestemt type tidligere indsatte, der har lyst og overskud til at hjælpe andre i samme situation, men samtidig er det også informanter, der i kraft af deres arbejde kan betragtes som eksperter i forskningsfeltet. De har således på den ene side et bredt kendskab til andres historier, og har derfor kunnet relatere undersøgelsesspørgsmålene til et mere overordnet niveau, hvilket har givet mig et større overblik over forskningsfeltet og et bredere billede af, hvordan tingene hænger sammen, eller i hvert fald den sammenhæng de tillægger tingene, da det jo er deres tolkninger af andre tidligere indsattes livshistorie, de beretter om. På den anden side kan de to eksperter måske også

have en bestemt socialpolitisk interesse, hvorfor deres udtalelser og tolkninger kan være præget heraf.

For det andet oplevede jeg, at mine kontaktpersoner i de forskellige organisationer i enkelte tilfælde gav udtryk for, at de ville overveje, hvem de mente, jeg ville få størst udbytte ved at tale med, hvorfor de har haft indflydelse på udvælgelsen af informanter. Også i denne sammenhæng kan foreningerne have en socialpolitisk interesse, idet de måske kan se en fordel i at udvælge de informanter, de mener, der bedst udbreder deres budskaber og henviser til foreningernes eksistensberettigelse. Der er derfor nogle forbehold omkring samplingen, jeg må være særdeles opmærksom på i den videre tolkningsproces og analyse.

Alt i alt opnåede jeg kontakt til 8 tidligere indsatte, der var interesseret i at stille op til et interview, men processen var langvarig og problemfyldt. Jeg erfarede blandt andet, at de fleste af mine kontaktpersoner, havde svært ved at overtale deres kontakter til at stille op til interview. Dette kan der ifølge mine kontaktpersoner være flere årsager til, blandt andet var der flere af de tidligere indsatte, de havde kontakt med, der frygtede, hvad interviewet ville blive brugt til, da de havde dårlige erfaringer med medierne og var derfor bange for, at jeg ikke ville overholde mit løfte om anonym og fortrolig behandling i den videre databearbejdning. Andre følte de var kommet videre i deres liv, hvorfor de ikke havde lyst til at rode rundt i fortiden – både fordi de ikke selv ønskede at blive mindet om det, men også fordi nogen havde fået nye bekendtskaber, som ikke havde kendskab til denne fortid, mens endnu andre manglede overskud til at stille op til et interview. Denne manglende lyst til at deltage, var derfor en årsag til, at det viste sig vanskeligt at få kontakt til målgruppen. Denne modvillighed har desuden haft indflydelse på, hvordan jeg forholdte mig til mine informanter i interviewsituationen, hvilket jeg vil beskrive nærmere i det følgende afsnit (Adler & Adler 2003). Med fiktive navne vil jeg dog først nedenfor præsentere de otte informanter, som er blevet lovet, at deres oplysninger vil blive behandlet med fortrolighed. Jeg er dog bekendt med informanternes rigtige navne.

Præsentation af informanterne

Kim, der i dag er 23 år boede i sin barndom med sine forældre, som begge havde et alkoholmisbrug, og sin storesøster i et socialt belastet kvarter, der er hærget af rivaliserende bander, og allerede fra sin barndom blev han en del af dette bandemiljø. Siden en alder af fjorten har han boet på forskellige institutioner og er kun kommet hjem på weekendbesøg. Kim sad halvandet år i fængsel for ulovlig våbenbesiddelse, ligesom han var involveret i et skyderi uden personskaade. Han blev løsladt for cirka otte måneder siden. Han har i dag en søn på tre år, og forholdet til sønnens mor gik i stykker, mens han sad i fængsel. I dag er Kim sammen med sin nye kæreste flyttet fra miljøet og forsøger at starte på en frisk, men da han har fundet det besværligt at finde arbejde, har det været vanskeligt for ham at komme videre i sit liv.

Allan er 53 år og havde inden sin dom sit eget vognmandsfirma sammen med sin kæreste. Sammen har de sønnen **Rasmus**, der er sidst i 20'erne, og som inden anholdelsen arbejdede som vagtmand og dørmand. Rasmus kom på et tidspunkt ud i nogle økonomiske problemer og for at redde sig ud af disse, endte han med at køre ti kilo hash til Malmø. Her blev han stoppet af politiet, som han stak af fra og ringede hjem til sin far og fortalte, hvad der var sket. Da forældrene via deres firma havde haft kontakt til et andet firma, der var mistænkt for indsmugling og videresalg af narkotika, var de også blevet mistænkt for det samme, hvilket de var uvidende om. I kraft af denne mistanke var deres telefoner politiaflyttet, hvorfor telefonsamtalen mellem far og søn, omkring sønnens indsmuglingsvanskeligheder i Malmø, blev det fældende bevis, der førte til anholdelse af både Allan og Rasmus i december 2006. Mens Rasmus fik en dom på 2 år, fik Allan en dom på 2,5 år i sagen, som udviklede sig til en større narkosag, som ifølge Allan bortset fra telefonsamtalen mellem far og søn udelukkende byggede på indicier. Allan blev løsladt i marts måned 2009, mens Rasmus blev løsladt et halvt år tidligere. Rasmus er far til to børn, men han er ikke længere sammen med børnenes mor, mens Allan bor sammen med Rasmus' mor på et nedlagt landbrug. Begge har de i dag store økonomiske og sociale problemer.

Torben, som i dag er 25 år, er opvokset i et mindre bysamfund hos sin mor, der havde et alkoholmisbrug, mens han så sin far i weekenderne, når der var tid til det. Torben er diagnosticeret med den psykiske lidelse ADHD, og blev i skolen betragtet som, hvad man dengang kaldte, problembarn. Inden han kom i fængsel, havde han aldrig haft et arbejde, men levede af sine kriminelle handlinger. Han fik en fængselsdom på cirka 2,5 år for tyveri, rambuktyveri samt narko- og våbenbesiddelse. Torben blev i november 2007 løsladt på 2/3 tid, og har stort set siden haft en læreplads. Han bor i dag sammen med sin kæreste igennem elleve år og deres fælles sønner.

Kasper, der i dag er 38 år, bor sammen med sin kæreste og deres fælles søn på tolv. Han er opvokset i et lille lokalsamfund, hvor alle kender alle, og ifølge ham selv har han altid været lidt af en rod. Han har to mindre søskende og har stort set hele sin barn- og ungdom haft problemer med sin strenge og til tider voldelige far, der altid ifølge Kasper satte urimelige restriktioner for ham. Da han flyttede fra lokalsamfundet endte han i et kriminelt miljø, som han flere gange forsøgte at komme ud af, hvilket til sidst lykkedes ham inden han i 2002 blev anholdt i en større landsdækkende narkosag. Kasper fik i højesteret en dom på 5 år, men blev i 2005 løsladt på halv tid i. I kraft af sin egen og sin families erfaringer arbejder Kasper i dag med at hjælpe pårørende til indsatte videre i tilværelsen via forskellige initiativer og samtaler.

Victor, der er 36 år, bor sammen med sin kæreste og hendes to døtre fra et tidligere forhold samt parrets fælles datter. Han er enebarn og opvokset i, hvad han betegner som, en ganske almindelig familie i en lille forstad til en af landets større byer. Victor var i sin ungdom, hvad han kalder for ganske almindelig teenager, men blev ifølge ham selv senere involveret i kriminalitet, da han skulle hjælpe en ven. Herefter tog den ene ting den anden, og pludselig var han dybt involveret i et narkomiljø, hvor han var indblandet i indsmugling og videredistribuering af stoffer. I 1999 blev Victor anholdt i en narkosag og blev senere idømt en dom på 9,5 års fængsel, men blev i 2005 løsladt på halv tid. I dag bestrider han en mellemliderstilling.

Asger, der er 59 år, er opvokset i, hvad han kalder, en ganske almindelig borgerlig familie. Han havde i mange år inden sit fængselsophold arbejdet indenfor shippingbranchen både i en mellemlider- og lederstilling. I den forbindelse har han i flere år været udstationeret i udlandet, og havde ifølge ham selv nogle rigtig gode erhvervskontakter inden sin dom. Han blev i 2004 løsladt efter at have afsonet 10 år af sin 14 års lange fængselsstraf for drab. Asger har to teenagebørn, der bor i udlandet, og som han ikke længere har kontakt med. Han blev skilt fra børnenes mor, mens han sad i fængsel. I dag bor han sammen med sin nye kæreste og arbejder i en frivillig organisation, der hjælper indsatte og tidligere indsatte med at komme videre i tilværelsen.

Mads, der er i slutningen af 20'erne er opvokset hos sin mor og stedfar. Han har en halvlillebror, og har aldrig kendt sin far, som, kort tid før Mads blev født, døde af kræft. Hele sin barn- og ungdom har Mads haft problemer med sin stedfar, som både har udøvet fysisk og psykisk skade på børnene. Dette resulterede i, at Mads i en ung alder søgte væk fra hjemmet ved først at tage på et skolehjem for at gå i lære som bager og senere til militæret. I militærtiden begyndte Mads at eksperimentere med stoffer og blev senere involveret i indsmugling og videredistribuering af stoffer og andre relaterede former for kriminalitet. Dette resulterede i, at han i slutningen af sit tredje år på HTX blev anholdt og senere idømt en fængselsstraf på 2,5 år, men blev løsladt på 2/3 tid i slutningen af 2004, hvorefter han vendte tilbage til det kriminelle miljø, han kom fra. I dag er han flyttet helt væk fra miljøet, er blevet gift og er i gang med en ingeniøruddannelse, som han, hvis alt går vel, afslutter i sommeren 2011.

3.3 Interviewguide og interviewsituationen

Jeg vil i dette afsnit redegøre for udarbejdelsen af interviewguiden og de overvejelser jeg forud for interviewsituationen havde gjort mig samt de problemer, jeg stødte på i empiriindsamlingen.

Som ovenfor beskrevet er det i forbindelse med biografiske interviews særdeles vigtigt, at interviewguiden i interviewsituationen udelukkende benyttes som en hjælp i forbindelse med det biografiske interview. Derfor blev guiden udelukkende benyttet som et redskab, der var med til at

sikre, at informanterne kom omkring de emner, som jeg på forhånd havde forestillet, mig ville være relevant for deres fortælling, hvorfor den på ingen måder fulgt stringent. Samtidig blev interviewguiden revideret efter de første par interviews, idet jeg blev opmærksom på nogle problemstillinger, jeg ikke i forvejen havde overvejet eksempelvis i forhold til graden af betydning flere informanter tillagde de økonomiske konsekvenser.

Grundet den nærkontakt der er mellem forsker og informant i en interviewsituation, har en vis grad af påvirkning mellem parterne sandsynligvis fundet sted, hvorfor egne opfattelser og overbevisninger kan være overført til informanten. Dette har jeg dog forsøgt undgået ved at give informanterne tid til selv at fortælle deres historie samtidig med, at jeg ved hjælp af min interviewguide har forsøgt at guide dem igennem deres fortælling uden dog at komme til at virke for styrende. Dette viste sig i nogle situationer at være vanskeligt at efterleve, da jeg oplevede situationer, hvor det var besværligt at få informanterne i tale – ikke fordi de ikke ville fortælle deres historie, men fordi de havde vanskeligt ved at påtage sig den styrende rolle. Derfor følte jeg mig i nogle situationer nødsaget til ikke bare at have en guidende men også en styrende rolle i forbindelse med interviewsituationen, hvilket kan have haft en betydning for den biografiske fortælling. Jeg ved derfor ikke med sikkerhed, om jeg har fået hele den relevante historie fortalt, da det har været mig som interviewer, der har styret fortællingen og ikke fortælleren selv, hvilket der imidlertid heller ikke en garanti for i de situationer, hvor informanterne selv har den styrende rolle. Nærkontakten har imidlertid medført, at det i interviewsituationen har været muligt at omformulere spørgsmål, hvis ikke disse blev forstået af informanterne, ligesom der har været mulighed for at opnå uddybende fortællinger og eksemplificeringer, hvor dette er blevet anset for nødvendigt. Desuden har jeg kunnet trække på egne fortolkninger af informanternes historier (Kvale 1997:156f, 231f).

3.4 Ethiske overvejelser

Forud for interviewene gjorde jeg mig en del overvejelser omkring, at jeg skulle opnå indsigt i nogle biografiske fortællinger, der afviger fra min egen og min omgangskreds', hvorfor jeg var særdeles bevidst om at optræde sensitiv og udvise sociologisk situationsfornemmelse i interviewsituationen. Jeg var derfor opmærksom på min egen optræden og prøvede at virke neutral men interesseret i forhold til de tidligere indsattes fortællinger, således jeg hverken virkede fordømmende

over eller begejstret for deres kriminelle erfaringer - men udviste åbenhed for deres historie. Da jeg samtidig var uvidende om, hvilket miljø de tidligere indsatte kom fra, og hvilken baggrund de havde, var jeg bevidst om at bruge et hverdagsagtigt sprog, der passede til den informant, jeg sad overfor. Jeg forsøgte derfor så vidt muligt at undgå fagtermer og avancerede formuleringer, hvis jeg kunne fornemme, at disse ordvalg og måder at udtrykke sig på ikke var passende i situationen. Desuden var jeg opmærksom på det fysiske aspekt i forbindelse med udførelsen af interviewene, da jeg ønskede, at interviewene skulle foregå i for informanterne trygge omgivelser. Derfor er alle interviews udført i for informanterne velkendte omgivelser så som eget hjem, kontor, studiested eller arbejdsplads, bortset fra et enkelt interview, hvor denne mulighed ikke var til stede, hvorfor vi lånte et lokale i informantens hjemby, som ingen af os havde tilknytning til. Der kan selvfølgelig være forskellige problemstillinger forbundet med valg af de fysiske omgivelser blandt andet fordi, der kan opstå ganske almindelige dagligdagsforstyrrelser, ligesom jeg som interviewer, kan have vanskeligheder ved at kontrollere, hvem der ellers er til stede under interviewsituationen. Jeg oplevede da også tilfælde, hvor interviewet blev kort afbrudt af en ringende eller vibrerende telefon men ikke i en sådan grad, at det har haft en alt for forstyrrende effekt på interviewet. I et enkelt af interviewene var jeg dog påvirket af informantens børn, som hele tiden gik ind og ud af det rum i huset, hvori informanten og jeg selv befandt os. Jeg var meget usikker på, hvor frit vi kunne tale i børnenes nærvær, men da informanten ikke viste synlige tegn på at være påvirket af børnenes tilstedeværelse, forsøgte jeg også at slå det hen. I forbindelse med flere af interviewene oplevede jeg desuden en form for rastløshed, hvor informanterne gerne gik rundt i lokalet og lavede andre ting, mens de blev interviewet. Da jeg oplevede denne rastløshed i flere situationer, lærte jeg at acceptere den og ikke lade mig påvirke for meget heraf (Jacobsen m.fl. 2002:237-242, 250-255; Adler & Adler 2003).

Da der i en interviewsituation desuden kan forekomme uforudsete episoder er det vigtigt hurtigt at kunne indtænke den nye situation (Kvale 1997:148ff), hvilket jeg måtte erfare i forbindelse med et enkelt interview, hvor jeg endte med at interviewe to personer på samme tid. Der var forud for interviewet usikkerhed om, hvorvidt jeg skulle interviewe en eller to personer, men da der viste sig at være to personer - far og søn, som havde fået dom i den samme sag - til stede, som tydeligvist forventede at blive interviewet sammen, gennemtænkte jeg hurtigt situationen og udførte på bedst mulig måde interviewet, som i højere grad kom til at tage form som et gruppeinterview end

en egentlig biografisk fortælling. Da det heldigvis viste sig, at far og søn havde stor kendskab til hinanden og tydeligvis tidligere havde diskuteret deres historier og erfaringer igennem, var der ikke de store problemer forbundet med selve interviewet, som tog form af en samtale mellem de to informanter med mig som tilskuer og indsparker, hvis dette var nødvendigt.

Da jeg som skrevet allerede i forbindelse med indhentningen af informanter blev bevidst om, at det for mange tidligere indsatte kan være vanskelig at berette om deres fortid og rippe op i denne, gjorde jeg både i min første telefoniske kontakt med informanterne og i selve interviewsituationen meget ud af at informere informanterne om formålet med interviewet, ligesom jeg informerede dem om, at deres fortællinger i den videre analyse og afrapportering ville blive behandlet med fortrolighed (Kvale 1997:132f; Adler & Alder 2003). Netop fordi jeg var ekstra opmærksom på, at det for nogle informanter kunne være vanskeligt at tale om deres fortid, fandt jeg balancegangen mellem det at være informationsøgende uden at virke for snagende vanskeligt. Jeg var således bange for, at støde informanterne og dermed ødelægge den tillid, jeg var i gang med at opbygge til dem. Denne nervøsitet kom blandt andet til udtryk ved, at jeg i nogle situationer ikke fik stillet alle de dybdegående spørgsmål, jeg ønskede, fordi jeg kunne fornemme, at der var nogle begivenheder i informanternes liv, de ikke ønskede at komme nærmere ind på eller havde vanskeligt ved at tale om. Generelt viste det sig, at det informanterne havde lettest ved at tale om, var deres fængselsophold og deres relation og holdning til politiet og systemet, samt tiden efter deres løsladelse, hvorimod deres barndom og selve den kriminelle handling, var det de fleste informanter havde sværest ved at berette om eller i hvert fald virkede mest lukkede omkring. Dette kan dog skyldes, at der finder en identitetsforhandling sted, når forsker og informant mødes, hvorfor det man kan forestille sig, at informanterne helst undlader at tale om de episoder af deres liv, som de selv mener, vil tegne et negativt billede af deres identitet (Järvinen 2005:28ff). Eksempelvis fortæller Asger, hvordan han normalt i sociale sammenhænge forsøger at navigere udenom emner, der kan være skadelige for hans identitet, hvorfor det kan forestilles, at han eller andre har gjort brug af denne teknik i interviewsituationen: *"Enten så opfatter jeg situationerne inden, de opstår, så jeg plejer at navigere uden omkring dem."* (IP7:41).

Da nogle af informanterne således har været vanskeligere at få i tale end andre, og da nogle informanter samtidig udviste manglende eller lidt vilje til at tale om bestemte situationer eller pas-

sager i deres liv, har det i nogle sammenhænge vist sig at være vanskelig at leve op til det biografiske interviews ideal om at opnå helheden i den biografiske fortælling.

3.5 Opsamling

Jeg har i det foregående præsenteret, hvordan jeg har indhentet mine informanter, og de overvejelser jeg har gjort mig i den sammenhæng. Desuden har jeg redegjort for mit metodevalg i form af biografisk interviews, hvor fokus er på individets fortælling om, hvordan vedkommendes biografiske arbejde har udviklet sig og taget form i forbindelse med forskellige sociale sammenhænge og begivenheder. På den måde spiller metodevalget sammen med den teori jeg præsenterede i projektets anden del, hvor fokus var på den sociale interaktion, som af de præsenterede teoretikere anses som værende helt central i forbindelse med identitetsudvikling og identitetsforhandling samt stemplings- og stigmatiseringsprocesser. I projektets næste del, hvor undersøgelsen resultater vil blive præsenteret, vil jeg nærmere beskrive, hvordan dette sammenspil mellem teorien og empirien har betydning for analysestrategien.

Del IV: Analyse

Kapitel 5: Analysestrategi og opbygning

Jeg vil i dette kapitel redegøre for min analytiske tilgang og gøre klart, hvordan jeg også i analysen gør brug af det biografiske aspekt, ligesom jeg vil beskrive indholdet og opbygningen af selve analysen.

5.1 Analysestrategi

Jeg har i de foregående dele af projektet præsenteret det biografiske interview som metodeform samt forskellige teorier omkring centrale elementer ved menneskelig interaktion, som jeg forestiller mig kan belyse de tre tematikker, som denne opgave kredser om, og som jeg indledningsvist præsenterede, nemlig: stempling og stigmatisering, det biografiske arbejde samt identitetsstrategier. Da biografisk livsforløb er et resultat af individets biografiske arbejde og biografiske handlinger (Kupferberg 1995:32) og da disse samtidig er indlejret i sociale kontekster (jævnfør metodedelen) er selve den sociale interaktion også central for den biografiske fortælling. Derfor vil selve analysen tage udgangspunkt i sociale interaktioner, og dermed kobles det sociale til biografien, da det biografiske arbejde påvirkes af de sociale sammenhænge, et individ indgår i. Da interviewsituationen også er et socialt møde, hvor interaktion finder sted, vil der også her være rum for, at identitetsforhandlinger opstår (jævnfør metodedelen).

På den måde kobles teori og empiri sammen i analysen, hvor jeg konkret har fortolket hvert enkelt interview for sig og fundet centrale emner og begreber, som spiller væsentlige roller i informanternes interaktioner. Ved at sammenfatte interviewemnerne har jeg lokaliseret overordnede og gennemgående temaer og begreber, som er udtryk for de centrale mekanismer, der er i fokus i de enkelte biografier. Disse overordnede temaer og begreber kan være empirisk funderet men har primært karakter af at være teoretisk orienteret, idet jeg, hvor jeg har fundet det relevant, har tilknyttet forskellige teorier til disse empiriske temaer, hvilket Rasmus Antoft og Trine Lund Thomsen har kaldt teoretisk sensitering (Antoft & Thomsen 2002:158). På den måde kommer analysen til at indeholde en forståelse af mening og viden på deltagerniveau, ligesom en mere distanceret og systematisk forståelse af fænomenerne medfører, at tolkningen af de enkelte biografier gøres videnskabelig.

5.1.1 Opbygningen af analysen

Analyseresultaterne, som vil blive beskrevet i de følgende kapitler, er fremstillet på en sådan måde, at jeg i det følgende kapitel lægger ud med informanternes fortællinger om, hvordan deres biografi har udviklet sig og taget form, hvor fængselsopholdet bliver fremstillet som et centralt vendepunkt i disse fortællinger. Dernæst vil jeg i kapitel 7 behandle de sociale problemer informanterne oplever og har oplevet efter deres løsladelse, hvor fokus primært vil være på stigmatiseringsbegrebet, og hvordan informanternes biografiske arbejde påvirkes heraf, og dermed hvordan informanterne gennemgår forskellige identitetsmæssige forhandlinger. Endelig vil jeg i kapitel 8 skildre, de identitetsstrategier informanterne gør brug af i deres biografiske arbejde.

Kapitel 6: Udviklingen i biografien

I dette kapitel vil jeg først behandle, de ligheder og forskelle, der er i informanternes biografiske fortællinger omkring tiden før fængslingen. Jeg vil således i dette afsnit have fokus på, de betingelser, informanterne udtrykker, har haft indflydelse på, at de har begået kriminalitet og i sidste ende endte med en fængselsdom. Efterfølgende vil jeg behandle, hvordan informanterne betragter fængselsdommen og fængselsopholdet som centrale i deres biografiske fortællinger, hvorfor dommen og fængselsopholdet betragtes som et vendepunkt i informanternes liv. Dette leder videre til kapitlets sidste del, som omhandler, hvordan informanterne er kommet ud på den anden side. Det vil sige, hvordan informanterne betragter og anskuer deres egen situation efter løsladelsen.

6.1 De biografiske fortællinger – ligheder og forskelle

Jeg vil i dette afsnit beskrive centrale ligheder og forskelle i informanternes biografiske fortællinger om tiden før fængslingen, hvilket kan give en forståelse af, hvad det er for nogle informanter, der optræder i forbindelse med denne undersøgelse.

Da informanterne tydeligvis, som vi skal se nedenfor, betoner forskellige begivenheder og betingelser i deres fortællinger, kan de groft inddeles i to grupper, hvor kriminaliteten synes at udspringe af enten opvækstbetingede hændelser eller situationsbestemte hændelser. Jeg har nedenfor inddelt informanterne i de to grupper:

Opvækstbetingede hændelser: Kim, Torben, Kasper og Mads
Situationsbestemte hændelser: Allan, Rasmus, Victor og Asger

6.1.1 Opvækstbetingede hændelser

Den første gruppe omfatter de tidligere indsatte, som har haft en problemfyldt opvækst. Et par af informanterne i denne gruppe er opvokset hos forældre, der selv har været ude i problemer enten i form af misbrug eller kriminalitet, en enkelt har siden sin spæde ungdom været delvist fjernet fra

hjemmet og været tilknyttet forskellige institutioner for kriminelle og utilpassede unge, mens andre er vokset op med en dominerende og til tider voldelig far eller stedfar, som de altid har haft problemer med. For denne gruppe gælder det endvidere, at de har haft en omgangskreds eller er opvokset i et miljø, hvor afvigende og kriminelle handlinger har været en del af hverdagen. De fleste har desuden været en integreret del af et kriminelt miljø, hvor de gang på gang har begået kriminelle handlinger. Eksempelvis er Kim opvokset i et meget belastet boligkvarter, hvor rivaliserende grupperinger hersker, og blev i en meget ung alder introduceret til kriminalitet. Om dette siger han:

"Jeg kan huske første gang, jeg overhovedet havde noget med politiet at gøre, det er en lidt mærkelig historie. Vi stod oppe på et tag, og så fangede vi fugle, og så knækkede vi vingerne på dem, så slog jeg benene på dem, og smed dem ud over. Så det var jo faktisk første gang. Jeg ved ikke, om det er kriminelt på den måde – det er det jo. Det er jo en rimelig mærkelig ting at finde på, når nu man kun er de der syv år ikke. Men altså første gang jeg sådan rigtig begik noget, der var jeg ti år gammel, hvor jeg blev taget for biltyveri." (IP1:7).

Også Kasper og Mads har været integrerede i hver deres kriminelle miljø, men i modsætning til Kim er de ikke opvokset i miljøet, men er først senere i livet blevet introduceret herfor. Kasper var dog allerede ifølge ham selv lidt af en rod som ung. Om dette fortæller han:

" (...) det var sådan mere det der med, at så drak vi os pisse fulde og lavede en masse ballade og bankede nogle turister, og om vinteren så bankede vi hinanden i stedet for bare for at have det sjovt. Tog måske mere den der eventyrlystne del, og opdagede det der med rusmidler - med stoffer i stedet for og sådan noget." (IP5:17).

Det var altså på ingen måde et organiseret kriminelt miljø, Kasper voksede op i, men han fik afprøvet nogle ting, som han i dag, når han ser tilbage på det, selv mener, måske var starten på den kriminelle løbebane, han senere tog og bevægede sig på i flere år, hvor han var involveret i et velorganiseret narkomiljø.

Denne gruppe af informanter kan alle siges at haft, hvad Becker ville kalde en afvigende karriere, og de fleste har altså været optaget i en organiseret afvigergruppe, som Becker anser som det sidste skridt i denne karriere. Mads beskriver i det følgende, hvordan hans afvigende karriere gradvist tog form:

"(...) Jeg begyndte at få nogle forkerte venner, eller jeg syntes jo, at det var de rigtige venner på det tidspunkt, men i hvert fald så begyndte jeg at tage narko. Jeg blev introduceret for amfetamin, og det var sådan meget fordi, jeg var utrolig meget nede på et tidspunkt, og så er det jo i hvert fald en momentan lykke, kan man sige, uden jeg sådan rigtig tænkte over konsekvenserne af, hvad det sådan indebar. Og det er nu engang sådan indrettet, at hvis man køber et gram amfetamin, jamen så koster det så og så meget, og køber du ti, så får du det meget, meget billigere, og det gjorde jeg så, men så havde jeg for meget til mig selv, og så begyndte jeg at sælge af det også, og det ene tog så det andet, og jamen så lyn hurtigt, så udviklede det sig jo. Weekenderne de blev længere og længere, så de ikke bare var fra fredag til søndag, men så blev de fra torsdag til søndag, og så tog man mandagen med, og til sidst var der kun onsdagen tilbage." (IP8:1f).

I modsætning til de øvrige informanter i denne gruppe, har Torben ikke været en integreret del af et kriminelt miljø, men derimod har han begået gentagne kriminelle handlinger og på den måde opbygget sig en kriminel karriere, hvilket blandt andet fremkommer ved, at han sidestiller sine kriminelle handlinger med det at have et erhverv, idet han eksempelvis fortæller, at han inden dommen aldrig havde haft et arbejde for, som han siger: *"(...) Jeg tjente jo mine egne penge." (IP4:4).* På samme måde som andre ville identificere sig med deres arbejde, søgte Torben altså den samme identifikation via sine kriminelle handlinger. Også Kim udtrykker, at han på en lignende måde identificerede sig med sine kriminelle handlinger: *"(...) altså de ting jeg lavede, var jo mit arbejde, kan man sige. Det der [fængselsdommen] var jo bare en arbejdsrisiko." (IP1:14).*

Mens Kim og Torben fuldt ud identificerede sig med det afvigende miljø og den afvigende adfærd, har Kasper og til dels Mads formået at leve et dobbeltliv, hvor de på den ene side har været en del af et organiseret afvigmiljø og på den anden side formået at holde deres familieliv adskilt herfra. Deres identitet har dog været påvirket af dette dobbeltliv, som specielt Kasper tydeligvis førte,

idet der fulgte en del respekt og en vis status med det at være en integreret del af det kriminelle miljø. Om dette fortæller Kasper:

"(...) jeg var dybt respekteret nede i [området], det kan jeg love dig for, det vidste de godt alle sammen. Jeg var jo fed at lære at kende, fordi så var man jo lidt in. Det vil jeg sige med det der status, jeg ved ikke, om det er latterligt, men man får så meget, at man bliver afhængig af det. Det der med at komme ind på et diskotek, man får bare et stempel. De gider ikke engang at tage penge for det eller noget. Man kan gå ind og gøre, som det passer sig, og alle vagterne hilser bare på en fordi, de var jo kunder jo. Det er sådan lidt, det er nok det, der fanger rigtig mange. Det er jo alle mennesker. Hvem fanden ville ikke gerne have, at alle de kendte en, og alle kommer ind, og den første halve time går med, at folk kommer hen og trykker en i hånden. (...) Man bliver fuldstændig sat op på en piedestal." (IP5:54f).

Den respekt og anerkendelse, Kasper blev mødt med, internaliserede han og begyndte at se sig selv i lyset af, hvorfor han følte, at det var en velfortjent respekt, der blev udvist og derfor forventede han at blive behandlet herefter og blev, som han selv siger, afhængig af det. Samtidig opstod der med respekten en følelse af at høre til, og dermed identificerede han sig med det kriminelle miljø. Men da Kasper samtidig havde sin søn, havde han mulighed for at tage afstand i de perioder, hvor sønnen var på besøg, hvilket ifølge Kasper var en af årsagerne til, at han aldrig nåede at fortabe sig fuldstændig i det kriminelle miljø og udelukkende opbygge sin identitet heromkring. Informanterne udtrykker ikke nødvendigvis bestemte vendepunkter i deres liv, der har haft betydning for, at de endte i fængsel, men udtrykker derimod, at den afvigende karriere blandt andet udspringer af nogle opvækstbetingede hændelser i form af nogle belastede levevilkår. Dermed kan den sociale arv og socialiseringsprocessen siges at have betydning for bestemte stadier i informanternes kriminelle karrierer.¹⁰

¹⁰ Det er dermed ikke ment, at alle, der igennem deres opvækst oplever belastede levevilkår, bliver kriminelle eller, at alle kriminelle oplever belastede levevilkår (hvilket den anden gruppe af informanter ikke gør) men derimod, at denne gruppe af informanter beskriver bestemte opvækstbetingede hændelser, der synes at have haft indflydelse på i hvert fald bestemte stadier af deres kriminelle karrierer.

6.1.2 Situationsbestemte hændelser

Den anden gruppe af informanterne udtrykker ikke på samme måde som den første bestemte opvækstbetingede hændelser, der har haft indflydelse på deres afvigende handlinger. Derimod giver informanterne i denne gruppe udtryk for, at de mere eller mindre er endt med at begå kriminalitet ved et tilfælde, fordi de enten har været i økonomiske vanskeligheder, skullet hjælpe en ven, eller på anden måde følt sig tvunget til at begå en forbrydelse. Tre af informanterne udtrykker endvidere, at deres kriminelle handling var en engangsaffære, og at de inden anholdelsen levede en yderst velfungerende tilværelse. Allan¹¹ fortalte eksempelvis i løbet af interviewet, hvordan han og kærestens vognmandsfirma var yderst velfungerende og stod til at skulle udvides yderligere, da han blev involveret i en sag omkring smugling af narkotika. Også Asger gav udtryk for, at han inden sin anholdelse, havde et yderst velfungerende liv, med kone, børn og en prestigefuld og godt betalt lederstilling i shippingbranchen.

Victor skiller sig ud fra de øvrige informanter i denne gruppe, idet han ligesom informanterne i den anden gruppe har haft en afvigende karriere. Om dette siger han:

"Det startede vel egentlig med.. Ja det var sgu egentlig den ene ting, der tog den anden. Til at starte med var det meget i det små. Der kom en, som vi kendte, og spurgte, om vi kunne hjælpe ham. Han skulle bruge, jeg kan ikke huske, hvad det var, han skulle bruge, noget kokain eller et eller andet, og så kendte vi en anden, som vi vidste, at han vidste i hvert fald, hvor man kunne få det hende, og så startede det egentlig på den facon i det ganske små. (...) Ja så udviklede det sig igennem årene. Så det var ikke.. Det var sådan set en ren tilfældighed, at det startede." (IP6:16).

Det var således ifølge Victor selv en ren tilfældig, at han endte i kriminalitet, og som nedenstående citat viser, tager han også, da han bliver bedt om at redegøre for sin opvækst, med det samme afstand fra, at den sociale arv skulle have haft betydning for hans afvigende karrierer.

"Altså jeg kommer vel fra en ganske almindelig.. Altså hvis du vil der hen, hvis det er noget med den sociale arv, for det er det i hvert fald ikke, fordi jeg kommer fra et ganske almindeligt hjem. Jeg

¹¹ I interviewet med Allan og sønnen Rasmus kommer vi aldrig rigtig ind på deres barndom og opvækst, hvorfor jeg ikke kan dokumentere, at de ikke har haft en belastet opvækst, men ud fra deres beskrivelse af erhverv og livssituation inden dommen, samt hvad der førte hertil, vurderer jeg, at de ikke er belastede af en negativ social arv.

er så enebarn, men ellers ganske almindeligt, hvor begge forældre altid har arbejdet, og ikke noget belastet hjem på nogen måde eller noget som helst der, så det er ikke det, jeg kan give skylden.”(IP6:2).

Senere giver Victor udtryk for, at det var begærlighed, der gjorde, at han blev ved, og ligesom Mads og Kasper fra den anden gruppe formåede han at leve en form for dobbeltliv, hvor han holdt sine afvigende handlinger adskilt fra sit normale hverdagsliv og familieliv.

Informanterne betoner derfor, at det er forskellige situationsbestemte hændelser, der har medført, at de er endt i kriminalitet, og som tilfældet er med de opvækstbetingede hændelser kan også de situationsbetingede hændelser føre til afvigende karrierer. I det følgende afsnit vil jeg tage udgangspunkt i selve fængselsopholdet og beskrive, hvordan denne opfattes som et centralt vendepunkt i informanternes fortællinger.

6.2 Fængselsopholdet som biografisk vendepunkt

Fængselsopholdet, som af stort set alle betragtes som et betydeligt vendepunkt i deres biografiske fortælling, er helt central for denne opgave, og derfor vil jeg her se nærmere på, hvordan og hvorfor fængselsopholdet af informanterne anses som et betydeligt vendepunkt.

Det fremkommer, at fængselsopholdet af alle informanter anses som et *opbrud med deres tilværelse*, men hvilken betydning dette opbrud har, og hvordan det opleves og håndteres af informanterne er forskelligt og afhænger tydeligvis af deres sociale tilhørsforhold inden anholdelsen. Eksempelvis fortæller Asger:

”(...) jeg har jo stort set mistet hele mit liv, som jeg elskede. Det kan godt være, at der er nogle ting, hvor jeg siger, at jeg lærte noget andet om samfundet ikke også, men jeg har, jeg havde eddermame et godt liv ikke. Jeg havde et rigtig godt job, et godt betalt, jeg havde en dejlig, dejlig kone. Jeg havde en vidunderlig kone og nogle vidunderlige børn og et pragtfuldt liv – ingen problemer nogen steder - og det gik så i sort i et hug ikke. Jeg synes så, at jeg har været så heldig, at jeg har fået et andet godt liv, og jeg var lige ved at sige, at jeg har fået sådan et, og det kan jeg så ikke være bekendt at sige, fordi det er jo helt urimeligt overfor de mennesker, jeg kender nu, men jeg skulle lige til at sige et surrogat liv eller et eller andet, men nej jeg har fået en second chance, vil

jeg så sige ikke – virkelig. Det er ikke bare en fattig erstatning for noget, jeg havde tidligere.” (IP7:57).

Asger fortæller et andet sted i interviewet, at han havde svært ved at opgive at skulle vende tilbage til sit biografiske projekt, og regnede derfor i lang tid med (også efter sin løsladelse), at han skulle ud og i gang med et lignende lederjob, som det han havde tidligere, og fralagde sig først dette biografiske projekt, da han fik tilbudt en stilling i en pårørende forening. Her kunne han trække på den erfaring og viden om fængselsystemet, han havde opnået under sin afsoning - en erfaring og viden han aldrig ville have været i besiddelse af, hvis ikke han havde fået sin dom. Dette pludselige skift i Asgers biografiske arbejde, kan desuden være et udtryk for det Feiwel Kupferberg har kaldt biografisk konvertering (Kupferberg 1995:36ff), idet Asger i kraft af sin nye stilling, hvor han har mulighed for at opnå noget af den sociale anerkendelse, han havde i sit tidligere biografiske projekt, som citatet udtrykker det, hurtigt konverterede til dette nye biografiske projekt og fralagde sig det gamle.

Ligesom Asger har Kasper opnået viden og erfaringer, som også han gør brug i sit foreningsarbejde. På den måde kan fængselsopholdet siges at have skabt nogle *anderledes muligheder*, som begge informanter har valgt at udnytte til noget positivt.

Kasper giver desuden udtryk for, at han lang tid før sin anholdelse havde taget sit liv op til revurdering og flere gange forsøgt at komme ud af det kriminelle miljø, hvilket han i følgende citat giver udtryk for lykkedes:

”Så var det sommerferie og så tænkte jeg, nu rykker jeg sku pløkkerne op, og så tog jeg til [øen] for at holde ferie derovre. Min mor var på [færgen], der spurgte hun: ”Kommer du ikke lige og hjælper, vi er totalt stressede”, og så hjalp jeg lige i køkkenet på turen derover, og så synes jeg, at det var sku egentlig meget fedt. Det var god stress, og jeg kan godt lide at være stresset, så er der hele tiden gang i den ikke også. Så ringede de et par dage efter og sagde: ”Nu mangler der en, kan du ikke komme ned på færgen igen?”, og det blev jeg bare total vild med, selvom det var et lorte job, men jeg var total vild med det (...) Jamen det var what the fuck, der stod jeg bare lige pludselig, og så var jeg bare væk, så var jeg ude af det lige pludselig, fordi der var jeg glad og lykkelig – endelig

lykkedes det. Og så sagde det bum, og så var det slut. Jeg havde det slet ikke på fornemmelsen. Jeg anede ikke, at [politiet] ville komme. Det var vildt.” (IP5:19).

Kasper udtrykker således, at han har oplevet flere vendepunkter i sit liv, både da han tre år inden anholdelsen tog sin livssituation op til revurdering og formåede at ændre på sin situation, men også da politiet kom og rev ham ud af den nye tilværelse, han havde formået at opbygge, synes at være et klart vendepunkt i hans biografiske fortælling.

Flere af informanterne giver udtryk for, at de er opmærksomme på, at fængselsstraffen er en konsekvens af deres kriminelle handlinger, som Kim i citatet fra tidligere, hvor han beskriver fængselsopholdet, som en arbejdsrisiko. Mads udtrykker lignende overvejelser: *”(...) den klike jeg kom mest i, den jeg omtalte før, der var der mange af dem, der havde prøvet at sidde i fængsel før, og der var det ligesom, at hvis man vælger den livsstil, så vælger man indirekte også det andet, det hører ligesom med, det ligger ligesom i kortene” (IP8:10).* Da Kim og Mads’ netværks i modsætning til de øvrige informanters stort set kun er koncentreret omkring det kriminelle miljø, har fængselsopholdet ikke i første omgang betydet et tab af den tilværelse, de kom fra, idet de har kunnet vende tilbage og fortsætte deres biografiske arbejde, hvor de slap dette, som Kim siger det: *”(...) Jeg tænkte ikke over, at jeg ville ud og lave mit liv om, det gjorde jeg sku ikke. Det gjorde jeg ikke. Jeg skulle bare ud og have styr på nogle ting og sådan noget. Jeg skulle bare det samme.” (IP1:14).* Både Kim og Mads vendte derfor i første omgang tilbage til de kriminelle miljøer, de kom fra, men har siden taget deres *biografiske arbejde op til overvejelse*. De har således i lyset af fortidens begivenheder og de erfaringer, de har draget sig, valgt at opstarte et nyt biografisk projekt, som ikke involverede kriminalitet og dermed risikoen for igen at ende i fængsel. Om dette siger Kim eksempelvis:

”Da jeg så kom ud, de første to til tre uger der, det var meget fedt at være tilbage igen, men så kunne jeg ligesom fornemme, vi aldrig kom videre, du ved. Jeg blev bare ligesom klogere alligevel ved at sidde i fængsel, fordi jeg tænkte, at jeg gider sgu da ikke derind igen for det her lort. Så alligevel selvom du ikke tænker det derinde, så når du kommer ud, så kommer det jo tilbage i hovedet på dig. Jeg ved ikke, lige pludselig en dag så fik jeg bare nok af det. Jeg gad ikke sidde i fængsel for de der ting igen.” (IP1:16).

Det fremkommer dog klart af interviewet med Kim, at selvom han giver udtryk for, at han er kommet ud det kriminelle miljø, som han tidligere var en del af, identificerer han sig stadig med miljøet, med udtalelser som: *"Han er ikke med i vores miljø på den måde. Han er den samme type, men han er ikke med inde i vores kerne"* (IP1:36). På den måde synes han altså endnu ikke at have taget fuld afstand til det kriminelle miljø, hvorfor der kan stilles spørgsmålstegn ved, om fængselsopholdet endnu kan betragtes som et decideret vendepunkt. Det er dog helt klart, at det er fængselsopholdet, der har fået ham til at forholde sig reflektiv til sin biografiske fortælling og besluttet at denne skal tage en ny drejning, men han har endnu ikke ført denne beslutning fuldstændig til ende, men har via sin flytning væk fra miljøet taget et stort skridt på vejen.

For Mads og til dels også Kim har fængselsopholdet desuden været et vendepunkt i den forstand, at de er blevet tættere med deres familier igen, som eksempelvis Mads siger det: *"Så det var sådan set også den begivenhed, der skulle til for, at vi har det forhold i dag, og jeg snakker også med min bror. Jeg har aldrig nogensinde haft et så godt et forhold til ham og min mor, som jeg har i dag."* (IP8:27).

Fængselsopholdene kan altså anskues som centrale vendepunkter i informanternes liv, som enten direkte har tvunget dem til at ændre på deres tilværelse eller medført at de har taget deres liv op til revurdering. Der er dog stor forskel på, hvordan de betragter deres muligheder eller mangel på samme efter endt fængselsophold, hvilket jeg vil beskrive nærmere i det følgende afsnit.

6.3 To typer af tidligere indsatte

De tidligere indsatte, jeg har talt med i forbindelse med dette projekt, kan på baggrund af måden de forholdte sig til deres tilværelse på interviewtidspunktet deles op i følgende to grupper:

De fastlåste: Kim, Allan og Rasmus

De (delvist) integrerede: Kasper, Torben, Asger, Mads og Vic-

Gruppen jeg har valgt at kalde *de fastlåste*, består af tidligere indsatte, der føler sig fastlåste i deres biografiske arbejde og har svært ved at overskue, hvordan de skal komme videre i tilværelsen. Disse personer har store problemer på flere forskellige normalitetsområder. Eksempelvis har de

store økonomiske vanskeligheder, de har måske problemer med familielivet, de har ikke noget arbejde, og så har de problemer med det kommunale system, som, de ikke føler, gør nok for at hjælpe dem videre i tilværelsen. Derfor giver de udtryk for stor frustration over deres tilværelse og føler, at der fra systemets side burde gøres noget mere for at hjælpe dem, hvorfor de giver systemet skylden for, at de befinder sig i denne fastlåste situation. De fastlåste vil heller ikke afvise, at de vil begå kriminalitet igen, fordi de netop er så frustrerede over deres tilværelse og ikke føler, at de længere har noget at miste, som eksempelvis Allan siger det til spørgsmålet, om han vil afvise, at han vil begå noget kriminelt igen: *"Nej hvorfor skulle jeg. Jeg har jo ingenting at miste. Jeg har tabt alt. Jeg har ingenting at miste. Jeg kan vinde en hel masse, og går jeg hen og bliver taget, jamen så har jeg jo ingenting tabt."* (IP2:35), og han fortsætter:

"(...) for vores vedkommende skal vi først afhandle hus og have en socialbolig eller lejet hus ikke, så har vi ikke mere at miste, fordi det øjeblik, jeg går ud og laver noget kriminelt, og hvad hedder det, bliver taget, [kæresten] er sikret kommunemæssigt socialt. De går ind og betaler alt for hende. De betaler min del af huslejen og alt muligt." (IP2:35).

Det er særdeles interessant, hvorfor de fastlåste netop ser kriminaliteten som en vej ud af deres situation, og det mener jeg, at der er flere årsager til. For det første kan det skyldes deres frustration over, at de ikke kan få noget hjælp til at komme videre, hvorfor Allan eksempelvis i citatet henviser til det ironiske i, at han føler, at man skal begå noget kriminelt, før man kan få hjælp. For det andet kan det skyldes, at de fastlåste har lav selvtillid. De forventer måske ikke helt, at de har andre muligheder, fordi de ikke har troen på, at de har evnerne til det, som Kim, der fortæller, at han er meget tæt på at vende tilbage til sit kriminelle miljø for en weekend og tjene lidt penge. Han er så frustreret over sin fastlåste situation, og tænker således på at vende tilbage til det, som han i hvert fald kan finde ud af, fordi han nærmest ikke kan se andre alternativer. For det tredje kan det skyldes, at de står i bundløs gæld grundet retssagsomkostningerne, eller fordi de står i gæld til personer i deres omgangskreds, og da al lovlig indkomst synes at blive ædt op, kan kriminalitet umiddelbart ses som den nemmeste udvej ud af de økonomiske vanskeligheder de har. I lighed med Robert K. Mertons klassiske typologi af individuelle tilpasningsmønstre kan de fastlåste siges at give udtryk for, at deres mulighed for at opnå kulturelle mål ved brug legitime midler

er vanskeliggjort, hvorfor der er sandsynlighed for, at de vil tage illegitime midler i brug for at opnå kulturelle mål (Merton 1968; Downes & Rock 2007).

Den anden gruppe har jeg valgt at kalde *de (delvist) integrerede*, da de i langt højere grad synes at have overskud i hverdagen end de fastlåste. De (delvist) integrerede er kommet videre i deres tilværelse, har alle fast arbejde og gode familieforhold. Som oftest ligger deres fortid dog stadig og spøger, og for de fleste er der stadig nogle økonomiske omkostninger, som er forbundet med denne fortid (deraf betegnelsen (delvist) integrerede), men de (delvist) integrerede oplever ikke på samme måde som de fastlåste en frustration over deres tilværelse - tværtimod. De føler, at de er kommet videre i deres liv og mener selv, at de har alt for meget at tabe til, at de vil vende tilbage til deres kriminelle tilværelse, men hvis situationen var en anden, ville de ikke afvise muligheden herfor. Eksempelvis siger Victor:

"Jeg tror, at hvis jeg ingen familie havde haft – ingen børn og kone overhovedet – så ville jeg godt turde tage chancen igen, det tror jeg. Så tror jeg godt, at jeg ville turde. Men det er svært at sige, fordi nu er situationen sådan her, men hvis man ikke havde kone og børn, så kan det godt ske, at man havde sagt: "Argh jeg gider sku ikke derind alligevel", men man havde måske været villig til at løbe risikoen igen." (IP6:15).

Der er altså noget, der tyder på, at de (delvist) integrerede i højere grad end de fastlåste føler sig forpligtede til at leve op til samfundets konventionelle normer og regler, fordi de i kraft deres arbejdsmarkedsposition, familieforhold og lignende føler sig som en integreret del heraf. Derfor er der langt mere på spil for de (delvist) integrerede, der har betydeligt mere at miste end de fastlåste, der både er materielt og symbolsk dominerede og derfor føler sig ekskluderet fra dette konventionelle samfund. De fastlåste føler ikke, at de har samme forpligtelser til det konventionelle samfund, som de mener fastholder dem i eksklusion, som det blandt andet fremkommer af Kims udtalelser: *"Ja og det er også primært det der med, at du ikke får nogen hjælp, det er også primært det, der er med til at sætte folk tilbage i fængslet igen – 100 procent."*, (IP1:20), og da jeg på den baggrund lidt spørgende konstaterer: *"Det er bare en ond cirkel?"* svarer han:

"Ja fordi hvor skal du få penge fra, fordi du er nødt til at tjene nogle penge for at kunne komme ud af det, du er i – komme væk, flytte. Men hvordan skal du kunne få pengene, hvis du ikke kan få et arbejde, du kan ikke låne dem i banken, du kan ingenting, og så er du igen nødt til at gøre et eller andet." (IP1:21).

Det er altså specielt de økonomiske barrierer, der synes at være et problem for de fastlåste, hvilket også de ovenfor beskrevne udtalelser fra Allan henviser til, hvor han beskriver de økonomiske konsekvenser hele sagen har haft for ham og hans hustru, som både har måttet afhandle firma, og som står til at miste huset på grund af deres sagsomkostninger, de skal tilbagebetale. Om dette siger han endvidere:

"Du kommer til at sidde to år i fængsel og så kommer du ud til en kæmpe, kæmpe, kæmpe sagsregning bagefter. Man finder jo først virkelig ud af, hvad straffen egentlig er, når man kommer ud ikke, fordi så skal man til at halse sig igennem en kæmpe regning. Og de tvinger jo nærmest mere eller mindre folk ud i kriminalitet igen for at kunne overleve." (IP2:6).

Både Allan og Rasmus siger senere i interviewet, at de meget gerne ville sidde deres sagsomkostninger af i fængslet, fordi de mener, at hvis ikke, de havde gælden hængende over hovedet, ville mange af deres problemer være løst. De henviser dermed til, at det i det store hele er de økonomiske vanskeligheder, der er årsagen til deres fastlåste position. Dette har norske Anka Ødegaardshaugen i sin hovedfagsopgave i kriminologi kaldt for den materielle prisoniseringsproces, som omhandler, at fængselsopholdet fører til tab af materielle goder så som job, bolig og personlige ejendele. Da Ødegaardshaugen desuden fandt, at folk, der idømmes en fængselsstraf i forvejen ofte er socialt dårligt stillet, vil tabet af disse goder under fængselsopholdet føre til en yderligere forringelse af deres levevilkår og livssituation. Det kan være en meget frustrerende situation at befinde sig i, og derfor kan de tidligere indsatte let føle sig tvunget ud i yderligere kriminalitet, da dette kan ses som den eneste vej ud af situationen, hvilket Ødegaardshaugen har betegnet den materielle prisoniseringseffekt (Ødegaardshaugen 2005a:15,148-153; Ødegaardshaugen 2005b:39).

De fastlåste har desuden en tendens til at se sig selv som ofre i systemet og har måske også en større tilbøjelighed end de (delvist) integrerede til at føle sig set som tidligere indsat. Denne kategorisering bliver hurtig deres primære statusstræk, hvilket blandt andet kommer til udtryk, når Allan fortæller om sine møder med det kommunale system, hvor han ikke føler, de vil hjælpe ham, fordi han er dømt efter den paragraf, han er dømt for. Om dette siger han: *"Jeg har meget, meget stærkt på fornemmelsen, at fordi vi er dømt for det, vi er dømt for, så er kommunen ligeglade med os. Jeg har en fornemmelse af, at kommunen betragter os som plattenslagere (...)"* (IP2:19). Det interessante er, at Allan, hver gang han fortæller om sine dårlige erfaringer med det kommunale system, beskriver, hvordan han har tyet til trusler mod systemrepræsentanterne, som netop henviser tilbage til, hvad der kunne forventes af en person med det primære statusstræk, som han mener, han af systemet bliver behandlet efter. Han fortæller eksempelvis:

"Og først efter at jeg havde truet dem og sagt: "Ved i hvad, det skal vi slet ikke diskutere, politistationen den ligger hernede, nu går jeg ned til politiet og siger, at om fem minutter, kan de hente mig over i jyske bank, fordi så har jeg lavet et røveri, så kom jeg i spjældet, så var jeg under ordentlige forhold igen, så havde jeg ingen boligproblemer, og jeg fik mad hver dag". Først da sker der noget." (IP2:19).

Han truer således med at begå kriminalitet, hvis ikke han får noget hjælp, hvilket kan skyldes, at han fornemmer, at der netop hersker bestemte forestillinger omkring hans identitet, og derfor er han opmærksom på, at han ved at true med at vække disse forestillinger til live har en chance for at komme igennem til systemet. Han spiller således på de negative forventninger, der i kraft af hans primære statusstræk er til ham.

Fælles for de fastlåste er desuden, at de alle har været løsladt i under et år, mens de (delvist) integrerede alle har været løsladt i noget længere tid, hvorfor der muligvis kan være et tidsperspektiv forbundet med den position, informanterne befinder sig i, da det er klart, at det tager tid at vinde ressourcer og opnå distance til sin fortid. Enkelte af de (delvist) integrerede giver da også udtryk for, at de i den første tid efter deres løsladelse netop manglede dette overskud, hvilket dog primært skyldtes forskellige personlige problemer og deres frygt for, hvordan andre ville reagere i forskellige sammenhænge, ligesom de til dels har været påvirket af økonomiske problemer. For-

skellen er dog, at de (delvist) integrerede giver udtryk for, at de ikke i samme grad som de fastlåste har oplevet den frustration over manglende arbejdsmarkedstilknytning, manglende indkomst samt manglende mulighed for hjælp fra systemet, da de forholdsvis hurtig efter deres løsladelse kom i beskæftigelse og dermed opnåede en månedlig A-indkomst. De giver altså udtryk for, at de ikke har været presset ud i de samme problemer. Dette kan dog skyldes, at de (delvist) integrerede efterrationalisere deres fortid anderledes, end de måske egentlig oplevede den. Der er derfor en mulighed for, at de samme informanter, hvis de var blevet interviewet betydeligt tættere på deres løsladelsestidspunkt, ville have oplevet situationen som værende en anden. Endvidere giver de to informanter, der kan betragtes som eksperter, udtryk for, at det er deres erfaring, at der er rigtig mange, der vil befinde sig i den fastlåste position, når de bliver løsladt, og som samtidig vil have store problemer med at komme ud af den. Der er dog ingen grund til at tro, at det er en tilfældighed, at det forholder sig sådan, at det er de individer, der på interviewtidspunktet havde været løsladt i kortest tid, der føler sig mest fastlåste. Desuden er der heller ingen grund til at betvivle, at hvis ikke de fastlåste vender tilbage til kriminaliteten, at de med tiden vil få et større overskud i hverdagen, og dermed vil begynde at bevæge sig over til den anden position – nemlig som overskudsindivider – for som skrevet og som jeg nedenfor vil komme nærmere ind på, har også de (delvist) integreredes løsladelse været præget af en del problemer, som stadig kan komme til udtryk i bestemte situationer. Kolind finder jo netop også i sin analyse frem til, at de tidligere indsatte, som han har interviewet, og som befinder sig i et identitetsdilemma, enten kan løse dette dilemma ved at påtage sig den afvigende identitet, hvilket de fastlåste jo netop giver udtryk for, at de overvejer, idet de ikke vil afvise, at de vil begå kriminalitet igen, eller de kan, som de (delvist) integrerede, søge at opnå en så normal tilværelse som muligt og afvente at tiden svækker det potentielle stigma¹². Da jeg forestiller mig, at samfundet har svært ved at tilgive kriminelle handlinger, da tidligere undersøgelser har vist, at danskerne har en meget streng moralopfattelse i forhold til lovgivningen (jævnfør eksempelvis Andersen 1998 og Balvig 2006), synes der ikke umiddelbart at være andre muligheder end de to. Hvordan de to grupper af informanter, jeg har fundet i denne undersøgelse, nærmere gør brug af de to strategier til løsning af identitetsdilemmaet, vil jeg beskrive nærmere i kapitel 8.

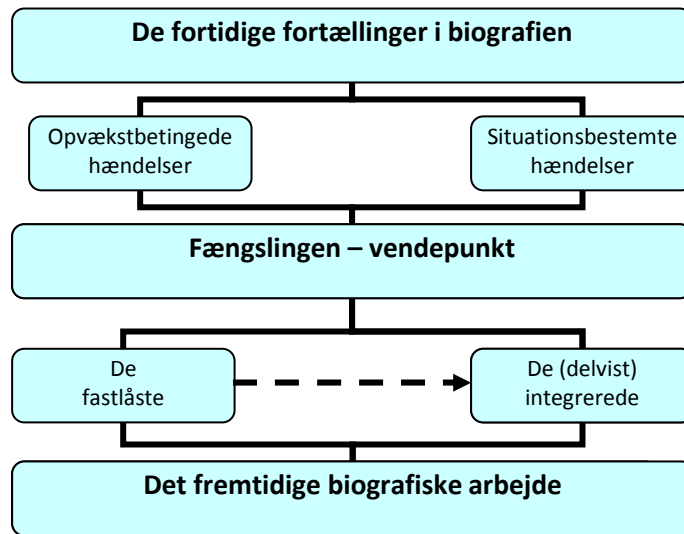
¹² Der lægges her vægt på betydning af tidsperspektivet.

6.4 Opsamling

Informanterne lægger altså vægt på, at der enten er nogle opvækstbetingede eller situationsbestemte hændelser, som går forud for de kriminelle handlinger, der har ført frem til deres anholdelse og dom. De opvækstbetingede hændelser bliver i modsætning til de situationsbestemte hændelser ikke nødvendigvis anset som decideret vendepunkter i deres fortælling, men bliver alligevel af informanterne fundet centrale i forhold til, at de senere er endt med at begå kriminalitet. Derimod anses fængselsopholdet som et centralt vendepunkt for alle informanterne fordi, det medfører tab i deres tilværelse, skaber nye muligheder og/eller fører til, at de tager deres liv op til revurdering og ændrer eller forsøger at ændre på deres vilkår.

På baggrund af hvordan informanterne anser deres muligheder eller mangel på samme efter fængselsopholdet kan de inddeles i to grupper – de fastlåste og de (delvist) integrerede. Mens de fastlåste føler sig låst faste i deres tilværelse og har svært ved at se, hvordan de skal komme videre på trods af, de har et stort ønske herom, har de (delvist) integrerede formået at skabe sig en stabil tilværelse med arbejde, fast indkomst, parforhold og lignende. Det er dog samtidig klart, at det har taget tid for de (delvist) integrerede at opnå de ressourcer og den status, de har i dag, hvorfor man kan forestille sig, at de fastlåste, hvis de kan undgå at vende tilbage til kriminaliteten med tiden vil få et større overskud og bedre distancere sig fra deres fængselsophold og de problemer, der er fulgt i kølvandet herpå. I figur 6.4.1 har jeg skitseret, hvordan de biografiske fortællinger tager sig ud, og her indikerer den stiplede pil mellem de fastlåste og de (delvist) integrerede den sandsynlighed, der foreligger for, at de fastlåste med tiden vil føle sig integreret i det konventionelle samfund. Der synes ikke at være nogen umiddelbar sammenhæng mellem, hvorvidt informanterne giver udtryk for, at det var opvækstbetingede eller situationsbestemte hændelser, der førte dem ud i kriminalitet, og om de kan betragtes som fastlåste eller integrerede efter løsladelsen. Endelig synes der at være forskel på, hvordan de (delvist) integreredes og de fastlåstes biografiske arbejde kommer til udtryk, hvilket figurens nederste del indikerer. De fastlåste synes at have en større tilbøjelighed til at overveje at påtage sig den afvigende identitet, mens de (delvist) integrerede i højere grad stræber efter så mange normale identifikationer som muligt og afventer at tiden svækker det potentielle stigmatisering.

Figur 6.4.1: Den biografiske fortælling

Kapitel 7: Uformel Stigmatisering og sociale problemer

I dette kapitel vil jeg behandle de forskellige problemer i forhold til stigmatisering, som informanterne giver udtryk for, er forbundet med deres løsladelse. Disse problemer er skitseret i figur 7.1.

Figur 7.1 Oplevelser med stigmatiseringsbegrebet

Jeg vil indlede kapitel med at behandle kategoriseringen tidligere indsat som en statusdegradering, da det i høj grad synes at være denne statusdegradering, der får konsekvenser i de forskellige sociale situationer, informanterne optræder i efter løsladelsen. Efterfølgende vil jeg dreje fokus mod de specifikke problemstillinger, hvor jeg vil starte med at behandle stigmatiseringen på arbejdsmarkedet og dernæst reaktionerne fra omverdenen herunder de mistede kontakter, som følger i kølvandet på en fængselsdom. Afslutningsvist vil jeg koncentrere mig om, hvordan de tidligere indsatte føler sig opfattet som "the usual suspect" og de stereotype forestillinger omkring kriminelle og tidligere indsatte, som de påvirkes af og må lære at håndtere, ligesom jeg vil behandle Kolinds begreb om betinget accept i forhold til mine fund.

7.1 Kategoriseringen den tidligere indsatte

"*Thi kendes for ret*", sådan lyder det ved de danske domstole, når en domsafsigelse finder sted, og det fastslås, om den mistænkte har overtrådt den danske lovgivning. Hvis vedkommende kendes skyldig i lovovertrædelsen kategoriseres denne som kriminel. På den måde kan det siges, at der finder en degraderingsceremoni sted, når en person tildeles en dom, hvor individets identitet transformeres til en ny ud fra de af domstolene standardiserede og fastlagte kategorier. Vedkommende udsættes altså for en formel statusdegradering, som Garfinkel kalder det. Det er således dommen (og dermed den nye kriminelle identitet, den dømte hermed tildeles), der er afgørende for straffens art, straflængden, afsoningssted og andre lignende forhold. Til denne nye status, de dømte degraderes til, hører flere forskellige underkategorier, som henviser til selve den kriminelle handling, vedkommende har begået. Derfor kategoriseres vedkommende yderligere blandt venner, pårørende og i offentligheden som eksempelvis tyv, pusher, voldsmand eller morder.

Også når den dømte har udstået sin straf vil vedkommende blive set i forhold til den identitet vedkommende er blevet transformeret til, måske ikke længere som kriminel men som tidligere straffet eller i forhold til denne opgave som tidligere indsat. Den tidligere indsatte bedømmes således i forhold til, hvad personen har været, og vedkommende vil i lang tid have en plettet straffeattest, som hele tiden viser tilbage til det primære statustræk, som er udsprunget af den formelle degraderingsceremoni. Senere i analysen vil vi se, at det er selve straffeattesten og det primære statustræk denne henviser til, der volder de fleste tidligere indsatte problemer i de forskellige sociale møder og relationer, de indgår i, som Kim siger det: "*(...) folk forventer, at du er på en bestemt måde, fordi de kigger på straffeattesten, og så tror de, at du er den person*" (IP1:38). Hvor store problemer, straffeattesten volder, afhænger ifølge informanterne af den underkategori, straffeattesten henviser til, altså af selve den kriminelle handling personen tidligere er dømt for at have begået. Eksempelvis siger Kim om det at søge arbejde: "*Der står på min straffeattest, at jeg har ligget inde med de våben, ammunition, skudsikkertvest og har været med i et skyderi, og så vil folk ikke have mig, det er jo klart. Folk bliver bange for mig jo.*" (IP1:22). Som Kim her giver udtryk for, så er det altså ikke strafudmålingen men selve den kriminelle handling, han er dømt for at have begået, der bliver reageret på, når han eksempelvis søger arbejde og skal fremvise sin straffeattest. Med andre ord er det altså den underkategorisering, der kommer oveni den formelle statusdegradering (dommen), der får konsekvenser ud over den formelle straf, og som Kim siger senere i

interviewet, er det hans oplevelse, at selv de arbejdspladser, der normalt ikke har problemer med at ansætte folk med en plettet straffeattest, ikke vil have ham på grund af den kriminelle handling, han tidligere er dømt for og dermed bliver identificeret med: "(...) *Også sådan noget som et stilladsfirma, som normalt er ligeglade med [straffeattesterne], vil gerne se dem, og lige så snart det er noget med skyderi, plus det er den gruppe, som jeg har været medlem af så...*" (IP1:27). Becker havde også fokus på dette, idet han mente, stemplingens karakter påvirkes af, hvem der har begået handlingen, hvem der har lidt skade samt handlingens karakter, hvorfor nogle individer er mere tilbøjelige til at blive stemplet som afvigere fra de gældende regler end andre (jævnfør teoridelen). Også flere af de øvrige informanter giver udtryk for, at det i højere grad er den kriminelle handling end selve dommen, folk reagerer på. Eksempelvis siger Kasper i lighed med undersøgelserne *Borgerne og lovene* (Andersen 1998) og *Danskernes syn på straf* (Balvig 2006), at der er nogle former for kriminalitet, der er mindre acceptable end andre, og derfor vil personer, der udfører de mindst acceptable handlinger opleve en anderledes reaktion fra omverdenen, end personer, der begår mere acceptable former for kriminelle handlinger.

Kasper selv udtrykker meget lidt sympati for eksempelvis pædofili, som han i kraft af sit arbejde med pårørende til indsatte kommer i berøring med. Om dette siger han blandt andet:

"I bund og grund skal vi behandle dem ligesom alle andre pårørende, men vi har aldrig haft sådan en med på vores ophold. Jeg tror også, at det vil være meget akavet at have dem til at sidde i en rundkreds – de voksne – og sidde og snakke om, hvad deres mænd har lavet, og så sidder der en, hvis mand, der har forgrebet sig på deres eget eller på et andet barn, der tror jeg, at de andre i rundkredsen ville sige: "Hvad fanden laver du der?"." (IP5:48).

Det er altså ikke bare den øvrige befolkning, der kan reagere negativt på selve den kriminelle handling, men også indbyrdes blandt de tidligere indsatte og deres pårørende, gives der udtryk for, at der er nogle former for kriminelle handlinger, der er mere acceptable end andre, og derfor er det den kriminelle handling, som straffeattesten henviser til, der reageres på og ikke selve dommen. Desuden smitter den stempling, der følger med den kriminelle handling af på de pårørende, som citatet også henviser til. Nogle af informanterne giver også udtryk for, at deres egne

pårørende har oplevet at blive stemplet på baggrund af informanternes fængselsdom, som Victor eksempelvis fortæller:

"Ja altså jeg vil da sige det sådan, at overfor min kone, mens jeg sad inde, har hun måske fået nogle kommentarer eller noget. Og det er så meget sjovt, fordi når jeg så kom ud første gang på udgang, så var der ikke nogen af dem, som henvendte sig. Så er der ikke nogen.." (IP6:20).

Der findes andre eksempler på, hvordan kategoriseringen tidligere indsat som primær statustræk og dens underkategorisering har konsekvenser for ikke bare den enkeltes beskæftigelsessituation men også i forhold til andre sociale sammenhænge, som jeg vil beskrive nærmere i de følgende afsnits.

7.2 Stigmatisering på arbejdsmarkedet

Som jeg præsenterede i forbindelse med projektets introduktionsdel, er der ifølge undersøgelsen *Forbryderen og samfundet* tydelige observerbare forskelle på tidligere indsattes og den øvrige befolknings muligheder for at komme i beskæftigelse og forblive på arbejdsmarkedet. Jeg vil derfor i dette afsnit behandle de problemstillinger mine informanter giver udtryk for, de har stået overfor på arbejdsmarkedet.

Det blev hurtigt klart i forbindelse med mine interviews, at noget af det, der tynger de tidligere indsatte mest, er deres plettede straffeattest, og stort set alle informanter, der har søgt arbejde, har skullet vise denne straffeattest. Dette har i flere tilfælde voldt problemer, idet flere af informanterne har følt sig afvist på grund af straffeattesten. Eksempelvis fortæller Rasmus:

"Jeg vil sige, at inden jeg fik arbejdet hos [stedet nævnes], der var der uden at lyve, så tror jeg, der var i hvert fald 15-16 vognmænd, der sagde nej tak. (...) På grund af min straffeattest. Så altså som min far siger, jeg har fået ét arbejde ud af de tyve steder, jeg har søgt, hvor det faktisk er på grund af det, jeg har siddet inde for der..." (IP3:22), og hans far Allan bakker ham op i udtalelsen: *"Ja man kan jo vende det om og sige, at de tyve steder, der havde du jo fået arbejdet, der sagde de jo ja til dig indtil, at de så straffeattesten, der sluttede festen."* (IP2:22).

Også Kim, som jeg har skrevet i forrige afsnit, giver udtryk for, at han har oplevet at få afslag på sin ansøgning på grund af sin straffeattest, og han siger endvidere:

"Jeg tror, jeg har sendt i hvert fald 40 ansøgninger ud til alt ting. Problemet er jo bare, at når du kommer, og du har plettet straffeattest, så kan du ikke ringe til noget bare som eksempel Post Danmark og sige: "Ved du hvad, jeg mangler sku et job. "Har du plettet straffeattest?". "Ja" – dut, dut, dut - altså der bliver lagt på. (...) Så er der sådan noget som supermarkeder – heller ikke noget, hospitalsarbejde, portør alt sådan noget – heller ikke noget. Det er et stort rod. Du er nødt til at finde noget ufaglært fabriksarbejde, hvor du ikke kan stjæle noget altså, hvor de er ligeglade." (IP1:21,22).

Han siger dermed underforstået, at det er hans indtryk, at arbejdsgiverne ikke stoler på de tidligere indsatte, fordi de har den plettede straffeattest, og selvom han, som jeg har skrevet ovenfor, udviser forståelse for, at folk bliver bange for ham, når de ser, hvad han har siddet inde for, gør det ikke stigmaet mindre. Det er tydeligt at mærke, at det er dybt frustrerende ham, at han oplever utallige afslag på grund af sin straffeattest, og han er da heller ikke særlig stolt af at vise den side af sig selv. Han er flov over at skulle vise straffeattesten, fordi han samtidig har nogle forestillinger om, hvad arbejdsgiveren tænker - nogle forestillinger, som han ikke selv mener, stemmer overens med den person, han anser sig selv for at være:

"Jeg svinger som regel godt med næsten alle folk, men som regel føler jeg, at det er [straffeattesten], hvis du forstår, hvad jeg mener. Og jeg bliver skide flov over at aflevere den. Jeg føler, at det viser noget af mig, som egentlig ikke er mig længere. (...) Det ligger så fjernt for mig, at skulle opføre mig sådan der i dag, at jeg faktisk, når jeg tænker tilbage på det, ikke kan sætte mig ind i min egen tankegang på det tidspunkt. Det er som om, at jeg har været en anden person. Og det er skide flovt det der, altså det er som om folk de: "Han er idiot eller psykopat" eller et eller andet. (...) Jeg har endda kunnet se på en, hvor han ligesom, du ved (Spærrer øjnene op og trækker sig tilbage), du ved et skyderi, det ligger så fjernt fra mange folk, at jeg har prøvet at skyde nogen. Det er også forståelig nok. Det er jo ikke en normal opførelse." (IP1:27).

Kim befinder sig altså i et klart identitetsdilemma, da han ikke selv mener, at der er sammenhæng mellem den tilsyneladende sociale identitet, som straffeattesten umiddelbart placerer ham i og den faktiske sociale identitet, han anser sig selv for at være i besiddelse af. Dette dilemma har medført, at han har overvejet at lave en falsk straffeattest og dermed skjule det potentielle stigma. Han endte dog med ikke at føre sine planer ud i livet af frygt for, at fortiden ville indhente ham, og at hans potentielle stigma ville blive afsløret. En informant, der har gjort brug af denne måde at skjule sit stigma på, er Mads. Mads valgte at indlevere en falsk straffeattest, da han frygtede, at han ville opleve det samme dilemma, som det Kim har befundet sig i, hvor der er en manglende sammenhæng mellem den tilsyneladende og den faktiske sociale identitet. Mads fik jobbet, men er overbevist om, at dette ikke var sket, hvis ikke han ved hjælp af den falske straffeattest havde skjult sit potentielle stigma, fordi det potentielle stigma ville blive afsløret og den tilsyneladende identitet ville dermed være for dominerende, hvormed han ville blive miskrediteret og derfor ikke få jobbet. Dette står han fuldstændig uforstående overfor, da han ikke mener, at hans arbejde er påvirket af straffeattesten:

"Jamen altså det er da et problem at stå med en straffeattest som min, hvor der står en fire eller fem ting, den fylder tre A4-sider. Jeg har det lidt sådan, at man bliver hverken til en dårligere eller bedre medarbejder, om de ved det eller ej, for de kunne lige så godt have gjort det og så ikke være blevet taget, og så havde de alligevel haft en kriminel siddende." (IP8:16).

Senere i sit ansættelsesforløb har Mads dog overfor sine tætteste medarbejdere og sin overordnede løftet sløret for sit potentielle stigma, hvilket, han giver udtryk for, ikke har haft nogen negative konsekvenser for ham. Dette kan skyldes, at medarbejderne med tiden har lært Mads' faktiske sociale identitet at kende, og derfor vil den tilsyneladende sociale identitet ikke tage overhånd og fører til miskreditering, som tilfældet er mellem personer, der ikke har det samme forhåndskendskab til hinanden. Dermed tyder det på, at den *sociale afstand* mellem aktørerne, som Richard Ericson har påpeget det, har betydning for stigmatiseringen. Når et individ derfor har begået en kriminel handling, kan man forestille sig, at de socialt distancerede aktører udelukkende vil have adgang til denne miskrediterende information om vedkommende (Ericson 1977). Derfor kan man forestille sig, at hvis det, at en person har siddet i fængsel for en bestemt handling, stort set er den

eneste information, man har omkring vedkommende, er der måske en større tendens til, at man vil have negative forventninger til personen, end hvis der er tale om en person, man på forhånd havde kendskab til, og som var vellidt.¹³ Hvordan informanterne nærmere giver udtryk for, at de er opmærksomme på betydningen af den sociale afstand mellem aktørerne, vil jeg komme nærmere ind på i afsnit 7.3.

Også Rasmus har forsøgt at skjule sit potentielle stigma i forbindelse med et arbejde, han havde i en kort periode efter sin løsladelse. Han blev i forbindelse med ansøgningen aldrig bedt om at vise en straffeattest, hvorfor han valgte ikke at afsløre det potentielle stigma, fordi han som Kim og Mads var bekymret for de reaktioner, han ville blive mødt med.

De øvrige informanter har ikke oplevet de samme problemer med at finde et arbejde,¹⁴ da de har haft det fornødne netværk til at hjælpe dem i gang på arbejdsmarkedet igen, og netop netværkets betydning for at komme i arbejde, lægges der i mange andre undersøgelser stor vægt på. I en artikel fra 1990 beskrives tillidsfulde relationer og et godt omdømme eksempelvis som vigtige midler til at komme i beskæftigelse, hvorfor både sociale og erhvervsmæssige netværks er af betydning, når personer skal søge arbejde (Rosenbaum m.fl. 1990: 281). I modsætning til i hvert fald Mads og Kim, hvis sociale netværks udelukkende har bestået af personer fra de kriminelle miljøer, de kom fra inden dommen, har de øvrige informanter i højere grad haft et socialt netværk, der ikke har været relateret til kriminalitet eller i hvert fald haft en repræsentant herfra, som har sagt god for dem. Eksempelvis fik Asger af nogle fængselspræster, der kendte ham fra hans afsoningstid, tilbudt job i den forening, hvor han i dag arbejder. Væsentligheden af et socialt velfungeret og integreret netværk eller repræsentant herfra, når tidligere indsatte skal søge arbejde kan være en årsag til, at flere af informanterne søger hjælp gennem et initiativ som eksempelvis projekt High-five, der hjælper unge med at komme i job.¹⁵ Informanterne er altså selv opmærksomme på, at netværket er betydningsfuldt.

¹³ Betydningen af den sociale afstand findes også i en engelsk undersøgelse af pårørende til personer dømt for mord, der bliver beskrevet i artiklen *"Murderers' Relatives": Managing Stigma, Negotiating Identity* af Hazel May (May 2000:202f).

¹⁴ En enkelt af informanterne har dog endnu ikke været ude og søge arbejde, da han stadig grundet en skade, han pådrog sig under sin afsoning, går i arbejdsprøvning.

¹⁵ Denne form for gatekeeperrolle viser sig også vigtig i andre undersøgelser, eksempelvis fremkommer det i et sociologisk arbejdspapir fra 2003, at unge straffedømte med anden etnisk oprindelse end dansk, via deres mentorer, som har nogle andre kontakter og netværks end de selv, får nogle nye muligheder ikke bare i forhold til at komme ind på arbejdsmarkedet men også på mange andre områder som eksempelvis uddannelse og boligsituation (Prieur & Henriksen 2003:31-38).

Et andet interessant perspektiv i forhold til informanternes tilknytning til arbejdsmarkedet er deres ønske om at opnå succes, som jeg vil beskrive nedenfor.

7.2.1 Behovet for succes

Det fremkommer i flere af fortællingerne, at det har været vigtigt for informanterne, at opnå anerkendelse på arbejdsmarkedet. Dette behov har dog været større for nogle end for andre. Specielt Kasper lægger stor vægt på den anerkendelse, han er blevet mødt med grundet det arbejde, han sammen med sin kæreste udfører i foreningen for pårørende til indsatte, en anerkendelse, der ifølge ham selv, har medført, at han har genvundet en stor del af den status, som han mistede i forbindelse med sin fængsling. En status som det faktisk har været vigtig for ham at besidde i alle livets aspekter både i det kriminelle miljø, han har været en del af, via sit erhverv og i sin fritid. Ligesom Kasper har Asger også via sit arbejde i foreningen genvundet meget af den status, han tidligere i kraft af sit arbejde havde.

Også Rasmus lægger vægt på, hvor betydningsfuldt det var for ham at opnå succes på arbejdspladsen:

"Jeg mener, at jeg nåede at være der knap og nap, ja hvad nåede jeg og være der tre måneder, nåede jeg faktisk at være der, og der blev jeg kåret som årets chauffør. Og det er jo for mig, det er et firma med over 700 mennesker, for mig det jo en stor ting, at jeg kunne komme ud lige fra fængslet og.. Men jeg kunne bare ikke holde til det, og grunden til, at jeg blev valgt, det var simpelthen, fordi jeg kæmpede, som jeg gjorde. De kunne jo se mine skavanker, de vidste mine skavanker, men de accepterede mig, og jeg nåede det, jeg skulle nå, og det har været stort for mig. Det har jeg været glad for. (...) Men de gav mig en chance, en levende chance, og de var glade for mig, men jeg måtte også kæmpe for det." (IP3:55).

På den måde kan det altså siges, at flere af informanterne ikke bare forsøger at passere, ved at søge at opnå accept og anerkendelse i de sociale situationer, de er en del af, men de forsøger også ved at udføre det Goffman har kaldt repair work på deres sårede selv at opnå en social genopretelse (Kupferberg 1995:35). De prøver således i nogle sammenhænge at oparbejde noget af den

status de mistede som følge af den formelle statusdegradering, hvilket er vigtig for deres egen identitetsforståelse og helt centralt i forbindelse med deres eget biografiske arbejde.

7.3 Faktiske og forventede reaktioner

Det er få af informanterne, der kan sætte ord på de reaktioner, de mener, de oplever fra deres omverden, men en af de ting, som flere af informanter lægger vægt på, er, at de mødes med en vis nysgerrighed i forhold til fængselsopholdet og den kriminelle handling. Eksempelvis siger Kim: *"(...) de fleste folk er som regel rimelig åbne om det og synes, at det er vildt spændende. Jeg har været i byen en enkelt gang i [byen han er tilflyttet], hvor det var mig, der stod og forklarede og fortalte, det var sku meget skægt"* (IP1:42).

Også i forhold til kvinder er der flere af informanterne, der giver udtryk for, at de har oplevet, at kvinderne finder det tiltrækkende, at de har den lidt hårde og barske side, som Asger siger det: *"Der er en del kvinder, der bliver draget af det kriminelle og gerne vil besøge selv de allermest belastede fængsler, jeg ved ikke, hvad det er for et syndrom, de har der."* (IP7:41). Som citatet her udtrykker, er Asger uforstående overfor, at nogle kvinder bliver draget af det kriminelle, idet han forbinder det med et syndrom, han mener således, at der må være tale om en form for lidelse. Også Kim har svært ved at forstå, at kvinder på den måde kan finde ham tiltrækkende, og taler også temmelig nedladende om de piger, han har haft kendskab til, og som har fundet ham og hans kammerater interessante:

"Nej de synes nærmere, at det er fedt. Det er jo igen, at de piger, som jeg møder, de er jo lidt mindre begavet, eller hvad kan man kalde det. Det vil jeg synes. Altså det er jo sådan nogle: "Ej fedt" og sådan noget. For det første så er de jo total kokainjunkier alle sammen. Og det er jo... vi tager ikke så meget i byen, fordi hvor skal vi tage hen? Der bliver jo ballade med det samme jo. Selvfølgelig går vi ud engang imellem, men så er det jo et sted, vi kommer fast, fordi alle kender os, og alle ved, vi kommer der, og vi ved, at de andre kommer der. Det er sjældent, at vi møder nye piger. Jeg går ikke ind på et diskotek og møder en pige, der har hjernen i orden desværre. Det skulle man nok have gjort." (IP1:38).

Denne nedladende måde at omtale de piger, som er en del af det miljø, han kommer fra, som værende mindre begavet, kan have en sammenhæng med, at Kim samtidig har indoptaget et negativt billede af sig selv og sine kammerater, hvorfor han anser de piger, der udviser interesse for ham, og som bevæger sig i de kredse han befinder sig i, som mindre intelligente og kokainjunkier.¹⁶ Disse negative forventninger til sig selv, kommer også til udtryk i andre sammenhænge, og ikke bare i forhold til de kvinder, der udviser interesse for ham. Det viser sig således også i forhold til de erhverv, han selv mener, han kan bestride og ønsker at søge - erhverv, hvor han netop har erfaring med, at de normalt ansætter 'sådan nogen som ham'. Også i forhold til det forhold han er i i dag, hvor han har fundet sammen med en pige, som er fra en velhavende familie, har han kun negative forventninger til. Om dette siger han: "(...) men hendes far, han er lidt anderledes, men han vil hende jo det bedste jo. Det vil jeg jo selvfølgelig også, men jeg tror bare, at han vil tro, at hun fik det svært sammen med mig, det gør hun sikkert også." (IP1:37).

Det er altså klart, at Kim har en del negative forventninger til sig selv, nogle negative forventninger han projicere over på mange af de piger, som finder 'sådan nogen som ham' interessante.

Enkelte af informanterne har også oplevet, at folk decideret er blevet bange for dem, fordi de har siddet inde, som Mads eksempelvis siger det:

"Jeg har en rigtig god kammerat dernede stadigvæk, som ikke har noget med noget at gøre, som også kender nogen af de andre, og de har direkte sagt, at de var bange for mig efter, at jeg kom ud, fordi... Det ved jeg ikke, jeg var jo bare mig selv stadigvæk. (...) Jeg oplevede, at nogen de simpelthen gjorde det [tog kontakt] for at fedte sig ind, og de bestemte ikke ville gøre sig uvenner med mig (...)." (IP8:10).

Desuden er der nogle af informanterne, der ikke har fortalt bestemte mennesker omkring deres fortid, fordi de har nogle bestemte forventninger til, hvordan disse personer vil reagere. I nogle tilfælde ses dette i forhold til arbejdsmarkedet, som jeg har beskrevet i det foregående afsnit, men i andre tilfælde forekommer dette også i forhold til de nære relationer. Eksempelvis fortæller Kim,

¹⁶ Sune Qvortrup Jensen beskriver i en artikel omkring subkulturelle hypermaskuliniteter lignende fund blandt unge indvandrermand i et løst organiseret rapkollektiv. De unge indvandrermand i undersøgelsen synes i lighed med Kim, at have indoptaget et så negativt selvbillede, at de piger, der udviser interesse for dem, ikke kan være værd at samle på (Jensen 2005:141f).

at han ikke har fortalt svigerfaderen om sin fortid på trods af, at han har lyst til at fortælle ham det, da han frygter for hans reaktion.

Flere af informanterne udtrykker endvidere, at de selvfølgelig ikke som det første i mødet med en fremmed fortæller, at de har siddet inde, da de er opmærksomme på, at denne afsløring af deres potentielle stigma kan føre til en miskreditering. De er netop opmærksomme på betydningen af den sociale afstand mellem aktørerne, som jeg beskrev i afsnit 7.2, og venter gerne til de har opnået større intimitet, før de løfter sløret for det potentielle stigma, eksempelvis fortæller flere af informanterne, at der skal være en lejlighed til at tale om deres fortid, før de gør det. Det er altså ikke noget, de selv begynder at berette om, medmindre lejligheden byder sig. Om dette siger Victor eksempelvis:

"(...) jeg sidder ikke og bralrer ud om det, men hvis der er nogen, der spørger til det, hvis der er nogen, der ved det, så er jeg ikke bleg for at fortælle det. Men altså det er ikke det første jeg gør, når jeg kommer ind i et rum, hvor der sidder nye folk, og siger: "Goddag jeg har en dom for narko"." (IP6:29).

Det er altså kun, hvis folk har kendskab til hans fortid, og spørger ind til det, at Victor giver udtryk for, at han er åben omkring det, så på denne måde kan der siges at være opmærksomhed på den sociale afstand, der er mellem ham selv og de personer, han interagerer med, og som Goffman også beskriver det i sin teori omkring stigma, er det samtidig også udtryk for en sømmelig adfærd, da det kan betragtes som upassende at røbe stigmaet for en fremmed, da oplysningerne omkring stigmaet er mere personlige end forholdet tillader (Goffman 1975:99).

Selvom flere af informanterne umiddelbart har svært ved at sætte ord på de faktiske reaktioner, de er blevet mødt med fra omverdenen, dukker der altså alligevel nogle centrale budskaber op undervejs i interviewene, hvor flere af informanterne udtrykker, at de har bestemte forventninger til, hvordan omverdenen vil reagere, hvorfor de forsøger at skjule deres potentielle stigma. I det følgende vil jeg nærmere beskrive, hvordan disse faktiske og forventede reaktioner fra omverdenen kommer til udtryk og opleves, men først vil jeg se nærmere på informanternes mistede kontakter.

7.3.1 Mistede kontakter

Flere af informanterne giver udtryk for, at de har mistet kontakt til dele af deres omgangskredse i forbindelse med deres fængselsophold, enten fordi de selv har fravalgt nogle venner, eller også fordi vennerne har trukket sig væk fra dem. Det er dog kun få af informanterne, der giver udtryk for, at de direkte har oplevet, at venner og bekendte har taget afstand fra dem, fordi de har siddet inde. En af disse er Allan, som til spørgsmålet, om han føler, at han som tidligere indsat mødes med et bestemt blik, svarer: *"Nej det er ikke mit indtryk, mit indtryk det er, at folk ikke gider en."* (IP2:52). Og han fortsætter:

"Og de tager afstand fra en lige med det samme. Og når man så prøver at forklare, så kan man mærke på folk, ja ja men alle sammen er uskyldige. Det kan du jo ikke gøre noget ved, det kan du lige så godt lære at leve med. Vores nabo eller en af vores naboer, nu vil jeg ikke sige nogen bestemt, men en af vores naboer havde vi det bedste forhold til, og han lå og reparerede eller vedligeholdt vores vej derude, fordi han selv brugt den ikke, ham kunne vi slet ikke komme til, han ville slet ikke snakke med os." (IP2:53).

Andre som eksempelvis Mads har oplevet, at de gamle venner er forsvundet inden fængselsdommen, netop fordi han kom længere og længere ud i et misbrug og kriminalitet, og derfor valgte folk at lægge afstand til ham.

Et interessant perspektiv er dog, at flere af informanterne giver udtryk for, at det, der har overrasket dem mest, er, at det var de nære venner, dem de troede, ville være der for dem, som forsvandt, mens informanterne sad i fængsels, mens det er de mere perifere venner, der har vist dem støtte og opbakning. Eksempelvis siger Rasmus:

"Jamen det der faktisk er chokerende, det er, at de venner, som man virkelig troede, at der stod der for en, at de faktisk er smuttet, og de venner, som man bare tænkte, at det er bare nogen, man møder engang imellem, som er ude i periferien, de stod der lige pludselig. Det er jo den helt omvendte verden." (IP3:27).

En årsag til, at det forholder sig sådan, kan, som Goffman har skrevet det, være, at de nære venner grundet nærkontakten til informanterne frygter, at den negative opmærksomhed, der er på de tidligere indsatte, vil smitte af på dem selv, og de dermed vil miste anseelse og respekt (Goffman 1975:66). De fleste informanter, giver også selv udtryk for, at de er meget refleksive omkring, hvem de lukker ind i deres private sfære. Derfor fortæller flere, at de har fravalgt en del af de venner, de havde, inden de kom i fængsel både fordi, de er blevet bedre til at sortere i, hvem de vil bruge deres tid på, men også fordi, flere af informanterne netop kom fra et miljø, som de ønskede at lægge afstand til. Dermed har de også været nødt til at ligge afstand til de venner, de havde i miljøet, eksempelvis siger Mads:

"Mistet dem vil jeg ikke sige men fravalgt, fordi jeg snakker ikke med nogen overhovedet længere efter, at jeg er flyttet herop, altså det var igen en konsekvens af, at jeg sagde, at enten så bliver jeg dernede, og så fortsætter jeg, eller også flytter jeg væk, og så bliver jeg nødt til at lægge helt afstand til det fordi, ellers kan jeg ikke holde mig fra det, for så får du tilbudt noget, som medfører kriminalitet, og de første ti gange kan du sige nej, og så kommer der den ene gang, hvor du er svag, og så siger du ja tak til det, og så sidder du i suppedasen en gang til, så det var simpelthen en følge af, at der fravalgte jeg dem. Det var ikke så meget fordi, det var dem, der lagde afstand til mig." (IP8:11).

Da insiderne i det kriminelle miljø ikke har den samme anseelse at miste som outsiderne, er det som Mads siger i højere grad ham selv, der har måttet fravælge sine venner, fordi han ikke længere ønskede at identificere sig med det kriminelle miljø, end det er vennerne fra miljøet, der har taget afstand til ham.

Der er derfor to parallelle processer i spil, hvor de fleste informanter både oplever, at deres venner distancerer sig fra dem, hvilket formentlig skyldes deres afvigende karakter samtidig med, at de selv distancerer sig fra og fravælger de venner, de karakteriserer som afvigere.

Desuden modsiger dette perspektiv den betydning informanterne har tillagt den sociale afstand, som jeg ovenfor har beskrevet, hvorfor også betydningen af den sociale afstand kan siges at indeholde et dobbeltperspektiv. Dette dobbeltperspektiv omhandler, at jo større social afstand, der er mellem informanterne og dem, de interagerer med, des større risiko er der for, at informanten vil

blive behandlet efter et primært statustræk som tidligere indsat, hvis det potentielle stigma afsløres, og jo mindre social afstand der er mellem informanterne og dem, de interagerer med (det vil sige nære kontakter), des større er sandsynligheden for, at informanternes potentielle stigma vil smitte af på de nære kontakter.

7.4 'The usual suspect'

Stort set alle informanter giver udtryk for, at de efter deres løsladelse har haft dårlige erfaringer med politiet, idet de har oplevet at blive stoppet eller visiteret af eller hevet til afhøring hos politiet på grund af deres straffeattest - nogle i en sådan grad, at de decideret har følt sig forfulgt. Mads siger eksempelvis til spørgsmålet om, hvorvidt straffeattesten har haft nogle konsekvenser for ham:

"(...) det har haft den konsekvens, at faktisk den dag i dag, jeg kan ikke køre en sen hverdagsaften for eksempel, jeg kan ikke køre i et stille villakvarter, for hvis politiet så kommer, så stopper de mig. (...) Jeg var bestemt ikke ligeglad med det. Jeg føler den dag i dag et vist had overfor politiet, fordi jeg mener, at det helt sikkert var til hensigt at genere mig" (IP8:17f).

Også Allan og Rasmus fortæller, at de flere gange har oplevet, at de er blevet forfulgt eller overvåget af politiet, men Allan siger, at det ikke er noget, der har generet ham: *"Det har jeg sgu ikke noget imod, fordi de gør bare deres job."* (IP2:43). Alligevel giver han senere i interviewet udtryk for, at han ikke bryder sig om politiets arbejdsmetoder:

"Men det som jeg kan brænde af på, det har jeg nogle eksempler på ikke omkring mig selv, men det er, at hvis du for eksempel står på gaden og er i dit bagagerum, så lige pludselig bliver du angrebet af kriminalbetjente: "Nå Herman Birger hvordan går det så i dag, må vi lige se, hvad du har i bilen?", sådan noget kan jeg ikke have overhovedet ikke, naboer står og kigger og alt sådan noget. Det kan jeg ikke have. (...) Langt hen ad vejen har de ikke den der pli der, de har ikke den der situationsfornemmelse. De er fuldstændig ligeglade. Det er dem selv først. Det kan jeg godt blive sådan lidt stødt over." (IP2:44,45).

Som Allan siger, har han godt nok ikke selv oplevet det, men det har sønnen Rasmus, og det er i interviewet helt tydeligt, at de begge er påvirket heraf, fordi der netop løftes et slør for deres potentielle stigma, og de derfor er opmærksomme på muligheden for, at de i lyset af denne afsløring vil blive miskrediterede, for som Allan siger, så står naboerne kigger, og dermed bliver det vanskeligt for dem at passere.

Det interessante er ikke bare, at politiet kan være med til at afsløre det potentielle stigma men også, at der ligger en stereotyp eller stigmatiserende tankegang bag politiets dagsorden, hvad end denne måtte være, idet de tidligere indsatte tydeligvis mistænkeliggøres. De tidligere indsatte stemples dermed som 'the usual suspect', hvor bestemte karaktertræk eller forventninger tillægges den tidligere indsatte. Informanterne opfattes altså af politiet på baggrund af kategoriseringen tidligere indsat som primær statustræk og de underkategorier, selve de kriminelle handlinger henviser til. På den baggrund tilskrives informanterne nogle bestemte sekundære statustræk, som eksempelvis individer, der er tilbøjelige til at begå kriminalitet igen, hvorfor de mistænkeliggøres. Dette er eksempelvis helt tydeligt i Mads' udtalelse:

"(...) jeg havde indbrud, efter jeg var flyttet sammen med min kone, der havde vi indbrud, og det første manden han gør, det er, han spørger, hvad jeg hedder, og hvad er mit personnummer, og så slår han det op: "Skylder du nogen penge?", "Nej det gør jeg ikke". Det er vel også et eller andet, at så bliver man straks mistænkeliggjort" (IP8:28).

Det er i citatet helt klart, at politibetjenten tillægger Mads nogle bestemte negative statustræk, fordi han er registreret i politiets register, og dermed pålægges Mads med det samme af betjenten nogle negative forventninger.

Det er imidlertid ikke alle informanter, der har haft disse negative oplevelser med politiets, og derfor er det klart, at det ikke er altid, at denne stempling af de tidligere indsatte, som 'the usual suspect' finder sted, men størstedelen af mine informanter giver udtryk for, at de har oplevet den. Enkelte af informanterne udtrykker endda, at de selv er påvirket af denne forestilling, hvilket jeg vil beskrive nærmere i afsnit 7.5.

7.4.1 Politiet som fjenden

Ikke nok med, at de fleste informanter beretter om, hvordan de er blevet behandlet som 'the usual suspect' af politiet efter deres løsladelse, så fortæller flere også, hvordan de selv har stereotype forestillinger omkring politiet, som de betragter som fjenden. Denne negative holdning er ikke kun opstået i forbindelse med informanternes oplevelse med politiet efter løsladelsen, men skyldes også deres erfaringer med systemet under deres varetægtsfængsling og afsoning. Eksempelvis siger Mads: "(...) den der blinde tro på autoriteter, den har jeg ikke længere. Jeg stoler ikke længere på politiet, og jeg bryder mig bestemt ikke om deres arbejdsmetoder." (IP8:26), og Allan:

"(...) lad os nu tage en eller anden mærkelig situation her, at vi er ude for et hjemmerøveri her, hvis det skete, jamen jeg er ikke engang sikker på, at jeg vil melde det til politiet, jeg skulle nok selv finde ud af, hvem det var, og så ville jeg tage sagen i egen hånd, fordi jeg stoler ikke på politiet. Det er stensikkert, at hvis vi er ude for et hjemmerøveri her, politiet ville komme og sige til os: "Det der det er forsikringssvindel", netop fordi vi er dømt, så er der ingen, der tror på os." (IP2:43).

På den måde giver flere af informanterne altså udtryk for, at de har mistet noget af den tillid, de tidligere havde til politiet, fordi de har haft nogle negative oplevelser og episoder med dem både under varetægtsfængslingen og afsoningen samt efter løsladelsen. Politiet udsættes altså også for en form for stereotypificering, hvor de alle gøres til fjenden på grund af deres erhverv. Samtidig har de tidligere indsatte grundet deres kriminelle handling(er) og dom mistet troværdighed, hvilket de, som citatet med Allan også henviser til, udmærket selv er klar over, da han er af den overbevisning, at mistanken ville falde tilbage på ham selv, hvis han i tilfælde af hjemmerøveri henvendte sig til politiet. På den baggrund havner informanterne i en form for *social trap*, som Bo Rothstein netop definerer, som den situation, der opstår, når individer nærer gensidig mistillid til hinanden, og derfor har vanskeligheder ved at samarbejde (Rothstein 2005:12). Informanterne har altså selv mistet troværdighed på grund af deres kriminelle handling samtidig med, at de har mistet tilliden til politiet og det system, politiet repræsenterer. Der opstår derfor en form for 'os mod dem' kamp, hvor samarbejdet mellem de to parter helt tydeligt er problemfyldt, hvilket fremkommer af den massive kritik, der i de fleste interviews rettes mod ikke bare politiet men også mod hele det retssystem, som de repræsenterer samtidig med, at der berettes om episoder, hvor

informanterne er blevet mistænkeliggjort og behandlet som 'the usual suspect' af politiet. I nogle tilfælde påvirkes informanternes pårørende også af de tidligere indsatte negative oplevelser med systemet, hvorfor også de kan opbygge negative holdninger og manglende tiltro hertil. Eksempelvis fortæller Kasper: *"Altså selv min mormor og morfar, der deltog i det her med retssagen, de blev jo rystet over det - over den måde retssagen foregik på. De har altid troet, at i Danmark var der styr på tingene."* (IP5:53).

Det dobbeltperspektiv Becker mente termen outsiders indeholder genfindes altså empirisk i denne undersøgelse, da den stigmatisering og stempning som 'the usual suspect' informanterne udsættes for sammen med den behandling, de er blevet udsat for af systemet, også får konsekvenser den anden vej, da systemet og dets repræsentanter fra informanternes synspunkt, anses som den afvigende part. Der opstår altså to modpoler bestående af de tidligere indsatte på den ene side og systemet på den anden, som hver især ser modpolen som outsiders.

7.5 Stereotype forestillinger og selvstigmatisering

Det er helt klart, at der hersker nogle stereotype forestillinger omkring kriminelle og tidligere kriminelle, hvilket jeg mærkede allerede inden, jeg foretog mine interviews, da jeg fra min omgangskreds blev mødt med udtalelser som: *"Tør du godt det?"* og *"Du ved jo ikke, hvad han er for en"*, når jeg fortalte, at jeg i forbindelse med mit speciale skulle interviewe nogle tidligere indsatte. Disse stereotype forestillinger var dog ikke nogen mine informanter i første omgang gav udtryk for, at de havde oplevet, men alligevel blev der i løbet af interviewene åbnet op for, at de oplevede et eller andet.

Først og fremmest kom det til udtryk, at de stereotype forestillinger ofte findes i informanternes egen bevidsthed, idet det er egne overvejelser omkring, hvilke forventninger andre har til dem, der synes at påvirke dem uden, at de nødvendigvis har oplevet disse forventninger på egen krop. Dette kan ses i forhold til Meads teori om identitetsdannelse og udvikling, da informanterne tydeligvis internaliserer de forventninger, de forestiller sig, at omverdenen har til dem. Informanterne stempler således sig selv, som Becker ville udtrykke dette, selvom ingen andre end de selv nødvendigvis reagerer på det potentielle stigma. Flere af informanterne giver således udtryk for, at de har eller har haft nogle bestemte ideer omkring omverdenens stereotype forestillinger, eksempelvis fortæller Kasper:

"Nu er jeg jo skaldet, har lidt ar i hovedet og min hud har altid været ødelagt siden, jeg sad derinde.(...) Når man har det udseende og fortæller, hvad man har været igennem, så... Jeg går som regel ikke rundt i Adidas-dragt udenfor, fordi det ville lige være prikken over i'et. Jeg kan godt finde på at gå i den herhjemme. Men du kan godt se mig nede i byen med en Adidas-dragt og stå og snakke med nogen, og jeg fortæller, hvem jeg er, så nægter de at tro på, at jeg er ude af det. Jeg har ingen store kæder eller noget af samme grund eller tatoveringer eller noget." (IP5:41f)

Kasper gør her opmærksom på forestillingen om, at stigmatiseringen kan være et kropsligt anliggende, idet han forestiller sig, at hans udseende vil kunne afsløre hans potentielle stigma. Dette synes i langt højere grad at have noget at gøre med stilistiske og symbolske udtryksformer end egentlig fysiske karaktertræk, som dem Goffmans begreb kropslig stigma omhandler. Også Kim har nogle forestillinger om, at der hersker nogle bestemte stereotype forestillinger, der er knyttet til de kriminelle og tidligere kriminelle udseende og måder at udtrykke sig på. Han siger eksempelvis:

"Men altså den der straffeattest, den er ikke rar at aflevere, fordi jeg føler, når jeg kommer ind og snakker med folk, du kan ikke mærke på mig, hvordan jeg er. Måske kan du se det lidt på mig, det er lidt forskelligt. Altså hvis jeg har bare arme og sådan noget, mine tatoveringer og sådan noget..." (IP1:26).

Flere af informanterne er altså præget af nogle bestemte forestillinger omkring, hvordan kriminelle og tidligere kriminelle udtrykker sig kropsligt, hvilket i forhold til en subkulturteoretisk tilgang kan hænge sammen med, at det kriminelle miljø kan tolkes som en subkultur, hvor indtryksstyring via stilistiske udtryksformer er helt væsentlig (Brake 1985:11f). Da flere af informanterne selv har været en del af et sådan miljø, kan det derfor forestilles, at de er opmærksomme på, hvordan dets medlemmer symbolsk udtrykker sig gennem kroppen, hvorfor de forsøger at differentiere sig herfra, da de ikke ønsker at blive relateret hertil.

Ingen af informanterne giver dog udtryk for, at de har befundet sig i situationer, hvor de decideret har følt sig stigmatiseret eller stemplet på baggrund af disse stereotype forestillinger omkring de kropslige udtryksformer, men derimod er de selv opmærksomme på dette potentielle stigma i de

sociale situationer, de indgår i. Som Kasper siger det, er han opmærksom på, hvordan han udtrykker sig igennem sin påklædning, således han ikke puster liv i dette potentielle stigma, fordi han har en forestilling om, at han dermed vil blive miskrediteret. Bevidstheden om eget potentielle stigma kan føre til en form for selvstigmatisering, hvor informanternes egen usikkerhed og angst for at afsløre det potentielle stigma og dermed blive miskrediteret er i fokus. Om dette siger Asger eksempelvis:

"(...) i starten var det så grelt faktisk, at jeg kunne ikke gå ind i et stormagasin eller i et supermarked. Jeg fik virkelig svedeture, og jeg blev nødt til at gå ud igen, fordi alle de der mennesker omkring, jeg følte hele tiden, at de vidste..., at de nærmest kunne se..., som om jeg havde et nummer her på mig ligesom Bjørnebanden på brystet ikke" (IP7:21).

Asger undgik derfor i begyndelsen disse sociale kontakter, som ifølge Goffman er en gavnlig stimulans, fordi han havde en forestilling om, at omgivelserne med det samme ville kunne se på ham, at han var bære af et bestemt potentielt stigma, og derfor valgte han at isolere sig fra omverdenen (Goffman 1975:26). I dag er Asger stadig præget af dette selvstigma, da han stadig har vanskeligheder ved at være til store fester og lignende mere end en time af gangen selv med mennesker, der er bekendte med hans fortid. Desuden beskriver han, hvordan han frygter, at medierne vil tage hans sag op igen, fordi det kan få konsekvenser for hans biografiske arbejde og den nye tilværelse han har forsøgt at opbygge:

"(...) Hvis jeg en eller anden dag bliver fremstillet i en af dem [medierne], jamen så bliver hele lortet pustet op igen, og så kan jeg måske endda forhåbentligt leve med det, men ofte så bliver det så interessant igen, at så pludselig, hvis det er agurketid eller en eller anden grund, jamen så kraftdeme er du pludselig i Ekstra Bladet igen, og så har du rigtig balladen, at så ryger du virkelig ned i hullet igen, så det har jeg frygtet meget. Så der kan man så sige, at hvad sådan nogle ting angår, så er samfundet ikke særlig tilgivende, at alt hvad der har med kriminalitet at gøre, det er så pisse interessant, det er godt stof." (IP7:27f).

Også Kasper fortæller hvordan han i begyndelsen oplevede selvstigmaet, og ligesom Asger henviser han eksempelvis til vanskelighederne ved at udføre en almindelig dagligdagsbegivenhed som det at handle ind. Men som Kasper også siger, er han opmærksom på, at meget af det sidder i hans egen bevidsthed, idet han er præget af egne forestillinger om, hvordan andre ser ham og andre som ham:

"Men mange gange så tror jeg altså også, at det sidder oppe i baghovedet på den dømte. Rigtig mange ting er noget, der sidder oppe i hovedet på mig selv. Bare et skarpt eksempel hvis du for eksempel er et eller andet sted henne, og der ligger en masse penge på bordet eller et eller andet, jamen jeg vil næsten automatisk gå i en bue udenom, for forsvandt der 100 kroner der..." (IP5:42).

Selvom Kasper giver udtryk for, at meget af det sidder i hans egen bevidsthed, kan han ikke med sikkerhed vide det, og han er tydeligvis opmærksom på de stereotype forestillinger og meninger, han anser normen for at besidde. Desuden fremkommer det af citatet, at Kaspers forestilling omkring stereotypificeringen ikke kun er et kropsligt anliggende men omhandler altså også det, som Goffman har kaldt karaktermæssigt stigma. Selvom han giver udtryk for, at han aldrig har stjålet noget, forventer han, at folk med det samme vil mistænke ham herfor. Han har altså en forestilling om, at folk vil se ham som 'the usual suspect', fordi han netop har siddet inde. Denne forestilling er han også påvirket af i andre henseender, eksempelvis fortæller han om en episode med politiet:

"Der var en gang, hvor der holdt en bil heroppe, jeg kunne kende med det samme, at det var en rambuk bil, en der havde været stjålet og brugt til tyveri, det kunne jeg bare se på den, og så ringede jeg. Jeg var faktisk i tvivl om, jeg skulle ringe fra mit eget nummer, eller om jeg skulle gøre det fra en telefonboks, men der ringede jeg ind til dem og sagde, at sådan og sådan og sådan og jeg bor der og der, men jeg har ikke en skid med det at gøre, men hvis I tjekker mig, så står der det og det, men jeg aner ingenting om det, kom ud og få den fjernet. Der var ikke noget, men på grund af min egen person, så blev jeg nødt til at fortælle dem det, fordi jeg havde det dårligt med det, for ikke at skulle gå og være nervøs for, at de kom." (IP5:46).

Også her var Kasper opmærksom på, at der var mulighed for, at han grundet sit potentielle karaktermæssige stigma, ville blive mistænkeliggjort af politiet og behandlet som 'the usual suspect'.

På trods af, at informanterne altså i første omgang ikke giver udtryk for, at de oplever, at de bliver behandlet efter bestemte stereotype forestillinger omkring kriminelle og tidligere kriminelle, har de alligevel nogle internaliserede forventninger til, hvordan andre vil reagere – nogle forventninger der gør, at de stigmatiserer sig selv. Selvom de altså ikke umiddelbart føler sig miskrediteret på baggrund af nogle stereotype forestillinger om tidligere indsatte, er de altså opmærksomme på, både hvordan de udtrykker sig selv kropsligt, og hvordan de agerer i bestemte situationer, således de undgår at blive stigmatiseret. Asger siger eksempelvis til spørgsmålet, om han har oplevet at blive mødt med bestemte stereotype forestillinger: *"Nej det synes jeg ikke (...) Enten så opfatter jeg situationerne inden, de opstår, så jeg plejer at navigere uden omkring dem."* (IP7:41). Asger er altså i de enkelte situationer opmærksom på, hvordan han præsenterer sig selv, og kan derfor siges, at forholde sig refleksiv til sin position og status.

Det er altså helt klart, at flere af informanterne lader sig påvirke af de meninger og forestillinger, de mener, deres omverden har til 'sådan nogle som dem'. På den måde kan de altså med udgangspunkt i Goffmans teori siges at være opmærksomme på de normales synspunkt, som de lærer at håndtere ved at navigere sig ud af situationer, der synes at være skadelige for deres potentielle stigma. Desuden gør de brug af forskellige strategier, hvilket jeg vil beskrive nærmere i kapitel 8.

7.6 Betinget accept

I forhold til de foregående afsnits fremkommer det, at der i lighed med Kolinds undersøgelse af tidligere indsatte norske mænds identitetsstrategier også i denne undersøgelse er nogle klare problemstillinger forbundet med interaktionen med det normale samfund.

Selvom informanterne søges behandlet som alle andre, er de opmærksomme på, at de ikke er som alle andre, hvilket blandt andet de stereotype forestillinger, de lader sig påvirke af, beskriver. Samtidig giver flere udtryk for, at de i forskellige sociale sammenhænge både i forhold til familie, venner og arbejde har oplevet, at små stikpiller, som henviser til deres fortid, tages i brug. Eksempelvis fortæller Torben: *"Argh min chef han bruger nogle gange det, det er nogle gange at folk, de*

låser nøgler inde i sine bilen, så plejer jeg at skulle ud og ordne det, og det, synes han også, er vældig skægt.” (IP4:13). Via den humoristiske side henviser chefen til Torbens kriminelle fortid, idet han mener, at Torben må være den mest kvalificerede til at bryde ind i bilen og få nøglerne ud. Også andre oplever disse små humoristiske stikpiller på deres arbejdsplads, eksempelvis fortæller Victor, at der hurtigt kan komme en eller anden bemærkning enten til ham selv, eller til nogle af de andre på arbejdspladsen, der tidligere har siddet inde, hvis der eksempelvis dukker en historie op i radioen omkring kriminalitet, eller der dagen før har været en udsendelse i fjernsynet, der skaber nogle relationer til hans egen og andre kriminelles fortid. Også Asger giver et eksempel på, hvordan han oplever disse små stikpiller til sin fortid, idet han om sin svoger siger:

”Hun [kæresten] har så en storebror, som jeg engang imellem hjælper med noget arbejde, han kan godt komme med nogle rigtige grove hentydninger til min fortid, men han kan gøre det på en total grov men charmerende måde uden at dykke ind: ”Åh men det er ligesom dig”, når der kommer en eller anden grim historie i radioen, så kommer han med en meget utvetydig hentydning til et eller andet.” (IP7:42)

De små stikpiller minder informanterne om, at de grundet deres kriminelle fortid skiller sig ud fra deres omgangskreds, men samtidig har humoren en inkluderende effekt, som også flere undersøgelser har peget på (jævnfør eksempelvis Sandford & Eder 1984 og Baarts 2006), idet humorens funktion desuden er at udvise accept af de tidligere indsatte. På den måde opstår der en form for *joking relationship*, der kan siges at omhandle tilladt respektløshed. Det vil med andre ord sige, at de jokes, der tages i brug overfor de tidligere indsatte i de ovenfor nævnte situationer, hvor den sociale afstand mellem aktørerne er lille, opfattes som venligsindede, og dermed får de en inkluderende effekt. Derimod ville jokene i andre situationer, hvor den sociale afstand mellem parterne er større, sandsynligvis blive set som fjendtlighed (Radcliffe-Brown 1940). Ved at tale om deres fortid på en humoristisk måde bliver informanterne således inkluderet i det 'normale' samfund, som de afviger fra. På den måde har humoren en dobbeltsiddet funktion, idet den på en inkluderende måde henviser til, at informanterne ikke er som alle andre. Med kommentarerne henvises der altså til kategorien tidligere indsat, som jo netop referer til informanternes ex-identitet, som også Kolind beskriver i sin undersøgelse. Når informanterne oplever denne reference til deres ex-

identiteter kan det være vanskelig for dem at slippe tanken om, at de (primært de (delvist) integrerede) er anderledes end 'normalen', hvilket kan medføre, at de på trods af, at de opfatter sig selv som accepteret og integreret i samfundet, oplever, at de ofte befinder sig i nogle situationer præget af ambivalens. Informanterne (primært de (delvist) integrerede) befinder sig i en tilværelse, hvor de lever et ganske 'normalt' liv, men er hele tiden opmærksom på, at alle andre ved, at de ikke er ligesom dem. De sociale møder, som informanterne indgår i kan derfor i lighed med Kolind siges at være præget af, hvad han kalder for betinget accept, som jo netop henviser til, at på trods af, at informanterne accepteres som værende normale og også selv stræber herefter, er der grænser for, hvor normale de må føle sig, hvorfor de hele tiden bliver mindet om deres fortid via små stikpiller. Også politiet er via deres behandling af de tidligere indsatte som 'the usual suspect' med til at sætte grænser for accepten. På grund af den betingede accept, vil muligheden for stigmatisering og udstødelse hele tiden ligge og true den tidligere indsatte, og derfor er informanterne opmærksomme på ikke at befinde sig i situationer, der kan føre til miskreditering, som jeg har beskrevet i de tidligere afsnits. Derfor giver flere af informanterne også udtryk for, at de er opmærksomme på de signaler, de udsender og måden, hvorpå de udtrykker sig, ligesom de forsøger at navigere sig ud af situationer, der kan være skadelige for deres identitet – situationer hvor der er stor sandsynlighed for, at det potentielle stigma bringes frem i lyset. Eksempelvis fortæller Rasmus, hvad han overfor kollegerne på arbejdspladsen fortalte omkring sine besøg ved et udslusningssted, han var tilknyttet:

"Jeg forklarede dem det derinde mange af kollegerne, fordi jeg var enten på [nævner et udslusningssted], eller så var jeg hjemme hos min kone, så jeg forklarede, at min kone boede derude, og jeg havde et værelse inde på [udslusningsstedet], så jeg var fri for at køre frem og tilbage hele tiden. Jeg kan jo godt se, at den lyder lidt lakrids i den sidste ende, hvor folk tænker: "Hvad hvorfor gør han det?", men det var den historie, jeg holdte mig til, som et eller andet sted, jo også er rigtig nok, men jeg fortalte jo bare ikke resten af grunden til, at jeg havde det værelse der." (IP3:54).

Som citatet hentyder, undlod Rasmus på denne arbejdsplads at fortælle de nærmere omstændigheder omkring sin tilknytning til udslusningsstedet for på denne måde at undgå at kaste et endnu dårligere lys på sig selv, for som han siger et andet sted i interviewet, var der mange på arbejds-

pladsen, der ville have svært ved at acceptere hans kriminelle fortid, og derfor var han fra ledelsens side blevet advaret om at omtale denne fortid overfor kollegerne. På den måde kan man sige, at han var blevet rådet til at være lukket omkring sin fortid, hvilket egentlig står i stor kontrast til de fleste andre, jeg har interviewet, som giver udtryk for, at de er temmelig åbne omkring det, at de har siddet i fængsel. De fleste udtrykker imidlertid, at de hurtigt opfatter, hvis de befinder sig i situationer, hvor folk i mindre grad synes at ville kunne håndtere og acceptere deres fortid og dermed navigere de sig udenom denne del af deres livsfortælling.

I lighed med Kolind ses det også i denne undersøgelse, at informanterne kan have vanskeligheder ved at leve op til moderne identitetskrav omkring autenticitet og prestige. Vanskelighederne ved at opnå autenticitet i forhold til individernes selvidentifikationsproces synes at være problematisk for den løsladte. I modsætning til Kolind mener jeg ikke udelukkende, at dette skyldes, at informanterne må trækkes med de 'normales' definitioner af normalitet og af den tidligere indsattes afvigerrolle (Kolind 1999:55), men i lige så høj grad af, at informanternes egne ønsker om at være så normale som mulige, (de fastlåste følte dog på interviewtidspunktet større vanskeligheder ved at opnå dette end andre de (delvist) integrerede), kolliderer med, at de netop selv er opmærksomme på, at de ikke er det. På den måde lever informanterne i en balancegang mellem på den ene side at være 'normale' og på den anden side at være afvigere, uden hverken at tilhøre den ene eller den anden gruppe fuldt ud. Derfor kan informanterne, som Kolind skriver det, hverken siges at være rigtige (autentiske) kriminelle eller rigtige (autentiske) 'normale'. Hvordan informanterne ved hjælp af forskellige strategier forsøger at korrigere for denne manglende autenticitet i deres selvidentifikationsproces vil jeg beskrive i det følgende kapitel.

I forhold til prestige har mine informanter også i lighed med de personer Kolind har interviewet grundet fængselsopholdet mistet en del af den prestige eller status de tidligere havde enten i kraft af deres arbejde, deres sociale situation eller i det kriminelle miljø, nogen af informanterne var en del af. Netop derfor tror jeg, at det er vigtigt for informanterne, som jeg skrev ovenfor, at opnå noget succes og genvinde noget af den status, de havde tidligere, og dermed vise, at de kan tage styringen i deres eget liv.

Jeg genfinder altså i denne undersøgelse nogle af de samme resultater, som dem Kolind fandt i sin undersøgelse.

7.7 Opsamling

Der er altså på flere områder nogle klare problemstillinger forbundet med det primære statustræk som tidligere indsat, som personer degraderes til, når de idømmes en formel straf. Desuden kategoriseres informanterne yderligere på baggrund af den kriminelle handling, de har begået. Primært udtrykker informanterne, at det er deres oplevelse, at det er denne underkategorisering, de oplever, omverdenen reagerer negativt på, idet der, som flere andre undersøgelser har vist, er nogle kriminelle handlinger, der er lettere at acceptere end andre. Også indbydes blandt de kriminelle selv og deres pårørende, synes der at være mere accept omkring bestemte forbrydelser end andre. De negative reaktioner informanterne møder kommer primært til udtryk i de blandede kontakter, hvor den sociale afstand mellem aktørerne er stor. Dette er eksempelvis tilfældet mellem informanterne og politiet, som informanterne mener, stigmatiserer dem, som 'the usual suspect', idet informanterne i politiets øjne tydeligvis har mistet troværdighed grundet deres kriminelle handlinger. Samtidig nærer informanterne en mistillid til politiet og det system de repræsenterer, grundet den til tider dårlige behandling de både under retssagen, afsoningen og efter løsladelsen, giver udtryk for, de er blevet udsat for. Derfor befinder de sig i en form for social trap, hvor de to parter har vanskeligheder ved at samarbejde. Også i forhold til arbejdsmarkedet oplever flere informanter, at de stigmatiseres, idet de flere gange er blevet afvist udelukkende på grund af deres straffeattest. De personer, der siden løsladelsen er eller har været i arbejde udtrykker et stort behov for succes, således de kan genvinde noget af den respekt og status, de har mistet i kraft af deres dom. Desuden er informanterne tydeligvis påvirket af egne forventninger til omgangskredsens reaktioner, hvorfor de fleste informanter giver udtryk for, at de i det sociale møde er opmærksomme på, hvilke signaler de sender, og hvilke informationer de giver, for ikke at havne i nogle vanskelige situationer, der kan føre til miskreditering. Informanterne er altså særdeles bevidste om deres eget potentielle stigma, og i nogle tilfælde udtrykker informanterne endda, at de stigmatiserer sig selv.

I forhold til informanternes mistede kontakter synes der at være to parallelle processer i spil, idet de fleste informanter både oplever, at deres venner distancerer sig fra dem samtidig med, at de selv distancerer sig fra de venner, de havde i de kriminelle miljøer. Der er derfor noget, der tyder på, at hverken de selv eller deres tidligere venner ønsker at identificeres med kriminalitet.

Endelig oplever informanter en form for betinget accept, idet de på den ene side behandles og ser sig selv som normale, mens de på den anden side oplever små stikpiller fra deres omgangskreds, der henviser til, at de ikke er som alle andre samtidig med, at de selv er opmærksomme herpå. Der følger altså en uformel stigmatisering af de tidligere indsatte med den formelle straf, de idømmes af systemet - en stigmatisering som de tydeligvis internaliserer og udsætter sig selv for.

Kapitel 8: Strategier

Som jeg har fremlagt det i de foregående kapitler i analysen, oplever informanterne, selvom de i første omgang giver udtryk for, at de egentlig ikke mærker nogle negative reaktioner fra omverdenen, at der alligevel er nogle forskellige problemstillinger omkring stigmatisering og stereotypificering forbundet med det at være tidligere indsat, hvilket har konsekvenser for deres identitetsarbejde. For at afhjælpe disse problemer og konsekvenser gør informanterne brug af nogle forskellige strategier i forbindelse med deres biografiske arbejde, hvilket jeg vil beskrive nærmere i dette kapitel.

8.1 Neutraliseringsteknikker

Da jeg mødte informanterne i kraft af, at de er tidligere indsatte, kan vores møde siges at være et møde mellem blandede kontakter. I et sådan møde var jeg, der optrådte som repræsentant for det 'normale' samfund, bekendt med informantens potentielle stigma, hvilket informanten har været bevidst om, og derfor har en identitetsforhandling fundet sted, hvor informanten i sin fortælling har udlagt og forhandlet sin identitet. Dette skal forstås på den måde, at informanter har forsøgt at udlægge deres fortælling på en sådan måde, at de ville overbevise mig om, at deres tilsyneladende sociale identitet, det vil sige det primære statustræk som tidligere indsat, som jeg mødte dem i kraft af, er forskellig fra deres faktiske sociale identitet. De var derfor ligesom i alle andre sociale møder opmærksomme på, hvordan de præsenterede sig selv, og derfor søgte de "*at forhandle en så fornuftig (i den aktuelle kontekst) og meningsgivende social identitet som muligt*" (Järvinen 2005:30), som Margaretha Järvinen har udtrykt det. Det må derfor formodes, at informanterne i interviewsituationen udlagde deres sociale identitet, som de selv ser den eller i hvert fald foretrækker at se den (Järvinen 2005:27-32). Denne identitetsforhandling kom blandt andet til udtryk ved, at informanterne i deres fortællinger forsøgte at legalisere deres handlinger ved at gøre brug af, hvad Sykes og Matza har kaldt neutraliseringsteknikker, hvor de via forklaringer forsøgte at neutralisere deres handlinger uden at gøre disse positive.

Det vil med andre ord sige, at informanterne ikke fraskrev sig det fulde ansvar for deres afvigende handlinger,¹⁷ da de er bevidste om, at de har begået noget kriminelt, og derfor må de også tage straffen herfor. De er altså bevidste om, at de har en egen fri vilje til at handle, og tager derfor personligt ansvar herfor. Dette personlige ansvar er samtidig en måde, hvorpå de overfor mig viser, at de ikke er svage og umandige personer, som blot er offer i deres eget liv og som ikke kan tage ansvar for egne handlinger. Derfor er eksempelvis Victors udtalelse om, hvordan han over tid har forholdt sig til sin fortid: *"Jeg har jo som sagt hele tiden været ret afklaret med, hvad jeg har lavet, og som sagt er det ikke noget, jeg angrer over på nogen måder."* (IP6:30) en måde, hvorpå han udlægger sin maskuline identitet i mødet med mig som interviewer. Brugen af neutraliseringsteknikkerne er altså ikke et forsøg fra informanternes side på at fralægge sig ansvaret for de kriminelle handlinger, men derimod kan de ses som strategiske måder, hvorpå informanterne udlægger dele af deres biografiske fortællinger og forhandler deres sociale identiteter. Forklaringerne er derfor redskaber, der benyttes til at skabe en større forståelse for, hvorfor de har handlet, som de har gjort, og formildne disse handlinger, hvilket kan ses som en neutraliseringsteknik. På den måde indeholder deres fortællinger både en individualisme diskurs, hvor ansvaret for eget liv hviler på egne skuldre, samt nogle neutraliseringsteknikker, som benyttes til at legalisere handlingerne. Victor udtaler eksempelvis kort efter ovenfor nævnte citat:

"Jeg har det stadigvæk sådan, at nu fik vi 9,5 år, for det vi lavede, og det har jeg aldrig tudet over på nogen måde, fordi hvis det er det, det koster, jamen så er det, det koster, så det vil jeg aldrig kunne finde på at tude over, men jeg vil da sige, at systemet er skruet sjovt sammen, fordi nu det vi har lavet, det giver 9,5 år, men vi har ikke slået nogen ihjel, vi har ikke proppet [stofferne] ned i halsen på nogen. De folk der har købt det, det er voksne mennesker, der selv har truffet en beslutning om at købe det. Der er ikke nogen, der har tvunget dem til det, men fordi der er penge involveret i det, så koster det 9,5 år. Går der en eller anden ud og voldtager en pige og ødelægger måske resten af hendes liv, det får de ingenting for. Første gang får de måske at vide: "I må ikke gøre det igen, I skal lade være", og anden gang så får de måske et par måneder i dom." (IP6:30f).

¹⁷ En enkelt informant Kasper fraskrev sig dog den kriminelle handling, han var blevet dømt for, som han erklærede sig uskyldig i, men gav samtidig udtryk for, at han havde udført mange andre kriminelle og afvigende handlinger, som han ikke fralagde sig ansvaret for. Også Allan, der havde været udsat for, hvad han kaldte for delvist justitsmord, fralagde sig ikke fuldstændigt ansvaret for sine handlinger, hvilket blandt andet kommer til udtryk i betegnelsen delvist justitsmord.

Som citaterne udtrykker, tyes der ikke kun til en enkelt neutraliseringsteknik, men derimod gøres der brug af flere forskellige teknikker i den samme fortælling. Victor giver altså ikke bare udtryk for, at han er afklaret med, at han har overtrådt loven og derfor skal straffes, men han forsøger også at forsvare og neutralisere sine handlinger ved for det første at benægte, at der er nogen egentlig skade forbundet med handlingerne, da han mener, at de folk, der har købt stoffer af ham, selv har valgt at købe det. Han kan altså siges at gøre brug af den neutraliseringsteknik, som Sykes og Matza kaldte benægtelse af skader. For det andet gør han også brug af neutraliseringsteknikken fordømmelse af dommerne, idet han fordømmer systemet for at straffe ham så hårdt for en handling, som han ikke mener skader nogen, mens andre personer, der begår kriminelle handlinger som voldtægt, hvor der tydeligvis er et offer, nærmest ingen straf får. Dette finder han fuldstændig urimeligt, og dermed skubber han opmærksomheden over på de, som dømmer hans handling, og fordømmer måden, hvorpå de differentierer mellem forskellige kriminelle handlinger. Han gør dermed systemet til skurken, som, han mener, kun arbejder for eget bedste. Victor er ikke den eneste af informanterne, der tyer til fordømmelse af dommerne, da eksempelvis også Allan og Rasmus bruger store dele af interviewet på at berette om deres uretfærdige behandling af og i systemet, og dermed skubber de opmærksomheden væk fra den egentlige handling og dom og over på systemets uretfærdige behandling af dem og deres sager. Også maskulinitetsbegrebet hos Victor genfindes i citatet, da han siger: *"det har jeg aldrig tudet over"* og *"det vil jeg aldrig kunne finde på at tude over"*. Med udtalelsen skiller han sig ud fra kvinder og børn, som man normalt forbinder med det at tude, og dermed viser han med udtalelserne, at han er en stærk mand, der kan stå til ansvar for sine egne handlinger. Også andre af informanterne gør brug af maskulinitetsbegrebet i deres fortællinger eksempelvis siger Kim, om det at holde kontakt til sine venner udenfor fængslet, mens han sad inde: *"Vi er jo fyre, der skal forestille og være hårde, vi sidder jo ikke og skriver kærlighedsbreve til hinanden."* (IP1:11). Han lægger her vægt på den hårde maskuline side ved sin identitet, som også giver et billede af en stærk mand, der ikke viser følelser overfor kammeraterne.

Også andre neutraliseringsteknikkerne tages i brug eksempelvis gør Kim og Kasper brug af neutraliseringsteknikken benægtelsen af ansvar. Kasper forklarer blandt andet, at han tror, at han har udviklet sig, som han har, grundet sin opvækst med en meget streng far, som han i hele sin barndom har skullet kæmpe imod, idet han siger:

"Men når man sådan er vokset op med en far, der satte restriktioner bare for at sætte dem, fordi han kunne (...). Jeg var vild dengang, det blev jeg jo nødt til, han var jo en stor og stærk murer. Jeg kan bare huske, at jeg kom hjem sidste skoledag, og så skulle vi til og ud i nogle sommerhuse og fejre sidste skoledag: "Du skal ikke nogen steder". "Hvad skal jeg ikke, vi skal ud og fejre?". "Du skal ikke nogen steder", og så gav han mig en flad, og så ramte jeg bare rent du, underskuffen røg af ham dengang, og så røg han bare i brædderne, og så smuttede jeg. Han var stærk. Det var sidste gang. Men det var også det, prøv at forstille dig, at man skulle kæmpe for al ting. Der var ingen grund til, at jeg ikke skulle have lov." (IP5:56,57), og han fortsætter:

"Ja og når man skal kæmpe for al ting så bliver man også mere og mere afhængig af det der kick, det giver at lave ballade og kæmpe for et eller andet, altså hvor man bare gør det for at gøre det for fuck ham mand, jeg får skideballe alligevel. Så what the fuck!" (IP5:57).

Dermed giver Kasper sin far en del af ansvaret for, at han er blevet, som han er, for som han selv siger på et andet tidspunkt: *"Jeg kunne have været en helt anden person, hvis det var, at han ikke havde været så ond ved mig." (IP5:57).*

Også Kim benytter denne teknik, idet han giver det miljø, han er opvokset i, som er socialt belastet og præget af kriminalitet, og hvor bandeopgør dominerer, ansvaret for, at han er blevet den, han er i dag. Om dette siger han: *"(...) du er nødt til at vokse op til at kunne klare dig jo, der hvor du bor. Sådan er det bare. Og jeg tror helt sikkert på, at de steder, hvor det er socialt belastet, og det er et hårdt kvarter, så automatisk vokser du op og bliver det samme" (IP1:4).* Ikke nok med, at Kim bruger det miljø, som han er opvokset i som forklarende årsag til, at han er blevet den, han er i dag, så henviser han også indirekte til, at der i det miljø, han var en del af, var nogle andre spille-regler, der gjorde sig gældende. Eksempelvis fortæller han om miljøet:

"(...) til sidst var det jo så slemt, at der var flere, der blev skudt om ugen ovre hos os i [byen nævnes]. Så er der en der bliver skudt i hovedet, så er der en anden, der bliver slagtet. I sidste uge blev der skudt to jo. (...) Vi lavede også en regel inde hos os, at vi går ingen steder alene. Det vil sige, skal du træne, så skal vi med, skal du ud og handle eller et eller andet underligt, så skal vi alle sammen med. Der er ikke noget, der hedder offentlig transport overhovedet." (IP1:43).

Han henviser på denne måde til, at spillereglerne i miljøet var en anden end for det øvrige samfund, fordi, som han siger et andet sted i interviewet: *"(...) Men selvom det er kammerater, så er folk, der er på den her måde, anderledes, og de tænker anderledes. Altså de slår hinanden ihjel for principper."* (IP1:18) På denne måde forsvare han altså indirekte sine handlinger med, at der eksisterer nogle anderledes regler i det miljø, han er en del af, og som han måtte forholde sig til, hvis han ville overleve eller undgå skader, også selvom det betød, at han måtte begå kriminalitet. Han fortæller eksempelvis, at han til sidst frygtede så meget for sit liv, at han begyndte at gå med skudsikker vest: *"Altså hvis vi siger, at du går ud af døren her, og så er der cirka fem meter hen til det træ (peger på træet), sådan lå der en kiosk lige ovre på den anden side af gaden. Jeg gik ikke engang i kiosken uden skudsikker vest."* (IP1:25).

Dette kan også betragtes som en måde, hvorpå Kim forsøger at legalisere sine handlinger og der er i den forbindelse tale om en neutraliseringsteknik, som Sykes og Matza ikke har berørt, men som jeg vil kalde for *henvisning til anderledes spilleregler*, og som måske kan minde om den neutraliseringsteknik, de har kaldt henvisning til højere loyaliteter. Da anderledes spilleregler ikke nødvendigvis betyder, at der er højere loyaliteter på spil, har jeg valgt at opstille denne nye kategori.

En enkelt informant – Asger – som sad inde for drab, giver udtryk for, at han sagtens kan forsvare sin handling men, at han normalt ikke gør det, fordi der jo netop er flere sider af den samme sag, og derfor, mener han, at hans historie vil være påvirket af, at han ønsker at udlægge sin fortælling på en for ham attraktiv måde, således han har lettere ved at passere og opnå accept fra det 'normale' samfund:

"Der er ikke nogen, der skal have nogen medlidenhed med mig, og normalt så plejer jeg også at sige, fordi jeg har holdt mange foredrag for skoleelever og andre mennesker, der også gerne vil spørge ind til mig, og hvad der udløste det her, og hvad jeg har gjort, og jeg plejer at sige, at det er rimelig uinteressant, fordi min fremlægning er jo også farvet af, at jeg helst ikke vil udlevere mig selv som et alt for dumt svin, og det ender måske med, at jeg får mig selv placeret oppe på den hvide hest med den skinnende rustning ikke, hvor der jo er mange andre mennesker, der har en helt anden indstilling til mig og min person, og hvad jeg har gjort." (IP7:1).

Asger giver dog udtryk for, at det har været vigtigt for ham overfor sig selv at neutralisere sine handlinger, således han har kunnet leve med sig selv og sin handling. Det er mit indtryk, at han blandt andet appellerer til, at der var en højere loyalitet på spil, idet han ganske kort i interviewet på min opfordring løfter sløret for de nærmere omstændigheder omkring den kriminelle handling. Her fortæller han, at han følte sig presset ud i en situation, hvor han frygtede for sit eget og sin families liv, hvorfor han valgte selv at tage affære og forsvare sin familie.

Selvom det er de færreste af informanterne, der giver udtryk for, at de har befundet sig i situationer, hvor de har følt, at de har skullet forsvare sig selv og deres handlinger, er det netop det, de gør i forbindelse med deres biografiske fortælling, som rummer forskellige legaliseringsrationaler. Dette skyldes sandsynligvis den identitetsforhandling, der finder sted i vores møde, hvor informanterne netop søger at fjerne opmærksomheden fra den tilsyneladende sociale identitet (eller primære statustræk) som tidligere indsat, jeg mødte dem i kraft af, ved i stedet at udlægge deres sociale identitet, som de mener, den faktisk tager sig ud. Dermed kan neutraliseringsteknikkerne ses som en form for passing, hvor informanterne forsøger at ændre på det billede, jeg møder dem med og dermed opnå accept og forståelse fra mig som interviewer, som i dette tilfælde optræder som repræsentant for det 'normale' samfund.

I forhold til omgivelserne lægger informanterne desuden strategier for, hvordan de vil udlægge deres identitet, og her er det min oplevelse, at de gør brug af en af de to strategier, som jeg vil præsentere i de følgende afsnits.

8.2 Normalitetsstrategien

Som skrevet ovenfor følger der en form for identitetsdilemma med den betingede accept, som Kolind beskriver i sin undersøgelse, og som jeg har genfundet dele af i denne undersøgelse. Dette dilemma kan ifølge Kolind søges løst på to måder – enten ved at de tidligere indsatte gør brug af, hvad jeg har valgt at kalde, normalitetsstrategien, som jeg vil beskrive i dette afsnit eller, hvad jeg har valgt at kalde afvigerstrategien, som jeg vil beskrive i det følgende afsnit. Også i forhold til mine informanter synes begge strategier at være i spil. *Normalitetsstrategien* omhandler, at informanterne søger at leve en så normal tilværelse som muligt. De stræber derfor efter at opnå så mange 'normale' identifikationer som muligt og håber, at det potentielle stigma med tiden vil blive svækket. Da de fastlåste som beskrevet tidligere synes at have større vanskeligheder ved at opnå

disse normale identifikationer end de (delvist) integrerede, og da der samtidig synes at være et tidsperspektiv forbundet hermed, kunne noget altså tyde på, at denne strategi virker, i hvert fald for de informanter, der er kommet videre, men hvorvidt den også vil virke for de øvrige informanter, kan kun tiden vise. Det er derfor muligt, at der er et selektionsbias i forhold til udvælgelsen af informanterne forbundet hermed.

En måde hvorpå normalitetsstrategien kommer til udtryk i interviewene er ved *anvendelse af normalitetsbegrebet*. Dette omhandler, at de tidligere indsatte i deres fortællinger henviser til, den 'normale' side af deres tilværelse, eksempelvis fortæller Victor om sin opvækst: *"Det vil jeg betegne som helt normalt. Ikke nogen der lavede mere ballade end normalt."* (IP6:2). Også Asger benytter betegnelsen normal om sin opvækst:

"Hvad det angår, så er jeg måske nok lidt, jeg vil ikke sige anormal, fordi der findes mange andre som mig i systemet, men det er bare ikke folk som mig, der måske er flest af, fordi jeg kommer fra en god og kærlig familie, jeg har haft en hel normal opvækst i sin tid med kærlige forældre. Jeg har haft en normal uddannelse, dengang hed det realeksamen, tog bare tiende klasse, som det hed dengang." (IP7:1).

Med brugen af ordet normal henviser de to informanter til, at de mener, at deres opvækst skiller sig positivt ud fra andres. Samtidig henviser deres brug af ordet normal i forhold til deres opvækst også til, at informanterne har en forestilling om, at jeg som interviewer havde forventet mig noget andet, fordi de forestiller sig, at forklaringen på kriminalitet ofte skal findes i personernes opvækst. I stedet for at forklare, hvordan deres opvækst har været udtrykker de derfor, at den har været helt normal. Det bliver således deres fortolkning af en normal opvækst, der udtrykkes, og samtidig henviser de til, at der er noget, der er anderledes, som er ikke er normalt, da de to betegnelser forudsætter hinanden.

På den måde tager de altså ved brugen af normalitetsbegrebet afstand fra andre kriminelle, idet de henviser til, at deres fortælling måske er lidt atypisk, og dermed er det underforstået, at de mener, at de ikke er helt så slemme, som deres tilsyneladende sociale identitet som tidligere indsat henviser til. Desuden søger flere af informanterne at undgå at identificerer sig med andre, tidligere indsatte, da de henviser til tidligere indsatte som en afvigergruppe, de ikke er en del af. Det-

te er igen et tegn på, at deres eget billede af deres sociale identitet afviger fra det, som den tilsyneladende sociale identitet som tidligere indsat udtrykker. Samtidig kan denne måde at udtrykke sig at være en form for passing, idet informanterne ved at tage afstand til deres fortid søger optagelse i eller accept fra de 'normales' selskab.

8.3 Afvigerstrategien

Da de fastlåste synes at have vanskeligheder ved at gøre brug af normalitetsstrategien, overvejer de at gøre brug af *afvigerstrategien*, som jeg også mener, at et par af de (delvist) integrerede gør brug af. Denne afvigerstrategi omhandler, at informanterne søger at gøre sin identitet klarere ved at vælge den afvigende rolle, som Kolind også skriver. Den afvigende rolle, mener jeg, kan forekommer ved, at den pågældende enten vil påtage rollen som den professionelle afviger eller rollen som den kriminelle afviger. *Den kriminelle afvigerrolle* er der ingen af mine informanter, der endnu har påtaget sig, men de informanter, som jeg har karakteriseret som værende de fastlåste, giver alle udtryk for, at de overvejer at påtage sig denne rolle, da ingen af dem vil afvise, at de på grund af den fastlåste og frustrerende situation, de befinder sig i, og som de har svært ved at se en lovlig vej ud af, vil kunne finde på at begå kriminalitet igen. På den måde vil de vende sig mod den afvigende del af deres identitet, således ex-identiteten, som Kolind kalder kategoriseringen tidligere indsat vil forsvinde til fordel for en kriminel afvigeridentitet. *Den professionelle afviger* omhandler, at nogle individer har en afvigende side af deres identitet, som både de selv og andre er opmærksomme på, og derfor spiller de rollen som afviger i de situationer, hvor det kan være nødvendigt uden dog at påtage sig rollen fuldt ud. Dette skal forstås på den måde, at de ikke udfører afvigende handlinger men, at de blot udnytter den afvigenderolle i deres biografiske arbejde på en konstruktiv måde samtidig med, at de forsøger at leve et 'normalt' liv som muligt. De to informanter, som igennem deres arbejde hjælper andre, der står i samme situation, som de selv har gjort, kan siges at påtage sig denne professionelle afvigerrolle. I kraft af deres arbejde spiller de på denne afvigende rolle, idet de ikke lægger skjul på deres fortid og ofte trækker på egne erfaringer, når de hjælper og andre. Eksempelvis fortæller Kasper:

"Jamen det var noget, som mig og [min kæreste] var nødt til at træffe den beslutning, hvis vi skulle lave det her, så hjælper det ikke noget, at vi ikke kan fortælle vores egen historie. Vi har jo snart

været i alt, hvad der er af ugeblade og aviser og sådan noget. Den eneste vi beskytter, det er [vores søn]. Jamen vi har lagt vores liv ud 100 procent og vendt og drejet alt.” (IP5:47).

Ofte kan det være en hel klar fordel i deres arbejde, at de påtager sig denne afvigende rolle, som Asger siger det:

”(...) i min dagligdag, der bekender jeg mig til, at jeg har siddet i fængsel, og at jeg har siddet der i ti år ikke, altså det åbner så også de der nødvendige døre nogle steder. Det gør mig mere troværdig, når jeg skal sidde og tale med talsmændene i de forskellige fængsler, jeg siger: ”Nå men her har jeg selv siddet, og jeg har siddet i så mange år”, at jeg ikke bare er endnu en del af behandler-systemet, der kommer og siger: ”Nu skal vi nok redde dig” og fortæller, hvordan al ting hænger sammen. Jeg kan sige: ”Jeg har selv været helt nede i lortet, jeg ved, hvad det handler om, og hvad jeres situation er” i hvert fald noget af den” (IP7:48).

Kasper og Asger lægger altså ikke skjul på deres afvigende rolle, hvilket de giver udtryk for, giver positive resultater ikke bare i deres arbejde men også i forhold til at opnå noget af den anerkendelse og status, de i kraft af deres fængselsstraf har mistet. Om dette siger Kasper: *”Heldigvis var [foreningen] med til... Så mange af de mennesker, som aldrig ville have skænket mig en tanke igen, som bare ville have tænkt: ”Fis af med dig”, de kommer hen i stedet for og giver mig et knus og siger: ”Jeg er sgu stolt over, at du kom igennem det”. (IP5:15).* Og i forhold til foreningen, som kæresten har oprettet: *”I dag er [foreningen] fuldt respekteret af alle instanser herhjemme.” (IP5:6).* På denne måde kan det altså siges, at Kasper og Asger har søgt at gøre deres identitet klarere ved at være åbne omkring deres afvigende rolle og spille på denne i de situationer, hvor det er nødvendigt, hvilket har været en medvirkende årsag til, at de har genvundet noget af den prestige, de via deres fængselsophold har mistet. Med den åbenhed de udviser omkring deres afvigelse, tager de, ligesom de informanter, der gør brug af normalitetsstrategien, afstand til deres ex-identitet, da den professionelle afvigelse netop, som Goffman skrev, medfører, at de ikke længere er repræsentative for den gruppe af mennesker, de repræsenterer (Goffman 1975:42), hvilket ligger i sætningen: *”Jeg er sku stolt over, at du kom igennem det”.* De informanter, der påtager sig denne professionelle afvigerrolle, er selv opmærksomme på, at de ikke er repræsentative for den gruppe, de

repræsenterer, hvorfor målet med den professionelle afvigerrolle ikke udelukkende er at hjælpe andre, der befinder sig i en lignende situation, som de selv har befundet sig i, men målet er også at forsøge at passere på trods af den afvigende karakter. Derfor kan denne professionelle afvigerrolle indeholde elementer fra normalitetsstrategien. Dette fremkommer eksempelvis i følgende citat med Kasper, hvor han fremstiller sig selv som, hvad han kalder, en atypisk kriminel:

"Nu er jeg måske en atypisk kriminel, fordi selvom jeg havde meget med stoffer at gøre, så når der kom en ned til mig, hvor jeg ligesom kunne se, at han var altså ved at være ude, hvor han ikke kunne bunde, så smed jeg ham ud igen og sagde: "Tag tre uger og så kom igen, så prøver vi igen, for jeg gider ikke se dig nu", det er måske ikke normalt at handle med stoffer og så have det på den måde. Og så samtidig med, at jeg levede livet, når jeg så for eksempel havde [min søn], så var der lukket af, så var der ikke noget kriminelt, så vidste folk godt, at de her dage, der kommer i ikke, og hvis de kommer, så er der bare låst, de kommer ikke ind, så der var jeg et helt normalt menneske." (IP5:18).

Kasper fortæller altså, at han udmærket er klar over, at hans handlinger ikke er normale, som han siger det, men samtidig gør han opmærksom på, at han ikke forkastede den normale side af sin tilværelse, for som han udtrykker, og som jeg tidligere har skrevet, levede han en form for dobbeltliv, hvor han på den ene side var et 'normalt' menneske og på den anden side udførte han anormale og kriminelle handlinger.

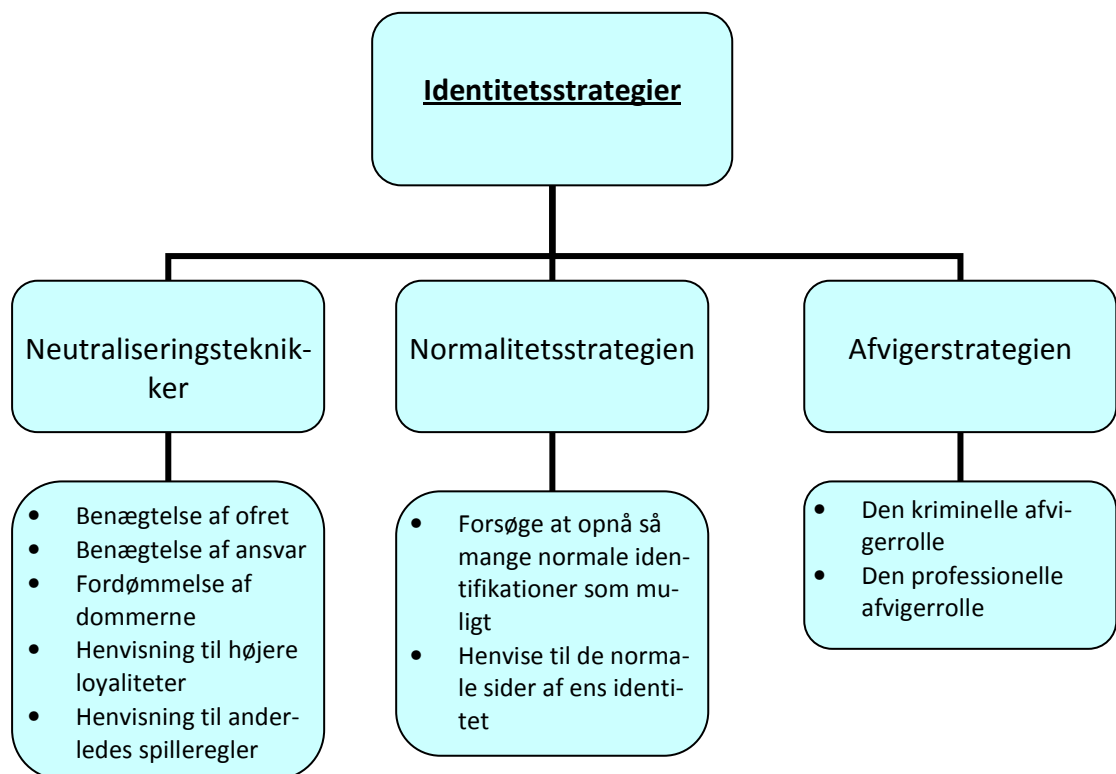
Det kan således være et strategisk valg at påtage sig den afvigende rolle enten som kriminel afviger eller som normal afviger, fordi informanterne dermed ikke lægger skjul på denne side af deres liv, og dermed bliver deres identitet klarere.

8.4 Opsamling

Informanterne gør altså brug af forskellige identitetsstrategier, som er skitseret i nedenstående figur, når de forsøger at håndtere det identitetsdilemma, de både udsætter sig selv for og udsættes for af andre. For det første gør de i interviewsituationen, som kan studeres som et møde mellem blandede kontakter, hvor der er rum for identitetsforhandling, brug af forskellige legaliseringsrationaler i form af neutraliseringsteknikker (jævnfør figur 8.4.1). Desuden giver informanter-

ne udtryk for, at de i andre sociale møder enten gør brug af identitetsstrategierne, som jeg kalder normalitetsstrategien, hvor de forsøger at passere som normale, og afvigerstrategien, som i denne opgave kommer til udtryk via den professionelle afvigerrolle, som påtages af de informanter, der i kraft af deres foreningsarbejde hjælper andre, der har været i samme situation, som dem selv. Desuden omhandler afvigerstrategien også den kriminelle afvigerrolle, der omhandler, de personer, der vedbliver med at begå kriminelle handlinger, hvilket de fastlåste giver udtryk for, at de overvejer.

Figur 8.4.1: Identitetsstrategier

Konklusion

Når straffen straffer – en afsluttende konklusion

Udgangspunktet for nærliggende opgave har været at belyse de stereotype forestillinger og negative forventninger, man i forskellige sociale situationer mødes med som tidligere indsat, og hvordan de tidligere indsattes biografiske arbejde påvirkes heraf, samt hvilke identitetsstrategier de tidligere indsatte gør brug af i deres biografiske arbejde.

De otte etniske danske mænd, jeg har interviewet i forbindelse med dette projekt, kan på baggrund af deres fortællinger opdeles i følgende to grupper: de fastlåste og de (delvist) integrerede. Hvor de fastlåste består af de informanter, der på grund af økonomiske, arbejdsmæssige, familiemæssige eller kommunale problemer føler sig fastlåste i deres situation, er de (delvist) integrerede de informanter, der føler, at de er kommet videre i deres tilværelse, men hvor fortiden stadig ligger og spørger. De (delvist) integrerede føler i langt højere grad end de fastlåste, at de har forpligtelse til det konventionelle samfund, hvorfor de i modsætning til de fastlåste, der føler sig ekskluderet herfra, afviser, at de vil begå kriminalitet igen, da de har for meget at miste herved.

Også i forhold til de begivenheder, der har ledt op til selve fængselsdommen, kan informanterne opdeles i to grupper. Den første gruppe består af den gruppe af informanter, der har oplevet forskellige opvækstbetingede hændelser i form af nogle belastede levevilkår, hvilket har haft indflydelse på den afvigende karriere, de alle har taget senere i livet. Den anden gruppe består af informanter, der udrykker, at det er situationsbestemte hændelser, som har ført til deres fængselsdom. Også disse situationsbestemte hændelser kan med tiden blive til flere og fører til en afvigende karriere.

Fælles for alle informanter er, at de betragter fængselsdommen som et centralt vendepunkt i deres biografiske fortællinger, både fordi den har medført tab i tilværelsen, skabt nye muligheder, eller at det biografiske arbejde er taget op til revurdering på baggrund heraf.

Informanterne giver endvidere udtryk for, at statusdegraderingen, som symboliseres via straffeattesten, påvirker dem, men samtidig har de vanskeligheder ved at sætte ord på, hvordan de egentlig påvirkes heraf. Det fremkommer dog, at meget af den stigmatisering, stempling og de stereotype forestillinger, informanterne oplever, er holdninger, de har internaliseret fra deres omgivelser og udsætter sig selv for. Det er derfor i høj grad egne forventninger til, hvordan andre vil reagere på det potentielle stigma, der er på spil i de sociale relationer, informanterne indgår i, hvorfor flere af dem er opmærksomme på, hvordan de udtrykker sig både kropsligt, verbalt og adfærdsmæs-

sigt. Det kan dermed siges, at informanterne udsætter sig for en selvstigmatisering, fordi de netop er opmærksomme på, at de adskiller sig fra 'normen'. At de adskiller sig fra normen bliver informanterne også mindet om i forskellige sammenhænge, idet de føler, at der i mødet med personer, hvor den sociale afstand er stor, som eksempelvis tilfældet er mellem arbejdsgiver og ansøger, er manglende overensstemmelse mellem den tilsyneladende sociale identitet, de behandles efter, og den faktiske sociale identitet, de selv mener at besidde. Nogle af informanterne udtrykker blandt andet, at de utallige gange har fået afslag på en jobansøgning på grund af deres straffeattest og det primære statustræk, som denne tilsyneladende henviser til. Også i forhold til politiet, hvor den sociale afstand må siges at være stor, føler informanterne sig mistænkeliggjort på baggrund af det primære statustræk, de tilsyneladende synes at have, og dermed behandles de som 'the usual suspect'. Samtidig giver informanterne udtryk for, at de har mistet tilliden til politiet og det system, det repræsenterer, hvorfor de ender i en form for social trap, hvor der opstår samarbejds-vanskeligheder mellem parterne, der nærer gensidig mistillid til hinanden.

Informanterne udtrykker endvidere, at de har oplevet, at personer, der har stået dem nær, har taget afstand til dem, efter de blev idømt en fængselsdom, hvilket formentlig skyldes, at disse nære venner har frygtet, at informanternes potentielle stigma ville smitte af på dem selv. Dermed kan situationer, hvor den sociale afstand mellem aktørerne er lille også siges at have betydning for stigmatiseringen.

Overordnet set kan informanterne siges at opleve en betinget accept fra samfundet, idet de på den ene side behandles af andre og anser sig selv som 'normale' samtidig med, at de er opmærksomme på, at de ikke er som alle andre, ligesom de hele tiden via små humoristiske stikpiller mindes herom. Disse humoristiske stikpiller har dog en dobbelttydig funktion, idet de henviser til en accept af informanterne på trods af den afvigende karakter. På en inkluderende måde påmindes informanterne altså om, at de ikke er som alle andre. Der henvises således til den ex-identitet informanterne er bærere af – nemlig kategorien tidligere indsat – idet informanterne hverken betragtes som rigtige afvigende eller rigtige kriminelle. Dette identitetsdilemma medfører, at informanterne gør brug af forskellige identitetsstrategier, idet de enten ved at henvise til de normale sider af deres identitet forsøger at passere som normale samtidig med, at de søger at opnå så mange 'normale' identifikationer som muligt og afventer, at det potentielle stigma med tiden forsvinder, eller de påtager sig en afvigeridentitet. Denne afvigeridentitet forekommer enten ved, at

informanterne påtager sig den kriminelle afvigerrolle, det vil sige fortsætter et liv i kriminalitet, og dermed bliver vedkommendes identitet klarere, eller de gør brug af den professionelle afvigerrolle, hvor de i kraft af egne erfaringer hjælper andre i samme situation som dem selv. På denne måde genvinder de en del af den respekt, de mistede med statusdegraderingen samtidig med, at de ikke længere vil være repræsentative for den gruppe af afvigere, de repræsenterer. Endelig gør informanterne brug af forskellige neutraliseringsteknikker i interviewsituationen, som danner rum for identitetsforhandling. Med disse neutraliseringsteknikker forsøger informanterne at legalisere deres handlinger samtidig med, at de ikke fralægger sig det fulde ansvar herfor.

Straffeattesten og den statusdegradering, denne henviser til, får altså konsekvenser langt ud over den formelle straf. Der forekommer altså en stigmatiseringseffekt, idet informanterne stigmatiseres både af sig selv og sine omgivelser i forskellige sociale sammenhænge, hvilket har stor betydning for deres biografiske arbejde og de identitetsstrategier, de lægger. Sammen med den materielle prisoniseringsproces, som specielt de fastlåste påvirkes af, fører dette til en forringelse af den enkeltes livssituation, hvilket netop synes at være den altdominerende årsag til, at de fastlåste overvejer at begå kriminalitet igen. Det har aldrig været min hensigt med denne opgave at komme med løsningsforslag til dette problem, men da et tilbagefald til kriminalitet hverken er til gavn for individet selv eller for samfundet, vil det være relevant, hvis den fremtidige forskning yderligere kan belyse disse problemstillinger og i højere grad fokusere på løsningsorienteret forskning.

Litteraturliste

- Adler, Priticia A & Peter Adler (2003): "The Reluctant Respondent" i Holstein, James A & Jaber F. Gubrium (RED) (2003): *Inside Interviewing – New Lenses, New Concerns*. California: Sage Publications, Inc.
- Andersen, Jørgen Goul (1998): *Borgerne og lovene*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Antoft, Rasmus & Trine Lund Thomsen (2002): "Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode – en introduktion til det biografiske narrative interview" i Jacobsen, Michael Hviid m.fl. (RED) (2002): *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Baarts, Charlotte (2006): "Druk, bajere og løgnehistorier – om humor og fællesskab på en byggeplads" i *Dansk Sociologi*. Årgang 17, nr. 1, s. 67-83. Dansk Sociologiforening.
- Balvig, Flemming (1995): *Kriminalitet og social kontrol*. 1. udgave, 2. oplag. København: Columbus.
- Balvig, Flemming (2006): *Danskerne syn på straf*. Advokatsamfundet
- Becker, Howard (2005): *Outsidere – studier i afvigelsessociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brake, Michael (1985): "The Use of subculture as an Analytical Tool in Sociology" i Brake, Michael (1985): *Comparative youth culture – The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. New York: Routledge.
- De Vaus, David 2002: *Surveys in Social Research*. 5. udgave. London: Routledge
- Downes, David & Paul Rock: *Understanding Deviance – A Guide to the Sociology of Crime and Rule-Breaking*. 5. udgave. New York: Oxford University Press Inc.
- Durkheim, Émilie (1972): *Den sociologiske metode*. Fremads samfundsvidenskabelige serie.
- Durkheim, Émilie (2000): *Om den sociale arbejdsdeling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ericson, Richard V. (1977): "Social Distance and Reaction to Criminality" i *The British Journal of Criminology*. Vol. 17., nr. 1, s. 16-29.
- Garfinkel, Harold (1956): "Conditions of Successful Degradation Ceremonies" in *American Journal of Sociology*. Vol. 61, nr. 5, marts 1956. Chicago: The University of Chicago Press.

- Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Erving (1975): *Stigma – om afvigerens sociale identitet*. København: Nordisk Forlag A/S.
- Goodey, Jo (2000): "Biographical Lessons for Criminology", i *Theoretical Criminology*. Årgang 2000, nr. 4, side 473-498.
- Hauge, Ragnar (1990): *Kriminalitetens årsaker – utsnitt av kriminologiens histori*. 5. oplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jacobsen, Michael Hviid m.fl. (2002): "Sensitiv sociologi: Undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker" i Jacobsen, Michael Hviid m.fl. (RED) (2002): *Liv, fortælling, tekst – Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2002): *Erving Goffman – Sociologien om det elementære livs sociale former*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, Sune Qvortrup (2005): "Subkulturelle hypermaskuliniteter i det offentlige rum" i *GRUS*. Årgang 26. Nr. 75/76. Århus: Academia.
- Jensen, Sune Qvortrup (2009): "'Er det noget med bander?' – om modstand, andenhed og positioner i et sociologisk feltarbejde" i *Dansk Sociologi*. Nr. 1, 20. årg. 2009, s. 45-64. Dansk Sociologiforening.
- Järvinen, Margaretha (2005): "Interview i en interaktionistisk begrebsramme" i Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (RED) (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – interview, observationer og dokumenter*. 1. udgave, 1. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kolind, Torsten (1999): "Den betingede accept" i Ericsson, Kjersti m.fl. (Red) (1999): *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. 1-4, s. 44-61. De Nordiske Kriminalistforeninger.
- KRIM (2009): *Særligt om gæld til det offentlige i form af bøder, sagsomkostninger og konfiskationsbeløb*. Lokaliseret den 13/09 2009 på World Wide Web: <http://krim.dk/>.
- Kristiansen, Søren (2005): "Erving Goffman – hverdagslivets rollespil" i Jacobsen, Michael Hviid & Lars Kristiansen (2005) (RED): *Hverdagslivet – Sociologier om det upåagtede*. 1. udgave, 1. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.

- Kupferberg, Feiwei (1995): "Biografisk selvgestaltning" i *Sociologisk Forskning*. Årg. 32, nr. 4, s. 32-57.
- Kvale, Steiner (1997): *Interview – Introduktion til kvalitative forskningsinterview*. 1. udgave, 12. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lemert, Edwin M (1951): *Social Pathology – A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc.
- Levin, Irene & Jan Trost (2005): "Symbolsk interaktionisme – hverdagslivets samhandling" i Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2005) (RED): *Hverdagslivet – Sociologier om det upåagtede*. 1. udgave, 1. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- May, Hazel (2000): "'Murderers' Relatives": Managing Stigma, Negotiating Identity" i *Journal of Contemporary Ethnography*. 2000; 29.
- Mead, Georg Herbert (1962): *Mind, Self & Society – from a Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Merton, Robert K. "Social Structure and Anomie" I *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Mik-Meyer, Nanna & Margaretha Järvinen (2005): "Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv" i Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (RED) (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – interview, observationer og dokumenter*. 1. udgave, 1. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- Prieur, Annick & Lars Skov Henriksen (2003): *Arrangerede venskaber – mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse*. Sociologisk arbejdspapir, nr. 15. Aalborg: Sociologisk Laboratorium.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1940): "On Joking Relationships" i *Africa*. Vol. 13, nr. 3, s. 195-210.
- Rosenbaum, James E m.fl. (1990): "Market and Network Theories of the Transition from High School to Work: Their Application to Industrialized Societies" i *Annual Review of Sociology*. Vol. 16 (1990), s. 263-299.
- Rothstein, Bo (2005): *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sanford, Stephanie & Donna Eder (1984): "Adolescent Humor During Peer Interaction" i *Social Psychology Quarterly*. Vol. 47, no. 3, s. 235-243. American Sociological Association.

- Scott, Marvin B. & Stanford M. Lyman: "Accounts" i *American Sociology Review*. Vol. 33, nr. 1, s. 46-62.
- Svarer, Michael (2008b): "Kriminalitet og Partnerskab" i Tranæs, Torben & Lars Pico Geerd- sen (2008): *Forbryderen og samfundet – Livsvilkår og uformel straf*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Gyldendal.
- Sykes, Gresham M. & David Matza (1957): "Techniques of Neutralization – A Theory of Delinquency" i Pontell, Henry N. (2005): *Social Deviance – Readings in Theory and Research*. 5. udgave. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Tranæs, Torben (2008): "Samfundets uformelle straf" i Tranæs, Torben & Lars Pico Geerd- sen (2008): *Forbryderen og samfundet – Livsvilkår og uformel straf*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Gyldendal.
- Ødegaardshaugen, Anka (2005a): *Løslatelse fra fængsel – Om hvordan det mulige kan bli umuligt*. Hovedfagsopgave i kriminologi. Institut for kriminologi og rettsosociologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ødegaardshaugen, Anka (2005b): "En materiell prisoniseringsprosess?" i *Materialisten - Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. 2/3-05, 33. årgang, s. 37-58.

Love og bekendtgørelser

- Inddrivelsesbekendtgørelsen: *Bekendtgørelse om inddrivelse af gæld til det offentlige*. Kapitel 3 – 6.
- Retsplejeloven: *Bekendtgørelse af lov om rettens pleje*. Kapitel 91.

Relevante hjemmesider

- Balance i frihed: www.balanceifrihed.dk
- Café Exit: www.cafeexit.dk
- Danmarks statistik: www.statistikbanken.dk
- High-five: www.highfive.net
- Krim: www.krim.dk
- Kriminalforsorgen: www.kriminalforsorgen.dk
- LifeDsign: www.lifesign.dk/

- Savn: www.savn.dk
- Væksthuset: www.vaeksthuset.dk

Forsideillustration er lokaliseret den 28/06 på World Wide Web:

http://www.drengeunivers.dk/Graphics/Products/1069_m.jpg

Bilag 1: Interviewguide til biografiske interviews

Denne biografiskbaserede interviewguide benyttes til interviews med målgruppen: "Mænd der tidligere har sat i fængsel". Spørgsmålene i interviewguiden er retningsvisende for interviewet, og skal betragtes som en hjælp til at guide informanterne gennem centrale aspekter i deres biografi, således væsentlige sociale mønstre og mekanismer bliver belyst.

Indledende introduktion

En præsentation af formålet med interviewet, en forklaring af dets opbygning, interviewets varighed samt en redegørelse for anonym og fortrolig behandling af data i den videre analyse og afrapportering.

Indledende præsentation

Vil du starte med at præsentere dig selv for mig? Hvem du er, alder, hvad du laver, hvad du sad inde for, hvor længe du sad inde, hvor afsonede du (eks.: åben, lukkede fængsel eller institution) og lignende?

Vil du fortælle mig lidt om din opvækst? Hvad var det for en familie, du voksede op i? Familiebaggrund, familiesammensætning, forældres erhverv, søskende. Hvordan fungerede I indbyrdes i familien? Hvordan vil du beskrive forholdet til din familie? Var I tætte?

Vil du beskrive det sociale miljø, du er opvokset i? Hvem var dine kammerater? Hvilke kredse færdedes du i rent socialt? Hvorfor netop disse kredse? Hvad var det I havde sammen?

Vil du fortælle lidt om din skolegang og fritidsliv? Hvordan fungerede du i skolen? Hvad var dit forhold til dine klassekammerater? Hvilke fritidsaktiviteter deltog du i?

Var der bestemte sociale situationer eller møder, du betragter som særlig betydningsfulde for dig og dit liv? Hvilke og hvorfor?

Tiden før fængslingen (hvis fængslet flere gange så den sidste gang)

Vil du beskrive hvordan din partnerskabssituation så ud årene før fængslingen? Var du i et forhold? Havde du børn? Hvordan vil du beskrive jeres forhold? Hvordan har dit forhold ellers været til det modsatte køn?

Kan du beskrive hvordan din uddannelsessituation og arbejdsmarkedstilknytning har set ud i tiden før fængslingen? Var du i beskæftigelse (job, aktivering, studerende o. lign.)?

Hvordan havde du det med dit erhverv/uddannelse/ledighed, hvordan forholdte du dig til det?

Vil du beskrive det miljø, der var på din arbejdsplads/dit studie, og hvad det betød for dig?

Vil du beskrive dit forhold til dine kolleger/ledelse/studiekammerater/undervisere?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Havde du begået kriminalitet tidligere? Var det ofte? Hvilke typer af kriminalitet er der tale om?

Blev du straffet? Hvilke former for straf? Var det noget du gjorde alene eller sammen med andre (evt. andre med en lignende biografi)? Hvorfor gjorde du/I det?

Hvad var det for nogle omstændigheder, der var i spil? Havde dine venner og familie kendskab til dine kriminelle handlinger, og hvordan reagerede de herpå og forholdte sig til det?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Vil du fortælle om forløbet op til, at du blev fængslet?

Vil du beskrive, hvor du var i dit liv (arbejds-mæssigt og socialt)?

Vil du beskrive hvilke omstændigheder, der gjorde, at du begik den kriminelle handling? Hvad skete der?

Hvilken type kriminalitet er der tale om? Hvordan reagerede dine omgivelser på den kriminelle handling?

Hvor lang tid gik der, før du fik en dom? Hvad foretog du dig i den periode?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Selve dommen og fængselsopholdet (igen hvis fængslet flere gange så fokus på den sidste gang)

Hvordan forholdt omverdenen sig til dommen, og hvordan forholdte du dig til omverdenen?

Hvordan reagerede din omverden på dommen, og hvordan forholdte de sig til din situation (opbakning, afstandstagen)? Mistede du eksempelvis kontakten til dele af din omverden? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvordan?

Kunne din omverden identificere og indfinde sig med situation? Hvordan og hvorfor/hvorfor ikke? Hvordan havde du kontakt til livet udenfor fængslet (beholdte du eksempelvis din bopæl eller dit arbejde, hvordan havde de kontakt til venner og familie?)? Tog du evt. en uddannelse under fængselsopholdet? Var du involveret i andre aktiviteter i fængslet/udenfor fængslet?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvilke overvejelser gjorde du dig om dit liv efter fængselsopholdet?

Hvad var dine forventninger til det liv, du skulle have efter fængselsopholdet? Hvilke tanker havde du gjort dig? Hvilke mål havde du sat dig?

Overvejede du hvordan andre ville tage i mod dig? Hvilke forventninger havde du til det?

Kom gerne med konkrete eksempler?

Efter løsladelsen (igen hvis fængslet flere gange så efter sidste løsladelse)

Kan du fortælle lidt om din løsladelse?

Hvordan reagerede din omverden på din løsladelse?

Hvad var det for nogle reaktioner, du blev mødt med i de forskellige sociale situationer, du var en del af? Hvorfor tror du, at du blev mødt med disse reaktioner? Lod du dig påvirke af andres reaktioner? Hvordan?

Fik du eventuelt noget hjælp til at komme på plads i tilværelsen igen? Hvorfra kom hjælpen? Hvis ikke kunne du have haft behov for hjælp?

Hvad var dine egne og andres forventninger til dig? (Er der evt. tale om negative eller positive forventninger?) Hvilke ambitioner havde du for dit liv? Var der andre, der havde ambitioner på dine vegne? Hvilke og hvorfor? Hvordan forholdte du dig til det? Troede du på/forventede du, at du kunne opfylde disse ambitioner og forventninger? Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan var din beskæftigelsessituation efter løsladelsen? Forsøgte du at finde et arbejde? Var det nemt? Hvad gjorde det eventuelt vanskeligt? Hvilke typer af jobs søgte du? Hvor meget søgte du? Følte du selv, at du gjorde nok for at få et job?

Hvordan forholdt du dig selv til din straffeattest i disse sammenhænge? Fortalte du åbent om din situation, eller forsøgte du at skjule din fortid, hvis det var muligt?

Fik du eventuelt afslag på grund af dommen? Vil du beskrive, hvordan du blev behandlet i disse situationer?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan forholder de sig på arbejdspladsen til din fortid? (også gerne tidligere arbejdspladser)

Er kolleger og ledelse bekendte med din fortid? Er det noget i taler om? Hvordan forholder de sig hertil og reagerer herpå?

Føler du, at du bliver behandlet anderledes? Hvilket blik bliver man mødt med som tidligere indsat (Er der bestemte negative forventninger eller hersker der på arbejdspladsen bestemte stereotype forestillinger, om den tidligere indsatte?)? Hvordan forholder du dig til det?

Føler du dig anderledes end dine kolleger? Er der evt. ting du føler du ikke kan gøre/sige, som dine kolleger sagtens kan? Har du eventuelt mere du skal vise?

Hvordan vil du generelt beskrive dit forhold til dine kolleger og din arbejdsplads?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan var din uddannelsessituation efter løsladelsen?

Har du været i gang med en uddannelse? Hvilken?

Er dine medstuderende/de øvrige lærlinge bekendte med din fortid? Er det noget i taler om?

Hvordan forholder de sig hertil?

Hvordan er dit forhold generelt til dine medstuderende/de øvrige lærlinge og din uddannelsesinstitution?

Har du overvejet at starte på en uddannelse? Hvilken? Hvad holder dig tilbage?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan var forholdet til din familie efter løsladelsen?

Har det påvirket dit forhold til familien, at du har været i fængsel? Er forholdet eventuelt blevet anderledes? Hvordan håndtere de, at du har været i fængsel?

Kan du tale med din familie om dit fængselsophold? Hvorfor/hvorfor ikke? Er der perioder hvor det er lettere at tale med dem om dit fængselsophold end andre? Hvilke?

Hvis børn: Har det påvirket dine børn, at du har været i fængsel? Hvordan? Og har det påvirket dit forhold til dem? Hvordan håndterer de, at du har været i fængsel? Er det noget de taler med venner om? Er det noget du taler med dine børn om?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan var forholdet til vennerne efter løsladelsen?

Har du mistet venner på grund af fængselsopholdet? Har du eventuelt skiftet vennekredsen ud?

Er forholdet anderledes end tidligere? Hvordan? Føler du dig eventuelt behandlet anderledes?

Snakker I om fængselsopholdet? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvordan håndtere vennekredsen din kriminelle fortid? Har du følt, at du har skullet forsvare dig selv og din baggrund? I hvilke situationer? Hvordan har du forsvaret og rationaliseret dine handlinger?

Taler du nogensinde med andre, der har en lignende fortid som dig? Hvorfor/hvorfor ikke? Giver det noget at tale med andre i samme situation?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Har dit fængselsophold haft nogen konsekvenser for dit kærlighedsliv/romantiske liv?

Har du nogensinde været i et forhold, der har været påvirket af dit fængselsophold?

Har du eksempelvis oplevet, at der har været nogen, der har taget afstand til dig på grund af din baggrund?

Er du nogensinde blevet vraget på grund af din baggrund? Hvordan og hvorfor?

Har du følt, at du har skullet forsvare dig selv og din baggrund? Hvordan har du forsvaret og rationaliseret dine handlinger?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Føler du nogensinde, at der fra samfundets side stilles andre forventninger eller krav til dig end til andre 'ikke-kriminelle'?

Føler du eventuelt, at det bliver forventet, at du er/handler og agerer på en bestemt måde (negative eller positive forventninger)? Hvilke krav stiller disse forventninger til dig?

Føler du nogensinde, at folk tænker eller behandler dig som: "En gang kriminel - altid kriminel"? Hvem og i hvilke situationer?

Er du eventuelt blevet opsøgt af politiet eller andre vedrørende episoder, som du ikke havde noget med at gøre, hvor de ville have dig til afhøring/mistænkte dig blot på grund af din fortid?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvordan forholder du dig i dag til dit fængselsophold?

Er det noget du fortæller om, eller forsøger du at skjule det? Betragter du dig selv som åben eller lukket omkring din kriminelle fortid og dit fængselsophold? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvordan er du åben/lukket? Har det ændret sig over tid, hvordan du forholder dig til det? Har du altid været åben/lukket? Hvad har ændret sig?

Hvordan bliver det modtaget, når du fortæller om din fortid? Hvordan reagerer folk herpå? Er der forskel på, hvordan de reagerer på dommen og på selve den kriminelle handling? Forholder du dig eventuelt selv anderledes til dommen end til selve den kriminelle handling?

Kom gerne med konkrete eksempler.

Hvilke konsekvenser, mener du selv, dommen har haft for dig (både positive og negative)?

Påvirker din fortid dig i dag? Har det eventuelt nogle yderligere konsekvenser for dig?

Har det eventuelt haft økonomiske/boligmæssige konsekvenser eller betydet tab af kompetencer? På hvilken måde?

Føler du, at du har mistet noget pga. din fængselsdom eller den kriminelle handling? Hvad (Ser vedkommende evt. sig selv som et offer)?

Kunne du finde på at begå kriminalitet igen? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvilke ønsker, håb og ambitioner har du for din fremtid?

Har du afslutningsvis nogle ting du gerne vil fortælle, som du synes det er vigtigt for mig at vide, eller noget, som du tænker, at det er mærkeligt, at jeg ikke har spurgt om.

Bilag 2: Statistik fra Danmarks statistik

Tabel 1: Ubetinget frihedsstraf efter national oprindelse og tid*

	2004	2005	2006	2007
Personer med dansk oprindelse	7.377	7.837	7.158	6.804
Indvandrere	1.321	1.419	1.321	1.252
Efterkommere	357	374	380	354

*Kilde Danmarks statistik

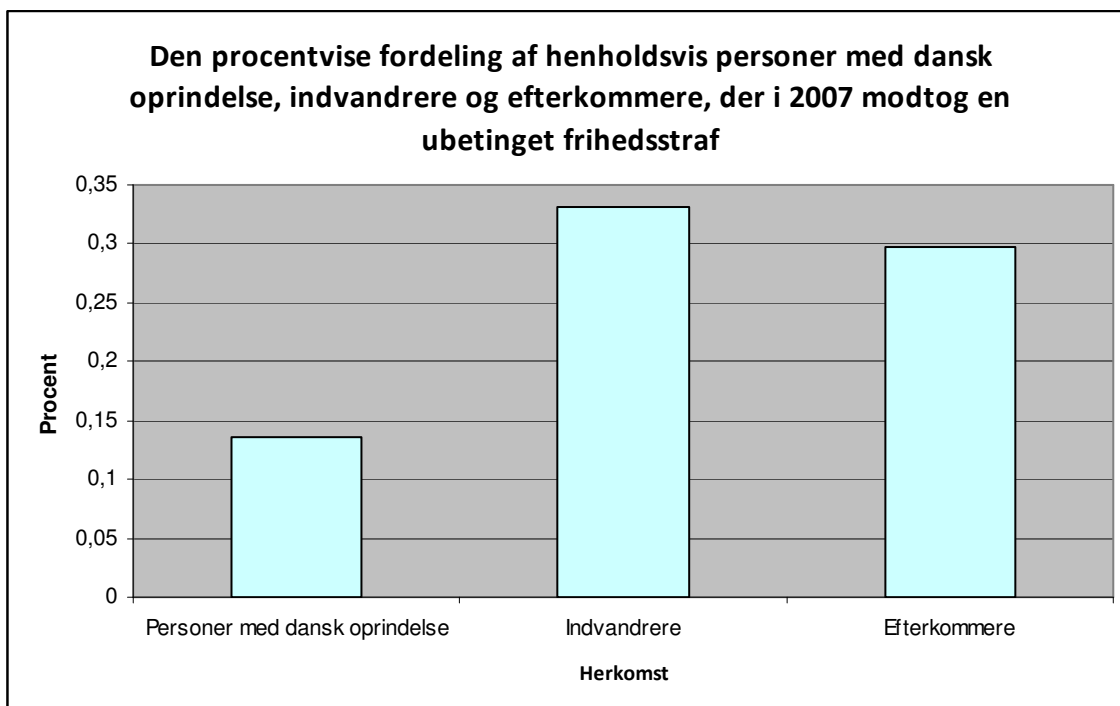
Tabel 2: Folketal fordelt efter herkomst og tid*

	1. januar 2008	1. april 2008	1. juli 2008	1. oktober 2008
Personer med dansk oprindelse	4.977.829	4.977.773	4.980.929	4.985.102
Indvandrere	378.665	384.043	386.249	397.942
Efterkommere	119.297	120.450	121.844	122.951

*Kilde: Danmarks statistik

For at udregne hvor stor en procentdel af de forskellige herkomster, der bliver idømt en ubetinget frihedsstraf i år 2007, har jeg sammenfattet resultaterne fra de to ovenstående undersøgelser. Jeg har således for hver af de tre forskellige herkomster, beregnet hvor mange procent de personer, der idømmes en ubetinget frihedsstraf udgør af det samlede antal personer i Danmark med den pågældende herkomst. Da folketallet et givent år hele tiden ændrer sig, som det ses i tabel 2, vil det være umuligt at få den præcise procentsats, men da jeg som sagt tager udgangspunkt i 2007, har jeg valgt at se på folketallet fordelt efter herkomst 1. januar 2008. De procentvise udregninger er skildret i figur 1 nedenfor, hvor det fremkommer, at den procentvise fordeling af både indvandrere og efterkommere, der i 2007, blev idømt en betinget frihedsstraf er højere end for personer med dansk oprindelse.

Figur 1

*Kilde Danmarks Statistik